

Д-р СТАМАТ АПОСТОЛОВ
доктор на ветеринарно-медицинските науки

ТРАКИЯ

**ИЗКОМНА БЪЛГАРСКА ЗЕМЯ,
НАПОСНА С КРЪВТА
НА ПРЕДЦИТЕ НИ**

© Тракия, изконна българска земя,
напоена с кръвта на предците ни

© Автор: Д-р Стамат Апостолов
доктор на ветеринарно-медицинските науки

Второ издание
ISBN 954-91146-6-X

Издателство ЛИБРА СКОРП

Вместо предговор

Един народ, който няма история, не е народ. Едно поколение, което не познава своята история, е обречено на загиване. Повик да напиша тази книга е носталгията ми към миналото, тревогата ми за историческата памет на нашия народ. А българският народ има богата история. Българският народ е достоен за уважение и от свои, и от чужди. Има с какво да се гордее и от какво да се срамува.

Кой ще отрече, че Тракия е люлка на най-ранните цивилизации в Европа и света? Кой ще отрече тракийското културно наследство - известните в цял свят златни и сребърни съкровища, като "Тракийското", "Розозенското" и други? Кой ще оспори тракийския произход на Спартак, на прочутия в древността певец Орфей?

Кой ще отрече преживените трагедии на българите през коварното византийско и петвековното османско робство и съхраняването на националното самосъзнание? Кой ще отрече героичните борби на българския народ за национално освобождение, епопеята на Априлското въстание и баташките кланета, Македоно - Одринското освободително движение и Илинденско-Преображенското въстание?

А може ли и трябва ли българите да забравят междуособиците и борбите на своите вождове и величия, далечни и недалечни български политици, довели страната ни до византийско и турско робство и до две национални катастрофи? А трябва ли да си затваряме очите и пред днешните котерийни борби?

Книгата посвещавам на потомците на Шаматанския род, на бежанците от Синьо камене, на изстрадалото тракийско население в ония страшни времена на петвековно турско робство и национално-освободителните борби.

От Автора

---

*Посвещава се на 100 - годишнината
от Преображенското въстание
и 90 години от разорението
на тракийските бежанци*

Част Първа

МОЯТ КОРЕН

ИЗ ИСТОРИЧЕСКОТО
МИНЛО НА
ШАМАТАНСКИЯ РОД,
БЕЖАНЦИТЕ ОТ
СИНЬО КАМЕНЕ
И ИЗСТРАДАЛОТО
ТРАКИЙСКО НАСЕЛЕНИЕ

Коренът ми е тракийски. Произхождам от големия Шаматански род от с. Коджатарла, Лозенградско, който в момента наброява над деветстотин живи потомци, понесъл всички превратности на човешките съдби, преживял много трагедии, запазил и съхранил традиционното и революционно минало на предците си.

Баща ми е роден в Коджатарла. Дядо ми е убит в Тракия, пращядо ми на два пъти е арестуван и зверски изтезаван в Лозенград. Прапращядо ми също е убит в Тракия.

Тракия, земя на предците ми. Тракия, земя на траките, едни от най-ранните и многобройни заселници на европейския континент. По думите на старогръцкия писател Херодот, след индусите, траките били най-многобройния народ в света.

Разделени на 22 племена, те населявали земите на днешна България, Македония и част от Сърбия, Добруджа, Източна и Западна Тракия – 3-4000 години преди новата ера.

Най-ранни исторически данни за траките срещаме в “Илиада” на Омир от края на второто хилядолетие преди н.е., от епохата на Троянската война, където се споменава за един от вождовете на тракийското племе, живяло по долното течение на р. Струма, на име Резос, участвал в Троянската война на страната на Троя.

В началото на V в. пр. н.е. одриският цар Терес подчинил под своя власт всички съседни тракийски племена и разпрострял държавата си от Черно море до Дарданелите, а неговият наследник Ситалк разширил границата на Одриската държава от Дунав до Егейско море и от Струма до Черно море, като обединил почти всички тракийски племена.

Земите, населявани от траките, са едни от най-ранните огнища на човешкия живот и люлка на една от най-ранните цивилизации в Европа. За бита, културното развитие и напредъка на траките говорят разкопките и археологическите находки от старокаменната епоха и медно-каменния период. Особено ценни за културното наследство на траките са разкопките с богати златни и сребърни находки като “Тракийското”, “Рогозенското” и други съкровища.

Траките са били и музикален народ. Славели се с добри певци. Най-прочутият певец от древността Орфей бил тракиец.

Спартак също бил тракиец.

През VIII в. пр. н. е. по тракийските черноморски брегове прониква гръцко влияние. Започнало заселване на гръци по крайбрежието и образуване на гръцки колонии, които постепенно се превърнали в градове и средища на оживена търговия и промишленост. Тогава са възникнали Аполония (днешният Созопол), Одесос (Варна), Месембрия (Несебър), Анхиало (Поморие), Дионисополис (Балчик) и др.

Поради постоянните племенни борби към средата на IV в. пр. н. е. Одриската държава попаднала под ударите на Филип и Александър Македонски.

Макар и да е траяла не повече от половин век, властта на македонците оказала (известно) влияние върху общественоекономическото развитие на траките. Основани били македонски колонии – Филипополис (днешният Пловдив) и Кабиле (днешният Ямбол), които станали огнища на елинската цивилизация и култура в тракийските земи.

По-късно през 168 г. пр. н. е., когато римляните предприели завоевателни походи на изток, подчинили под свое влияние Одриската държава и установили властта на Рим от Дунав до Егейско море. След разделянето на Римската империя на западна със средище Рим и източна със средище Цариград, наречена Византия, почти целият Балкански полуостров, населяван с траки, останал под византийско влияние.

През VI в. от н. е. на северната граница на империята се появили славянските племена, които отначало предприемали нападения с грабителска цел, а по-късно започнали да отсядат трайно в завладените земи и към края на VII век заселването им на Балканския полуостров в общи линии било завършено.

Завареното на полуострова тракийско население се смесва със своите завоеватели, приема езика им и се слива в голямото славянско море.

След смъртта на Кубрат (около 650 г.) една част от прабългарите, които принадлежали към тюркските племена, предвождани от хан Аспарух, преминават Дунав, сключват договор със славяните и основават славяно-българска държава (681 г.), със столица Плиска, която впоследствие се разширява и включва всички земи с тракийско и славянско население, а византийците били изтласкани на юг, извън пределите на новата славяно-българска държава.

Така формирането на българската държава и обособяването на българската национална общност трябва да се разглежда като исторически факт на превратности и събития, когато българи смесват кръвта си с кръвта на местното население от траки и

славяни и изграждат една българска нация, обособила се през вековете – етническа, езикова, религиозна, културна и териториална общност, с българско самосъзнание.

Следователно тракийците, както и останалите етнически, езикови, религиозни и други групи в България, трябва да се разглеждат като част от българската нация.

Днес под тракийско население трябва да се разбира населението в тракийските земи с българско самосъзнание.

За историята името Тракия остава само като географско понятие, а траките, това са българи, населяващи Тракия.

За спойката на тракийско славянобългарското единство и укрепване на българската държава по-късно допринесло особено много приемането на християнството и покръстването на езичното население през 865 г. по времето на цар Борис.

Зла съдба обаче е определила Тракия, една земя от Балкана (Стара планина) до Бялото море, с един народ тракийците, днес да бъде разделена на две части – Северна (в България) и Южна Тракия (разделена на източна в Турция и западна в Гърция).

За победите и могъществото, за разцвета, културния и стопанския напредък на българската държава през времето на първото българско царство – не смятам да се спирам.

След успехите и голямото териториално разширение на българската държава, особено през времето на цар Симеон, в резултат на продължителни и изтощителни войни, военната мощ на България била значително отслабена и през 1018 година България отново паднала под византийска власт.

Падането на България под византийско владичество е една от най-тъмните страници в историята на страната ни. Гръцкото духовенство провеждало системно и организирано политика на асимилация на българското население чрез църквата и подмяна на българския език с гръцки.

След много усилия, бунтове и въстания борбата на българския народ за освобождението му от византийска власт се увенчала с победа и през 1187 година се поставило началото на Втората българска държава със столица Търново, която обхващала само Северна България. По-късно, през царуването на Калоян, била освободена цяла Мизия, Тракия и Македония.

Превратностите в съдбата на българския народ обаче не свършили. В резултат на междуособиците между наследниците на българските владетели и болярите, обхванати от интриги и предателства, те не били в състояние да се противопоставят на турските нашественици от Мала Азия и през 1396 година, с падането и на последното Видинско царство, България била завладяна от Турция, така завършва и Второто българско царство и се слага началото на петвековното османско робство.

С падането на България под турско робство настъпва най-тежкият и кървав период за българския народ. Населението било подложено на безмилостно ограбване и непосилни данъци. Отнета била самостоятелността на българската църква, а по-късно подчинена на цариградската гръцка патриаршия. Много църкви били превърнати в джамии или сринаги до основи. Провеждана била последователна асимилационна политика за насилствено ислямизиране на българския народ. Въведен бил кръвният данък-набиране деца от християнското население за попълване на еничарска войска. Отвлечани били в харемите на турските феодали български девойки и невести. Непокорното население избивали и откарвали на заточение в “Диарбекир”.

Тежки и съдбовни дни преживява българското население и в Тракия. Особено се утежило положението на българите в Тракия в началото на XIX в., когато българската църква била подчинена на Цариградската патриаршия и загубила своята самостоятелност. Назначени били гръцки владци, забранени били църковните служби на български език. Гръцкото духовенство полагало всички усилия за погърчване на тракийските българи. Гръцките владци събирали данъци, налагали глоби, вършели злоупотреби и насилия. По такъв начин българският народ попаднал под двойно робство – под робството на турските феодали и на гръцкото духовенство.

Положението на тракийското население се влошава още повече, когато през 1799 г. странджанското население във Факия, Грудово и околните села въстанало. За потушаването на въстанието били докарани и заселени в Странджа кърджалии и черкези, които най-жестоко и безмилостно грабели и убивали беззащитното българско

население. Много села били опустошени и обезлюдени.

“След заселването на черкезите – цитат по Георги Николов, “Тежнения” (Военно издателство, София, 1988 г.) – жива стока не ни оставиха и когото срещнеха в къра, убиваха. Събираха се на големи чети и нападаха за обир и плячка”. От село Коджабук (Голямо Буково) само в едно нападение убили тридесет души, изгорили 25 къщи, отвлекли около шест хиляди броя едър и дребен добитък. Три пъти банди от турци, черкези и арнаути разорявали Паничарево, разорили и Гьоктепе (Звездец), отвлекли и шестдесет жени и майки, убили над тридесет мъже. “Хванаха ни първенците – пише по-нататък Георги Николов, по разкази на очевидци от с. Конак – весеха ги на дърветата, горяха им ногите, главата, скопяваха ги и нажежено желязо слагаха на гърдите им. Забиваха ножове в гърдите на жени и режеха им ушите за пари... Прободени деца лежаха по пътищата и жално въздишаха”.

Това не са легенди, а живи, недалечни спомени, предавани от деди и прадеди на синове и внуци, които разказват за страшни времена.

Въпреки насилията и жестокостите българският народ не прекланя глава, не се примирява със съдбата си и нито за миг не се отказва и не престава да се бори за извоюване на своята независимост. Българите в Тракия също не скланят глава пред поробителите. Създадени били в Странджанска Тракия хайдушки чети, които мъстели за заграбени имоти и поругана чест и поддържали духа и вярата на тракийското население. Като най-известни в историческата памет на нашия народ в края на XVIII и началото на XIX век ще останат образите на Индже Войвода, Ангел Войвода, Вълчан Войвода, Маринчо Бимбела–страшний, Вълчо Бимбела, Филчан Войвода, Страти Войвода, Ахмаджа и още много мъстителни на поруганата българска чест, провъзгласени в легенди и възпети в народното творчество за подхранване духа и надеждите на българите в Тракия.

Така например Индже Войвода, който отначало е бил еничар и кърджалийски главатар, а по-късно става заклет враг на турското насилие, е представен и възпят в народното творчество като

безстрашен защитник на беззащитното българско население – отмищавал, освобождавал роби и робини, правил обири на турска хазна и помагал на сиромаси.

В книгата си “История на Вълчаново” Никола Дачев пише за Вълчан Войвода, годеницата на когото била от с. Кръстево, по-късно Тагарево, а сега Вълчаново, че Вълчан Войвода често се е подвизавал в нашия край и с неговото име са свързани много случки и легенди.

В една от тези случки Никола Дачев разказва:

“Имало сватба в с. Сливово. Турци, под командата на Шабан бей от с. Светлина, отишли и заробили 8 момичета – певици на сватбата и булката, като най-хубавата бейта избрал за себе си... Съобщили на Вълчан Войвода и на Дели Димо. Направили засада по пътя от Сливово за Проход, който минавал край новия юрт. Избили турците, нито един не останал жив. Там намерил смъртта си и Шабан бей. Освободили заробените и ги отвели в Сливово”.

“Друга сватба – пише Константин Петканов, по спомени на съвременници от ония времена – цяла да тръгва от с. Казъклице (Желязково) за с. Буюкбунар (Бистрец). Разузнаването на Вълчан Войвода наредило сватбата да закъснее 1-2 часа. Вълчановата дружина през това време имитирала сватба, като Вълчан Войвода бил булка, байрактарят Стоян Бербен – зет, а цялата дружина на Вълчан Войвода – сватбари...”

Турските войници посрещнали сватбата на изток от с. Юмруккая (Синьо камене), на 1-2 км, спрели я и заповядали на булката с червено було да целува ръка на билюкбашията. Той имал значение на паша. Когато булката доближила до пашата, отхвърлила булчинската премяна. Вълчан завъртял сабята и зацелувал с нея пашата по главата. Всички сватбари направили като булката...”

“От тази сватба – пише Никола Дачев – останала песента, пята от Димитър Катрачев от с. Синьо камене на 8.XI.1923 г. на Димитровден:

*“Сам си бе Вълчан булката.
Пашата проводи за булката,
булката ръка да му целува.
Булката пашата доближи,
отхвърли було булчинско,
извади сабя френгия,
пашата със сабя целуна
и му главата отрязва.”*

Избягалите турци разказвали, че Вълчан Войвода прави сватби и коли турците на сватбите. Алтъпармакът му е байрактар. Оттогава вече сватби по пътищата не са нападани.

В народното творчество се разказва и за подвизите на жени хайдутки и войводи. За Бойка Войвода, която в едно голямо сражение около с. Голямо Буково с голяма турска потеря за освобождаване на роби, заедно с около 15 хайдути, загинала с оръжие в ръка.

Голяма роля за национално-освободителното движение в България и Одринска Тракия изиграло възраждането на българската национална просвета, през втората половина на XVIII и първата половина на XIX век, когато през 1745 г. Паисий Хилендарски написва първата “История славянобългарска”. С нея се поставя началото на борбата за национална просвета, духовна и национална самостоятелност.

Особено голям принос за разрастване и идейно издигане на национално-освободителното движение имат Васил Левски, Любен Каравелов, Христо Ботев.

Идеите на Левски за “чиста и свята република” стигат и в Източна Тракия.

“През пролетта на 1871 г. – пише Георги Николов – хайдук Вълкан, родом от Лозенград, познат на Левски още от времето, когато е бил в четата на Жельо Войвода, а Левски бил байрактар при Панайот Хитов, посреща Васил Левски и Ангел Кънчев и им организира среща с доверени хора в лозето си. На тази среща са присъствали Яни Рододарович – учител в Лозенград, Яни Бъчваров – дядо на бъдещия лозенградски войвода Яни Попов, Пехливан Коля, Амза Иван и други. Там под черешата в лозето, след изясняване целите и задачите на революционно-освободителната борба, Левски кръстосал револвер и кама заклел първите съзаклятници и основал местен революционен комитет”.

За председател на Лозенградския комитет бил избран Вълкан.

Левски посещава Тракия за втори път през 1871 година. Достоверен източник за това са данните, които получаваме от синът на свещеник Пею Д. Киприлов – Костадин П. Киприлов “Биография на свещеник Пею Д. Киприлов”, 20.10.1929 г., печатница “Братя Ф. Апостолови” – гр. Айтос (по случай 50 годишния му юбилей).

В този биографичен очерк се съобщава, че като учител в с. Сърмашик (дн. Бръшлян) Пею Киприлов имал щастието да се запознае с Апостола на свободата Васил Левски, който бил доведен от с. Дерекъой от дядо Никола Биячев. На път за с.

Сърмашик, Левски минал през с. Гьоктепе (дн. Звездец), където престоял два дни и основал комитет. Тук, в Сърмашик Левски не е основал комитет. Още същия ден от пристигането му, а това било съботен ден, след като Киприлов разпуснал по обед учениците, двамата – Левски и Киприлов заминали за с. Пирок, където Пею щял да се гоद्याва. Така Левски присъствал на годежа на Пею Киприлов. Тук той престоял една седмица. След като образували комитета в Пирок, Левски и Пею Киприлов заминали за Лозенград. Там Левски се срещнал с книжаря Яни Рододарович-виден деец от национално-освободителното движение. На другия ден привечер тайно Левски и Пею Киприлов заминали за с. Каваклия. Тук Пею Киприлов се сбогувал с Апостола и се върнал в Пирок, а Левски придружен от учителя Мирчо Мирчев заминал за Одрин, където трябвало да се срещне с Атанас Узунов, сподвижник, а по-късно заместник на Левски.

Има данни, че двамата “търговци” (Левски и Ангел Кънчев) са идвали и друг път в Източна Тракия, обхождали са и други градове и села и са създали комитети в Одрин, Свиленград, Малко Търново, Бунархисар и Фере, в селата Дерекьой, Кавакли, Пирок, Ковчас, Инидже, Тастепе, Карахадър, Колибите...

Че Левски е посещавал и се е застоявал в селата на Лозенградския санджак, разказва и Димитър Н. Ставрев от с. Бата, Поморийско, живеещ понастоящем в гр. Бургас, по спомени на баба Нана Стоянова, майка на баща му.

По думите на баба Нана, предадени ми от Димитър Николов, баща ѝ бил буден и просветен човек – учител в с. Кория, Лозенградско, посветен на освободителното дело, личен познат на Левски, който (Левски) на път за Истанбул е минавал през с. Кория и е отсядал за някой ден у тях: *“Яна Васильото – казвала баба Нана – съм му слагала лъб да яде. Постилала съм му да спи. Я съм му прала дреи на нему. Я съм му поливала да се мие”*.

В тези случаи, разказвала баба Нана, Левски бил придружаван от Стоян Андреев, отначало учител, а после свещеник.

По време на освободителното движение в Лозенград и Лозенградски санджак особено активна роля играят Н. Б. Антим I, родом от Одрин и Атанас Узунов, родом също от Одрин, сподвижник, а по-късно заместник на Левски. Не без помощта и активното участие на Антим I, който води упорита борба за самостоятелна българска църква, за кратко време се изграждат и цяла Тракия се покрива с български училища и църкви.

След обесването на Левски, както знаем, начело на ЦРК като пръв помощник и заместник на Левски застава Атанас Узунов, учител от гр. Сливен, родом от Одрин, който поема функциите на

Левски като организатор и ръководител на вътрешната революционна организация.

Дейността на Узунов обаче била краткотрайна. В началото на май 1873 г. той бил заловен от турската полиция при опит да убие хасковския чорбаджия хаджи Ставри, осъден е и с още 21 революционери изпратен на заточение в Мала Азия.

Положителна роля в националноосвободителните борби на българите в Тракия е изиграло Априлското въстание. Въпреки погрома на въстанието, Априлската епопея ще остане завинаги в историческата памет на българския народ като величав подвиг и саможертва пред олтара на отечеството. Със своята безпримерна смърт Тодор Каблешков, Васил Петлешков, Георги Бенковски, Кочо Чистеменски остават да осветяват пътя и да служат като пример на подражание и вдъхновение на преobraженци в борбата с османския поробител.

Жестоката разправа с въстаниците, избитите и заклани над 30 000 деца, старци и жени, от които само в Батак и Брацигово над 5000, с азиатска жестокост от турския ятаган, завинаги събудили непримирима ненавист и омраза у българското население към турската власт. Априлското въстание издълбало непреодолима пропаст между българския народ и султанската власт.

След посещението на Левски в Тракия, посятото семе расте и дава богати плодове. Основават се местни революционни комитети, множат се съзаклятниците, въоръжават се и се готвят за всенародно въстание.

Един от видните дейци и душата на революционната организация в Одринския вилает е Яни Рододарович, който напуска учителството, основава книжарница и като книжар доставя по села и градове български книги, а в действителност се занимава с апостолска дейност.

“Бащата на Яни Рододарович – пише Иван Попов (“Лични спомени от живота и дейността на Яни Д. Рододаровича от Лозенград”, София 1928 г.) – Димо, чието бащино име не знаем, е родом от с. Коево, Лозенградско, а майка му Дона от с. Коджатарла, дъщеря на дядо Янаки и баба Гиргина от рода на Делибалтовци”.

Дона Янакиева, майката на Яни, е била от бедни родители и с

много деца. По тази причина харизват малката Дона на някой си бездетен грък – Къркиселия, по прякор Кокиното.

Баба Дона или както я наричат *“тета Дона”* била будна и родолюбива българка. Ползвала се с почит и уважение.

За нея казва Иван Попов: *“И до ден днешен се чудя: момиченце на 10-12 години, излязло от шумата на Коджатарла, расло и порасло в гръцка среда, гдето българска дума не чува, а такова пламенно българско родолюбие”*.

“Баба Дона беше голяма българка... природно умна жена... и страстна политикантка... Немаше национална разправия с гръците, в която “тета Дона” да не вземе участие. Често отиваше в харемлиците на знатни турци да пледира българската кауза... Тя беше жена всеобщо уважавана, познати и непознати, сродници и несродници, всички ѝ казваха тета Дона...”

Баба Дона заедно със семейството си често посещавала Коджатарла, особено по коледните празници. Там се събирали близки и познати, роднини и съседи и гостуването ѝ се превръщало в истинско празненство, на което баба Дона не пропускала да завърти разговора около черковните и държавните (народните) работи, да напомня и да окуражи надеждите за приближаващия край на мъките и теглата на българите в Тракия. Безстрашна жена била баба Дона, чувал съм да казва в разговор с баща ми леля му.

Яни Димов Рододарович е роден през 1839-1840 година. Имал двама братя и две сестри. Първоначално е учил в гръцко училище. По-късно по препоръка на Антим I е приет и учи в Цариград в българското училище Фенер. След това постъпва във военно-медицинско училище в Цариград, където учи за хекимин (лекар), което не завършва поради заболяване и се връща в Лозенград. За времето си Рододарович е един от най-интелигентните хора в този край. Владее перфектно, говоримо и литературно български, гръцки, турски и френски говоримо.

Като личност Яни се очертава с големи духовни дарби, изумителна самопожертвувателност и дълбок национален патриотизъм. На обществената сцена Яни Рододарович излиза след Кримската война през 1870 година като представител на българските идеали – борец против гръцкото духовенство за църковни свободи и против султанската власт за национално освобождение на поробеното тракийско население. В името на този идеал Рододарович води много борби и полага неимоверни усилия за изграждане и откриване на български църкви и български училища. Сам учителства в Лозенград и пее в църквата по време на богослужение. Открива книжарница, доставя, разнося и продава учебници и книги на български език за обучение,

просвещаване и издигане на националното самосъзнание. Живее с традициите и мъките на своя народ. Помага на бедните, учи безплатно децата им, откъдето е получил и прозвището си Рододарович, което означава нещо като *“Дарование”*.

“Рододарович, роден за обществен деец, с широк политически кръгозор – четем в спомените на Иван Попов – често кореспондираше с Тодор Шишманов – главен учител в Сливенското V класно училище с Добри Чинтулов, Сава Доброплодни и други учители и просветители в България... При него идваха и с него се срещаха и разговаряха първите хора от Лозенград. Неговата къща се беше превърнала в своего рода народен парламент, в който в неделни дни заседаваха първите хора от Лозенград”.

“Пред високия нравствен авторитет на Рододарович – пише по-нататък Иван Попов – се прекланяха не само българи, но и гърци и турци... В същото време непримирими към Рододарович бяха: гръцкото духовенство... гръцките богаташи... гръцките даскали... Тия три съсловия правеха страшни интриги против Рододаровича. Често донасяха го пред турското правителство, че подготвял българското население на въоръжено въстание против турската държава”.

“По донесение, клевета и лично отмъщение, на три пъти Яни го арестуват, на три пъти лежа в кауша в Одрин, без да го съдят. Нема и за какво да го съдят, немат доказателства. Арестуват го първия път по средногорското въстание... всичките му книги ги пренесоха в конака... нахвърлени като боклук” – пише Иван Попов.

“След 3 месеца, като не можеха да установят доказателства за съучастие на Рододарович в Средногорското въстание, той беше освободен и оставен под полицейски надзор. Рододарович усеещаше, че почвата под краката му тлее, че турската власт се е заклела да го погуби и той можеше да се спаси, но считаше за голямо безчестие да напусне народа си в дни на върховно изпитание и да бяга по чужди земи.

Вестта за обявяването на Руско-турската или Освободителната война беше посрещната с възторг и неопишуема радост сред българското население. Турците обаче бяха изгубили душевното си равновесие и страшно се озлобиха против българите. Яни Рододарович беше отново арестуван и от Лозенград закаран в Одрин. По това време от Лозенград маса свят изпотрошиха и изпратиха на заточение в Арабия, само от едно нищо и никакво село Казъл Индже, днешно Елхово, бидоха обесени 108 души, селяни неграмотни. Една сутрин рано-рано

изкарали Рододарович от затвора и го обесили. Как, за какво и при какви обстоятелства е обесен обаче, отговор няма. Скоро след смъртта му умря и баба Дона, от апоплектичен удар”.

Струва ми се, че малко попрекалих с Яни Рододарович и баба Дона. Моля да бъда извинен! Направих го, и то преднамерено, не само защото Яни Рододарович е една от най-известните личности, не само защото с неговия живот и дейност са свързани борбите и историческото минало на Лозенградския санджак, не само защото баба Дона е от Коджатарла, а и за това, защото между рода Рододарович и моя-Шаматанския род има някаква (далечна) родствена връзка. Това съм чувал в разговор между баща ми и леля му-баба Стана, която обикновено ги назоваваше “*тета Дона и бачу Яни*”. Каква е роднинската връзка и доколко, не се наемам да коментирам. Малък бях, а когато пораснах не проявих интерес, за което, както и за много други подробности, не мога да си простя. Най-вероятно връзката е между Делибалтовския род, от който произхожда майката на баба Дона, и Шаматанския род, който се родее с Делибалтовския. Факт е обаче, че името Яни, а и фамилията Яни Димов много често се срещат в Шаматанския род, потвърждават думите на баща ми и леля му. Така например, Яни се казва моят прапрадядо, внукът на родоначалника Димо Шаматанов. Фамилията Яни Димов носят внукът Стоян Шаматанов, внукът на Вълко Шаматанов, внукът на Богдан Шаматанов... И още един път искам да се извиня за неяснотата на този въпрос, на който никои вече не е в състояние да даде отговор, за затруднението, в което поставям читателя и себе си.

От рода на Делибалтовци е и Дона Милева, втората жена на Мильо Петков, която ние помним като баба Дона, родена в Коджатарла, племенница и кръстена на “тета Дона”, майката на Яни Рододарович. От Делибалтовци е и Терзиевия род (дядо Георги Терзиев, бащата на Ангел и Стойка Терзиева). Роднинска връзка с Делибалтовския род, макар и по-далечна, има и майката на баща ми – Милка, дъщеря на Иван Терзиев, родом в Коджатарла, преселен и живял в с. Странджа.

Родословието, коренът на Шаматанския род, води началото си далеч назад в историята на революционното минало на нашия народ – от Димо

Шаматанов, роден някъде около 1785 г. и живял в с Коджатарла, Лозенградско.

Шаматан произхожда от думата “шамата”, която има арабско-турски произход и означава шум, шумотевица, врява, глъч, гюрултия, спор, кавга, скандал (Речник на български език, Найден Геров, София, 1978 г.).

Коджатарла, преведено на български “голяма нива”, е на 35 км от Лозенград и на 15 км от българската граница. Разположено е в подножието на южните склонове на Странджа планина, по поречието в долното течение на две малки дерета, които се вливат в Ченгерлидереси (Сюдереси), десен приток на р. Ергене, в съседство със селата: Тастепе, Горна канара, Долна канара, Пейчова махала, Терзидере, Карамза, Киширлик, Деветлиагач, Ковчас.

Землището му е от полупресечена местност, обрасла навремето с гори и достатъчно обработваема земя за изхранване на населението и животновъдството. Мек климат и топла зима. Сняг почти не е падало или е падало, както се изразяваха старите хора от онова време, малка “снегушка”, която за няколко часа или ден-два се е стопявала. Налице са били всички условия за овощарство, лозарство и зеленчукопроизводство, но поради недостатъчно култура и традиции по онова време тези отрасли не били достатъчно развити. Основен поминък на населението е било животновъдството—най-вече овцевъдството и говедовъдството, като някои стада овце на отделни стопани са достигали до 500-600 на брой. Животните през цялата година са били отглеждани почти на паша, с малко подхранване, във вид на “кърмилото”. По този начин са произвеждали евтина продукция: мляко, вълна и месо, една част от която за собствени нужди, а друга част за продажба.

Селото наброявало около 150 български къщи, с 650-700 души население. Имало черква, която се именувала “Св. Илия” и трима свещеници: Апостол Стоянов, Петър Стойков и Петър Иванов, които обслужвали и селата Деветлиагач, Канарите, Карахамза и Пейчова махала. Имало и училище – учителят се казвал Никола Фудулов от село Пирок, мандра и един-единствен дюкян (кръчма) на Вълко Шаматанов. Това били културните и социални придобивки на селото, но те били достатъчни за онова време.

Хората били трудолюбиви и пестеливи, грижовни родители с многодетни семейства. По традиция почитта и уважението били на много голяма висота. Когато се върнел вечер от работа, главата на семейството-бащата или дядото, преди да седне за вечеря, невестите или по-младите от семейството му поливали да си

измие ръцете и никой не посягал към вечерята преди бащата или дядото да разчупи хляба и да поеме първата хапка. Когато срещнали учител или свещеник, а и на по-възрастните хора им давали път и ги изчаквали първо те да минат. Младите булки, когато срещнали кръстника или кръстницата, им целували ръце. Впрочем тези тракийски традиции и обичаи бяха пренесени и запазени и в наше време в Юмруккая (Синьо камене).

В облеклото им преобладавал тъмният цвят – черен сукман, нашарен отдолу със сърма или бродерия, и черни потури с гайтани, изтъкани или шити престилки, извезани ръкави и ревери на ризите, извезани парти (газета), бели или пъстри забрадки (чембери). Всичко това е било труд на моми и невести, които още от ранни години започвали да готвят чеиза си. В тези бродерии те проявявали и демонстрирали умениято и кадърността си.

Коджатарлънци били много гостоприемни, весели и жизнерадостни. Въпреки робския живот, те умеели да се веселят по време на годежи, сватби, именни дни и сборове.

Пеели народни песни, свързани с хайдушкия епос, бита и местните обичаи, играели народни хора и поддържали българските традиции в народностен фолклор.

Такава хороводна песен, свързана с Коджатарла и Шаматанския род, която пеели и играели на хоро, е била *“Симеоне, момче хубаво”*:

*“Симеоне, момче хубаво.
Симеон го писали
младо войниче и гайдаржиче.
Майка му го изпраца
и си на Симеон дума:
- Да има колай, сине,
и аз с тебе да дойда,
на царя служба да служа.
Симеон майка си думаше:
- Върни се, мале, върни се,
върни си гледай децата,
децата - петте сирачета.
За мене да се не надееш.
И засвири Симеон гайдата
през Канарата минали,
на Коджатарлъ отишли,
на Вълковото дюкянче.
Купили, яре колили,
купили вино,
да ядат, да пият.*

*Всички ядат и пият.
Симеон момче ни яде, ни пие.
Симеонов чичо Симеон думаше:
- Симеоне, момче хубаво,
оти, Симеоне, не ядеш, не пиеш
и не се веселиш?
Симеон чичо си думаше:
- Чичо ле, чичо Симеоне,
на ти, чичо, гайдата,
да свирите и да се веселите.
Лоша глава ме заболя,
хем глава, хем клето сърце,
за мене да се не надеете”.*

Тази песен ми беше изпята и записах на 7.ІІІ.1992 г. в Синьо камене от Стоя Янева Вайсалова, внучка на Вълко Шаматанов, 84 годишна, и Ивана Милева – 68 годишна, дъщеря на баба Дона Милева. Същата песен са я пеели много години, след като дошли от Коджатарла, в Синьо камене Дона Милева, Стана Апостолова Шаматанова, Стоянка Апостолова Шаматанова, Мария Тодорова Шаматанова, Мина Катрачева.

Населението в селото се е деляло на няколко големи рода. Един от тези родове е бил и Шаматанският род, чието поколение и потомци сме ние днес.

По оскъдни данни, които са достигнали до нас, Димо Шаматанов е бил беден човек. Знаем, че е имал двама сина – Стамат и Стоян. Други деца не ни е известно дали е имал. Имаме сведения обаче, че потомци от поколението на Шаматанския род има и във Варненско, което ни дава основание да предполагаме, че Димо Шаматанов най-вероятно е имал и дъщери, които омъжени, заедно със семействата си, прогонени заедно с хилядите други бежанци, са се заселили във Варненско.

Димо Шаматанов изкарвал прехраната на семейството си като селски пастир и ратай. В помощ на бащата като селски ратаи и пастири, още от ранни години били децата му, които били много будни и се отличавали с голямо трудолюбие.

По-големият син Стамат, когато пораснал и станал ерген (младеж за женене – на 18-20 години), се цанил (пазарил) чирак (ратай) при някой си чорбаджия в селото, чието име не знаем. Знаем обаче, че чорбаджията имал двама сина и една дъщеря на име Милка. Синовете му, както се беше изразил моят баща приживе, били мързеливи и пръждохи – прахосници и пияници. За разлика от тях Стамат бил скромнен, честен и работлив. Тези качества се харесали много и той скоро спечелил доверието на чорбаджията, който често казвал: *“Я моята Милка ќе я ожenea за Матето Шаматанчето”*. Както казвал, така и станало. Дъщерята също харесала чирака. Така Стамат се оженил за Милка – дъщерята на чорбаджията. Голяма част от имота след задомяването им чорбаджията приписал на дъщерята.

Бракът излязъл сполучлив. На Стамат и Милка се родили седем сина – Яни, Стоян, Вълко, Димитър, Богдан, Тодор и една дъщеря Стоянка. Името на най-малкия син не ни е известно. Децата подобно на бащата били будни, трудолюбиви и инициативни. Растели задружно под общия покрив в голямото семейство на Стамат Шаматанов.

Бащата по стар патриархален начин разделял работата, обединявал и направлявал труда и общите усилия на децата си. Едни от синовете се занимавали с обработване на земята, други пасели овцете, трети се занимавали с търговия. Закупували овни от Карнобатския край и ги продавали в Цариград. Резултатите не закъснели. Имотът се увеличава – закупени били допълнително ниви, овцете достигнали 500-600 броя. Синовете се изженили. Сестрата също се омъжила. Родили се внуци. И семейството, и имението набъбвали. Когато станало тясно да се живее под бащиния покрив, бащата разделил имота между децата и ги отделил. Така всеки поел своя житейски път и дал плодовито поколение като клон на голямото родословно дърво на Шаматанския род. Оформили се Апостоляневиет род – поколението на Яни Шаматанов, Стояняневиет род – поколението на Стоян Шаматанов, Вълкодимовиет род – поколението на Вълко Шаматанов, Гиричколовиет род – поколението на Димитър Шаматанов, Шаматантодоровиет род – поколението на Тодор Шаматанов, Пехливановиет род – поколението на Богдан Шаматанов, Шаматандимовиет род – поколението на сина на Стоян Шаматанов. А единствената им сестра Стоянка е вляла шаматанска кръв и е дала поколение в Чакървиет род. (Приложени схеми от 1 – 7)...

Другият, по-малкият син на Димо Шаматанов – Стоян Шаматанов си останал беден и продължил да изкарва прехраната

си с чирашки труд и в помощ на баща си.

Той имал пет деца, от които само синът му Илия и дъщерите му Ивана и Костадина оставили поколение. Синът му Димо починал още млад, а Апостол по-късно, през време на Балканската война бил убит. (Схема 8).

Потомците на Шаматанския род се множели и живеели в близки роднински връзки. Братовчедите се тачели и уважавали помежду си. Събирали се и се веселели по различни поводи - празници, сватби, именни дни и други. Всички се чувствали като едно семейство, с еднакви мисли и чувства, привързани един към друг с почит и патриархално послушание.

Честа гостенка на Шаматанския род по време на празненствата, особено по коледните празници е била “тета Дона”, майката на Рододарович, за която Иван Орманджиев по спомени на Стамат Стойков от с. Коджатарла, преселен в с. Странджа, пише: *“Дона Димова често посещаваше родното си село, където заобиколена от близки, раздаваше правосъдие”*.

Когато започват Българското възраждане и революционните борби за освобождението на България, Коджатарла и Шаматанският род не остават настрана от народното въстание. Будните потомци на Шаматанския род ратували за освобождението на България и активно се включват в освободителното движение. В първите години на освободителната борба подпомагат и се вдъхновяват от хайдушките чети на Индже Войвода, Вълчан Войвода, Каратанас Войвода, Филчо Войвода, Петко Войвода и други, а по-късно участват в изграждането на тайни революционни комитети, дават подслон и укриват видни дейци на революционното движение, събират пари и закупуват оръжие.(следват схеми на родословието)...

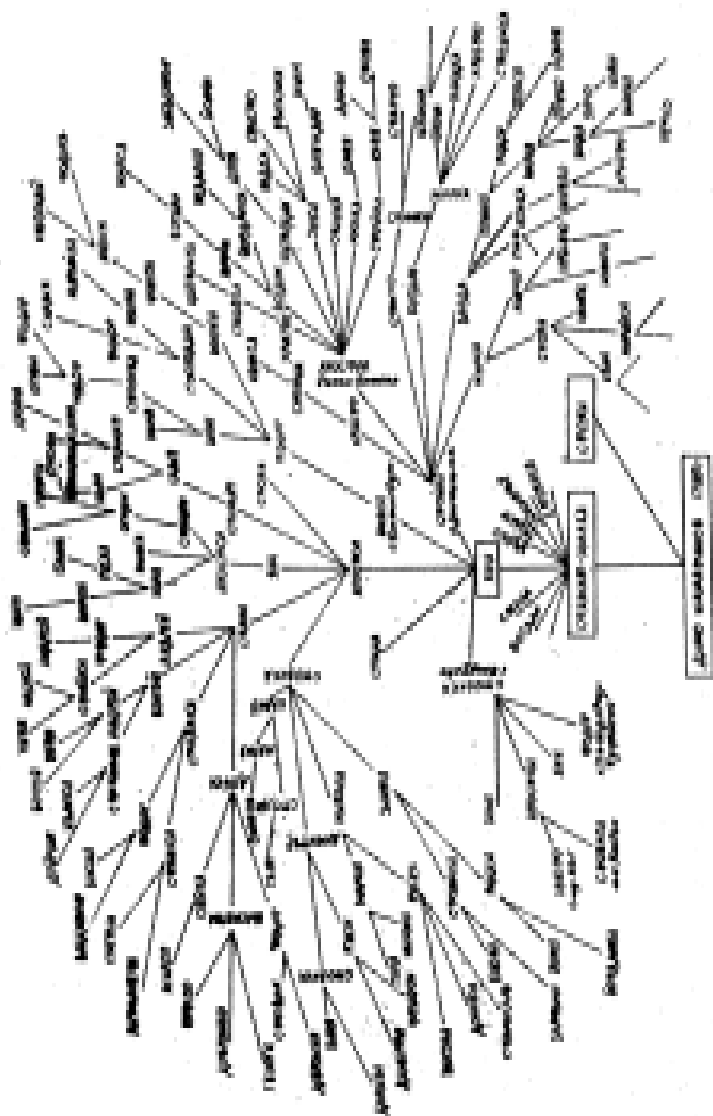

Схема 1
 РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА ЯНИ ШАМАТАНОВ

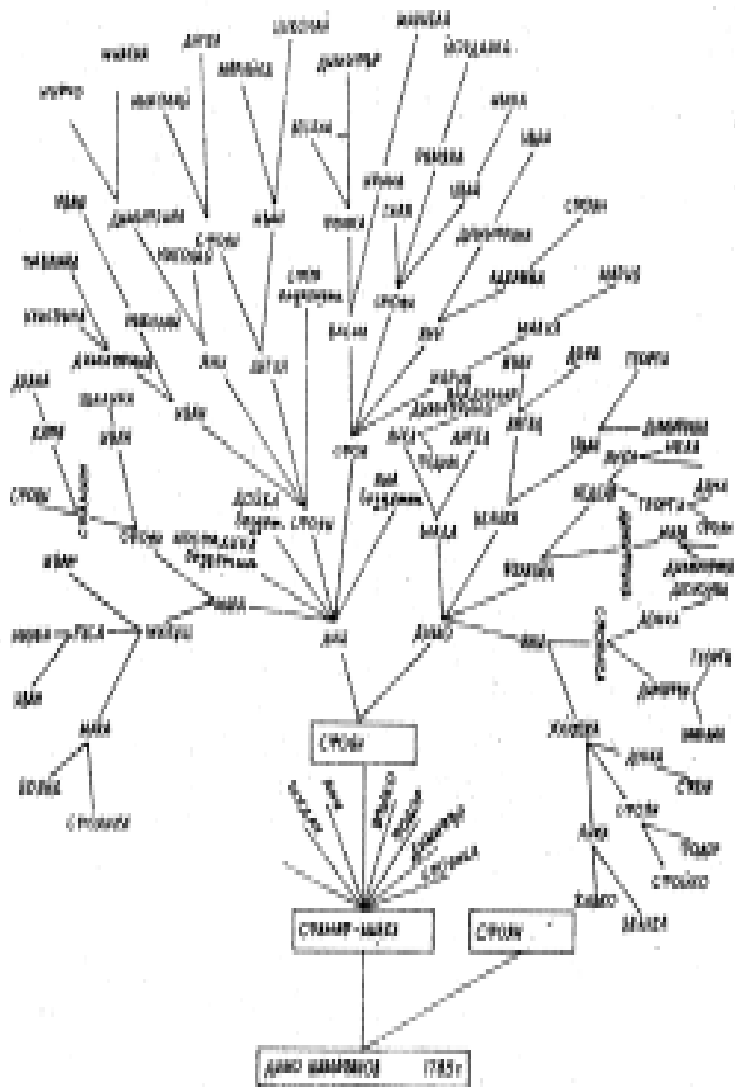

Схема 2
РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА СТОЯН ШАМАТАНОВ

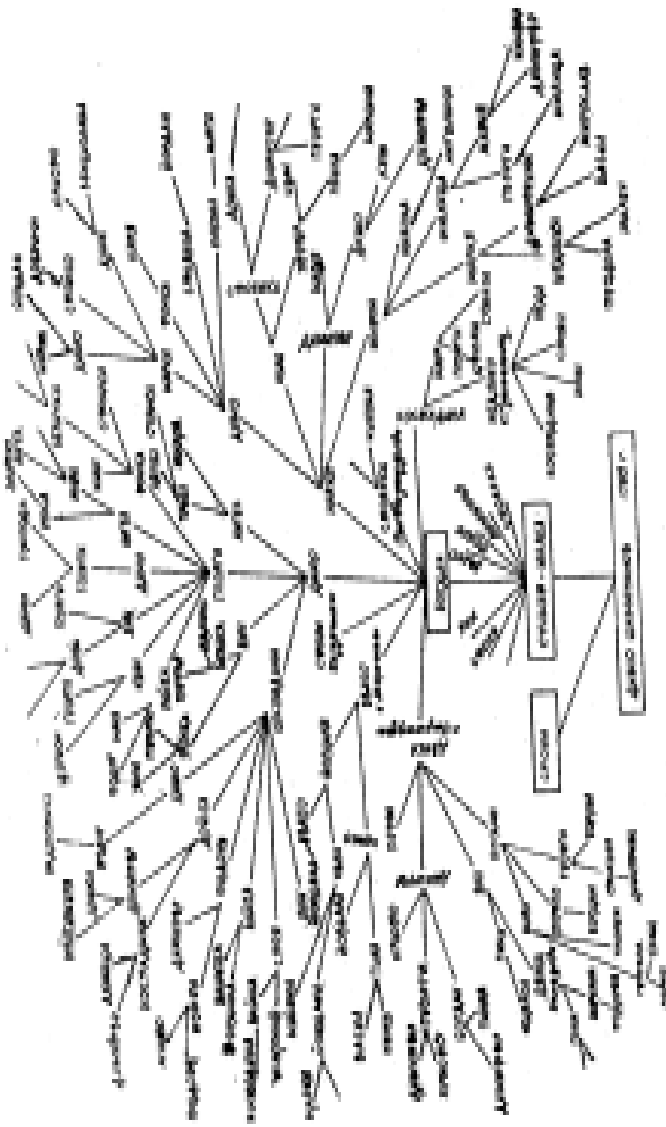

Схема 3
РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА БОГДАН ШАМАТАНОВ

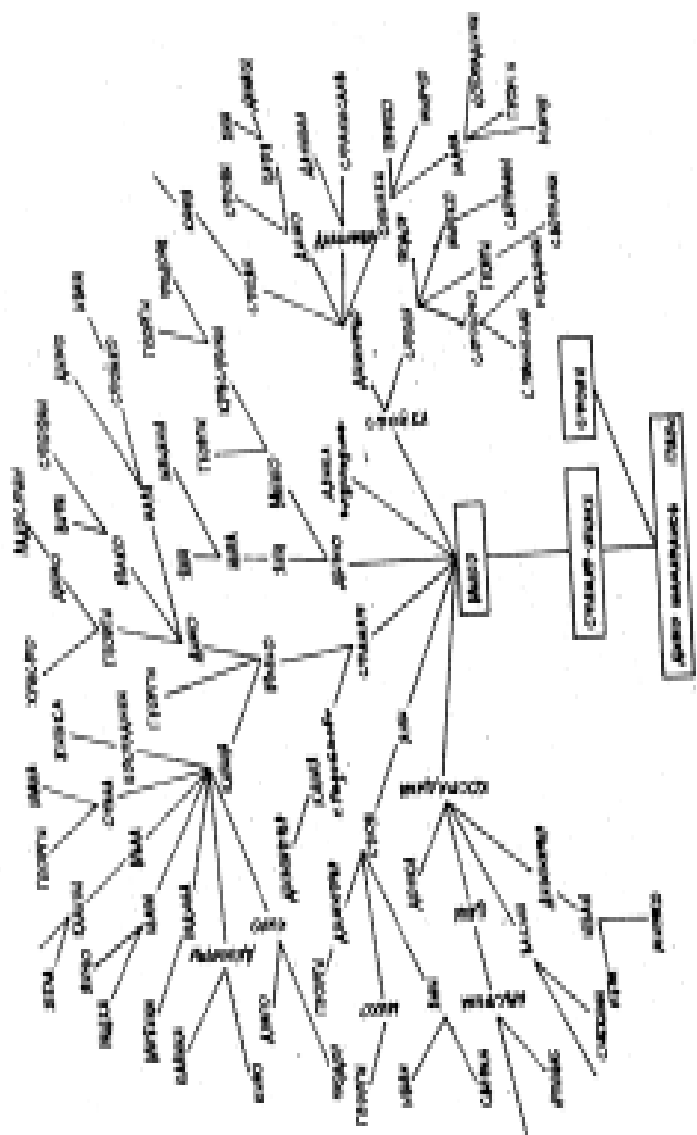

Схема 4
РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА ВЪЛКО ШАМАТАНОВ

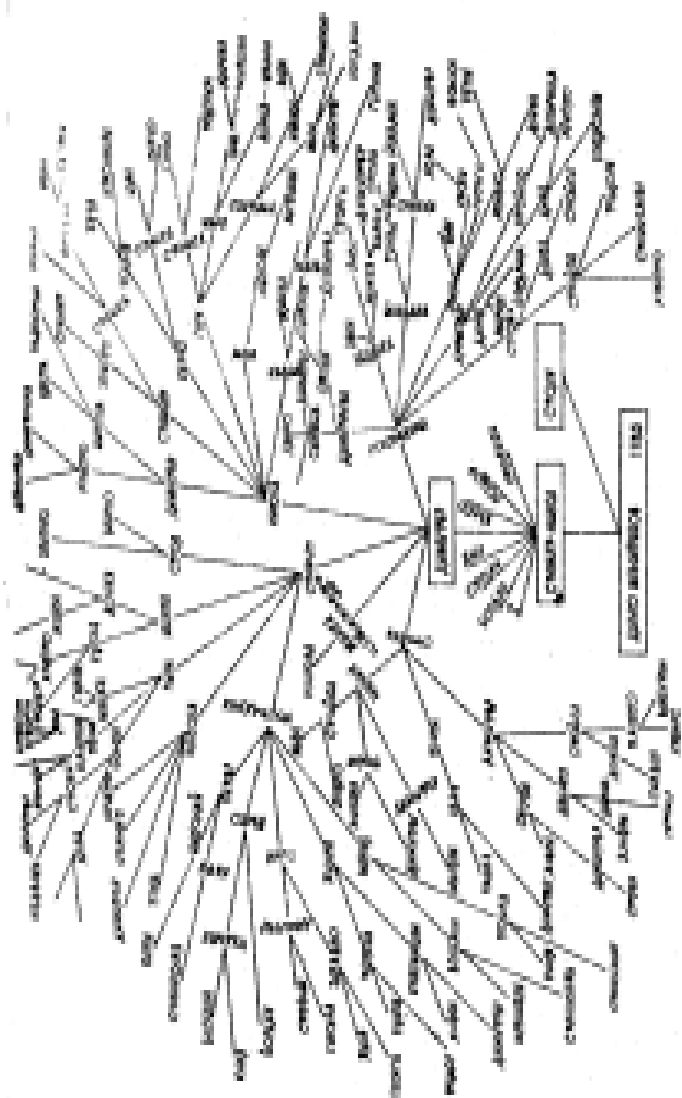
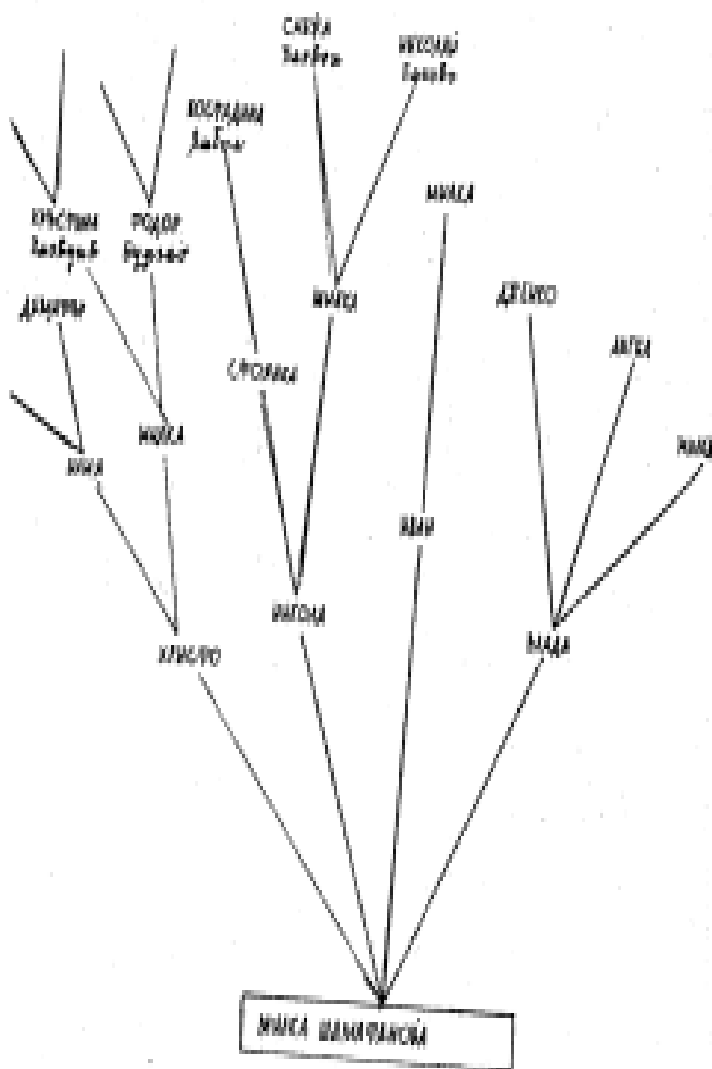

Схема 5
РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА ДИМИТЪР ШАМАТАНОВ

Към Схема 5
 РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА МИЛКА ШАМАТАНОВА,
 ДЪЩЕРА НА ДИМИТЪР ШАМАТАНОВ

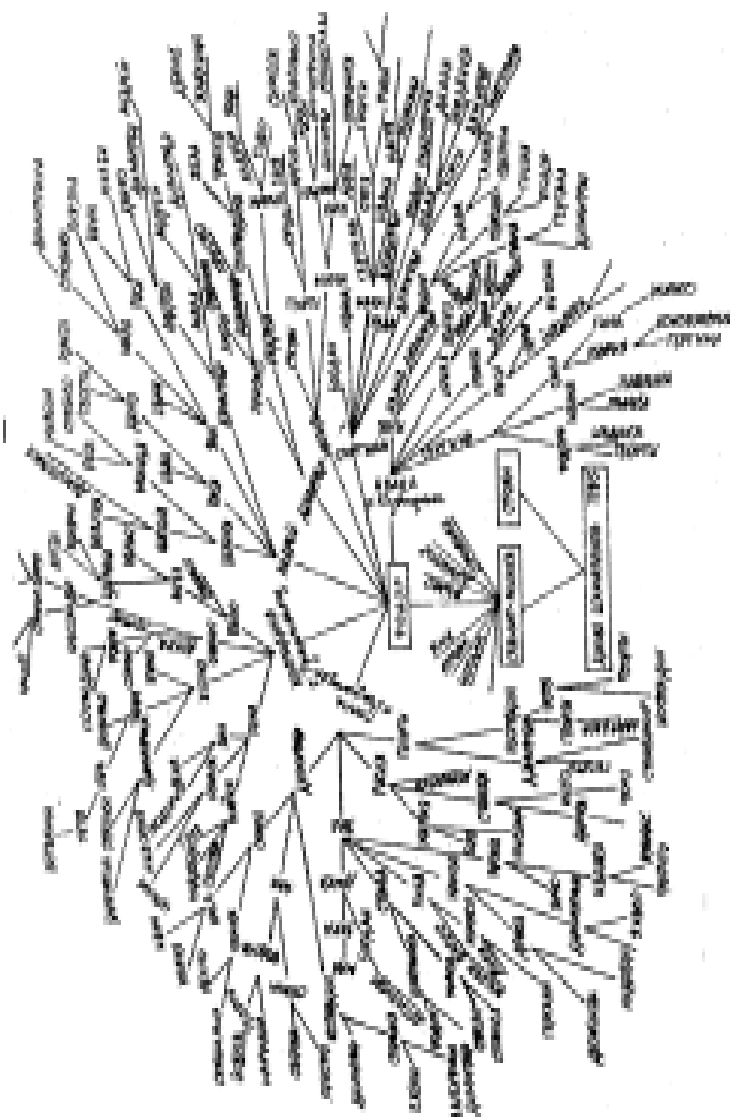

Схема 6
РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА ТОДОР ШАМАТАНОВ

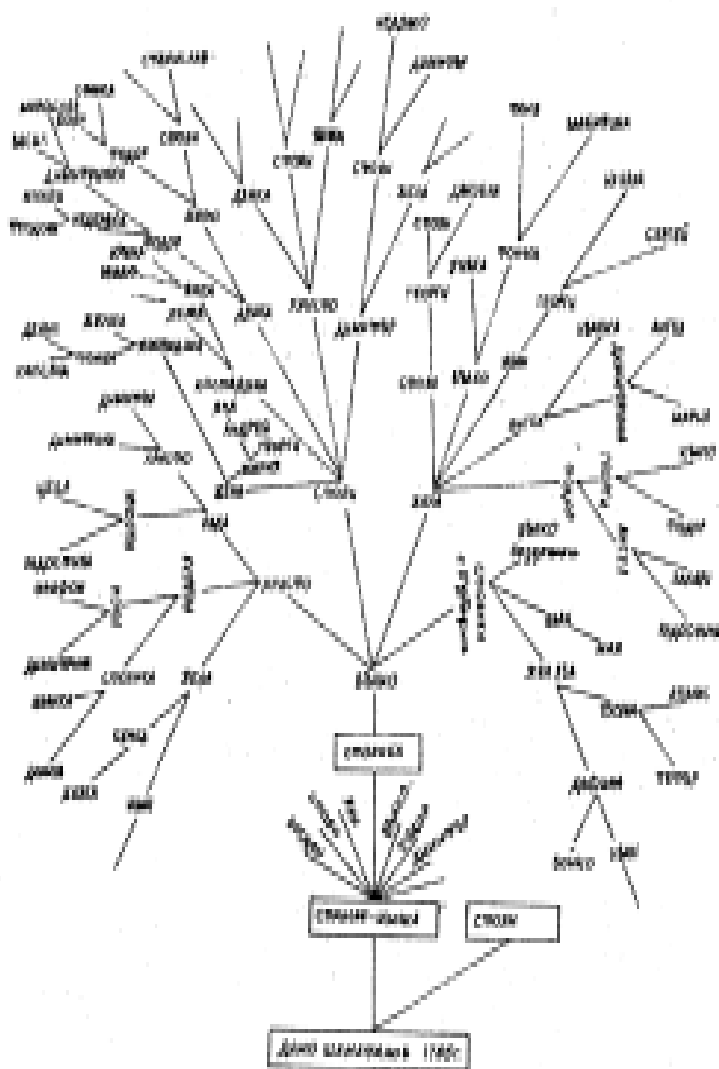

Схема 7
 РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА СТОЯНКА ШАМАТАНОВА

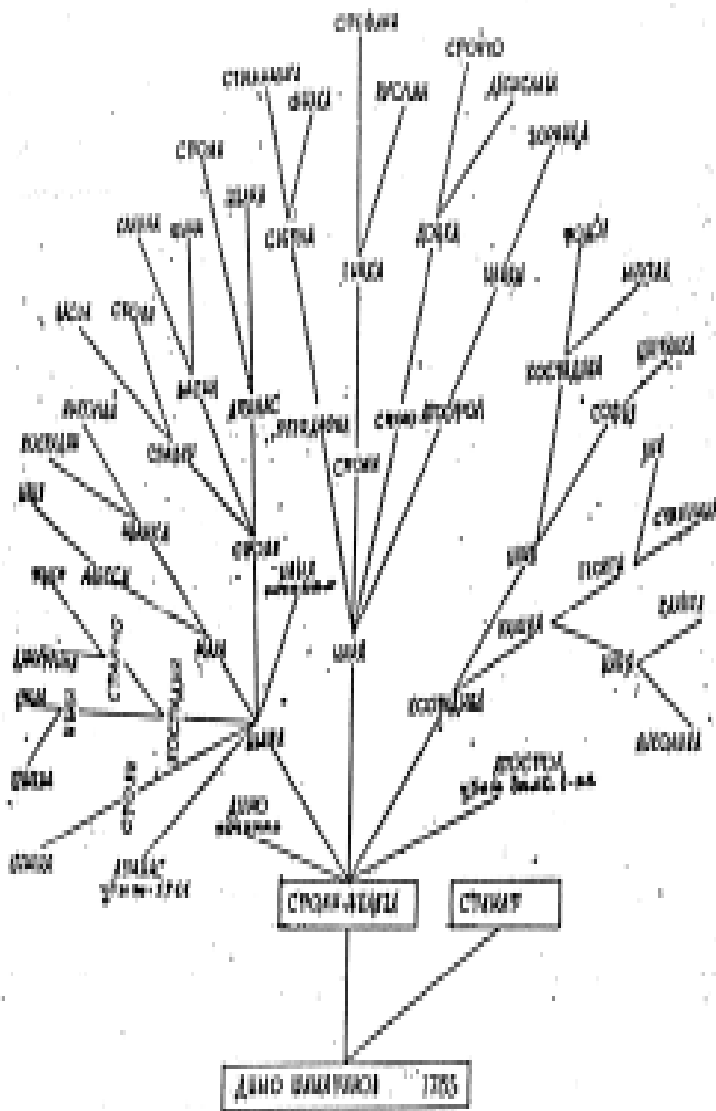

Схема 8
 РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА СТОЯН ДИМОВ ШАМАТАНОВ

VIII

След погрома на Априлското въстание, което било потопено в реки от кръв и събудило съвестта на прогресивната общественост, и след неуспеха на Цариградската конференция, свикана по настояване на Русия, за даване на автономия на България, която била провалена по вина на Австро-Унгария и Англия, които се обявили в защита на Турската империя, на 12/24/ април 1877 година Русия обявила война на Турция. Радостта и надеждата на българския народ за освобождението му от петвековно османско иго била неописуема.

Сформирано било и българско опълчение, което както ни е известно от историята, рамо до рамо с руските богатири, под командването на ген. Столетов прояви нечуван героизъм и саможертва в боевете на Шипка и допринесе за разгрома на турските пълчища и свободата на България. В опълчението и боевете на Шипка записаха имената си и много свидни синове на Тракия. Тракийското население не остана безучастно и в освободителната война. Странджа очаква идването на освободителите. Тя се сражава срещу отстъпващите турски войски. Отрядът на стария войвода Панайот Хитов разбива турски обоз от пет хиляди коли край Османбаир и връща на народа ограбеното. В това сражение взема участие и Георги Чаталчето от Кладара. После поема към родното си село, създава чета и разбива черкезки отряд. Участие в освободителната война, преследване на турски части и защита на българското население вземат и чети от Курия, Коево и околните села.

В резултата на героичните боеве и огромните и свидни жертви на братския руски народ и българското опълчение турската армия бе разгромена и на 3 март 1878 г. Турция бе принудена да подпише Санстефанския мирен договор, съгласно който България била призната за автономна държава, в която влизали Северна и Южна България и почти цяла Македония. Границата с Турция минавала по линията Мидия-Енос.

Тракийското население с безгранична радост, със сълзи на благодарност, с хляб и сол посреща руските освободителни войски, които на щикове и топове, с цената на 200 000 жертви донасят свободата на България. Тази радост обаче скоро се помрачава. Боейки се от засилване на руското влияние на

балканите и защитавайки интересите на Турция, Англия и Австро-Унгария се обявяват решително против Санстефанския мирен договор, който бил анулиран и на 1/13/ юли 1878 г. бил подписан Берлинският мирен договор, с който се нанася тежък удар на петвековните надежди на българите от Тракия за свободен живот. Берлинският мирен договор разпокъсал България. Създадено било българско княжество, в което влизали Северна България и Софийски санджак. От Южна България била създадена автономна област под името Източна Румелия, васална на Турция (под политическа и военна власт на Турция). Македония и Тракия останали отново под турско влияние.

Новината, че великите сили (Германия, Австро-Унгария, Англия, Франция и Италия) не искат да признаят границите на България от Цариградската конференция, че Южна Тракия остава отново под робство, се носи от човек на човек и стига до най-отдалечените и затишнени селища от Странджа. Над 350 000 българи от Одринска Тракия споделят нерадостната бежанска съдба. Мнозина от тях не приемат възстановяването на турско господство и кервани от уплашени и прокудени хора тръгват след оттеглящите се руски войски. Между 50 000 и 70 000 българи напускат родните си домове в Тракия. Една част от тях се заселват в свободните български земи в Княжество България и Източна Румелия, други достигат и се заселват в Украйна, Молдова, Бесарабия и други чужди територии.

По данни на Петър Германов (цитат от в. "Тракия", бр. 2, 1991) *"В Добруджа има повече тракийци, отколкото добруджанци. Румъния е пълна с тракийци. В Бесарабия са най-старите преселници още от 1806, 1812 и по-късно 1828-1829 година, когато масово се изселват хора от Лозенградско, Одринско и Бунархисарско... Днес има цели тракийски села в Бесарабия. От там голяма част през 1961-1962 г. се преселват в Таврийска губерния, на брега на Азовско море"*.

В Крим и северно от Одеса през 1801-1806 г. се преселват около 25 села и 15 села по южното крайбрежие на Крим.

Озлобена от поражението във войната и от протестите на българския народ против Берлинския договор, противно на султанските разпоредби, с които уж се гарантирали имотът, честта и сигурността на българите, както и религиозните и политически свободи, издевателствата, грабежите и насилията на турските власти над мирното българско население се засилили. Българите били подложени на още по-големи унижения и оскърбления. Турските военни и административни власти започнали да провеждат невиджан по варварството си повсеместен терор в

Тракия. Увеличават се двойно и тройно данъците, трудовата повинност и ангарията. Изземват се земи, къщи, кошари, добитък от българите и се предават на доведените от Мала Азия преселници. Със съдбата на българите се разпореждат същите паши и бейове, каймаками и мидюри, чифликчии и заптиета, само че много по-озлобени от загубата във войната. Към жестокостите на турците се прибавя и коварството на гърците. Гръцки духовници с оръжие кръстосват селата и принуждават народа да се подписва под документите на Великите сили, че не са българи, а гърци. Появяват се шайки (крадци и убийци) от турци и черкези, които отвличат за откуп, измъчват и убиват мирни хора. Тези шайки властите не ги преследват, защото им предоставят част от заграбеното и им помагат да поддържат в покорство раята. В много случаи действат заедно.

Особено известна е шайката на Айтозлията, в която са били включени само турци, преселени от Айтос и околните села, която нападала пътници и кERVани, безчинствала по села и градове. Появили се крадци и убийци като Кея-о-ло от с. Ахмачево, куруджията Юсмен от Харманлия и други.

Много мъки и страдания, много трагедии е преживял и Шаматанският род по време на национално-освободителните борби и тракийското революционно движение. В резултат на беззаконността и произволите на турските власти, безчинствата и безнаказаността на шайки и башибозуци са убити трима сина и един правнук на Стамат Шаматанов, на два пъти са отвличани за откуп други двама от синовете и още един от правнуците му.

Разказваше баща ми: “*Било* е лятна късна нощ, когато турците нападат дома на Яни Шаматанов, най-големия син на Стамат Шаматанов. Яни, който бил посветен на национално-освободителните борби и е един от активните дейци в Лозенградско, като разбира, че го търсят да го арестуват, без много да се бави, минава през междинната врата на стаята в обора и се отправя към външната врата, с намерение да избяга. Когато стига до вратата, разбира, че турците са я обсадили и упражняват натиск да я отворят. В суматохата и безизходицата Яни подлага гръб на вътрешната страна на вратата и със силен глас вика на сина си:

“Апостоле, дай ми пушката!” През това време се чува изстрел. Когато синът пристига, намира баща си облян в кръв. Турците са стреляли през дупката на вратата, която била от ковани дъски и са го ранили смъртоносно в гръб. След час-два умира. Приблизително по същия начин умира Богдан, третият по възраст син на Стамат Шаматанов, бащата на дядо Димо Пехливанов.

Турски шайки нападат нощем къщата на Богдан. Чукаат и искат да влязат. След като не им отварят, подлагат дървета и започват да къртят вратата. Богдан подлага гръб и вика жена си: *“Дай ми брадвата, тяхната мама... Ще ги изколя...”* В този момент се стреля през дупката на резето и го убиват.

Жертва на беззаконието и произволите на турските власти става и най-малкият, седмият (12-13 годишен) син на Стамат Шаматанов. Било е на селски събор в съседното село. Сбиват се с някакво турче. Притекла се майката на турчето да ги разтърве. В самозащита нашият юноша я ритнал неволно в коремната област, но туркинята била бременна и абортирала. Хващат го турските власти и го вкарват в кауша, откъдето повече никой не го е видял.

По-късно беда сполетява семейството на Стамат Шаматанов. Турски шайки отвличат сина му Вълко и изпращат хабер на баща му да им изпрати погача хляб, сирене и една синия пари. Държали го три дни вързан и едва когато получили парите, го освободили.

На два пъти бил отвлечан и синът му Тодор. Хващат го първия път, откарват го в гората, пращат хабер и след откуп го освобождават.

Хващат го и го отвличат втори път. Поради това, че баща му закъснял и не изпратил навреме парите, отрязали му ушите и ги изпратили на жена му. Като видяла ушите, жена му силно се притеснила, паднала и умряла, а Тодор една вечер като заспали разбойниците, измолил постовия да го отвърже за голяма нужда и избягал. Под страх, че може пак да го отвлекат и убият, след като се е оженил втори път за сестра на Иван Дангозов, която била много бедно момиче, Тодор решава и пръв от шаматанските братя напуска Коджатарла и се заселва в с. Юмруккая, днешното Синьо камене, Грудовска околия.

Не минават година-две, турци отвличат от кошарата със 100 овце и Стамат, правнука на Стамат Шаматанов, внук на убития му син Яни, син на Апостол Шаматанов, който бил на 14-15 години. Минават дни, минават месеци, хабер няма.

Едва след шест месеца в неизвестност, пристига една вечер в къщи непознат турчин. Канят го и той сяда. Захваща се разговор около сина им. Отначало турчинът е въздържан, но по-късно заявява, че знае къде се намира сина им и че ще го освободи

срещу откуп от торба жълтици. Направило впечатление, че през цялото време на разговора турчинът държал ръката си свита в юмрук. Сетила се баба Калия, майката на Стамат, за ушите на чичо му Тодор и със страх и нетърпение попитала турчина какво държи в ръката си. Като я разтворил, от ръката му паднал куршум. *“С тоя куришум ще бъде убит”* - казал турчинът, ако не изпълнят поръката. Станала баба Калия, обходила всички чичовци и братовчеди, събрали исканото злато и го дали на парламентъора. След един месец в очакване и тревоги, късно една вечер пристигнал Стамат, окъсан, омършавял и въшлясал.”

За теглото на българите в Тракия през време на робството и национално-освободителните борби разказва Димитър Николов Ставрев от с. Бата, Поморийско, внук на баба Нана, по баща Стоянова, а по мъж Ставрева от с. Кория, Лозенградско:

“Баба ми често разправяше, че баща ѝ, даскал Стоян, който бил посветен на делото и активен участник в освободителните борби на българите в Тракия, по донесение бил арестуван и откаран в Одрин, с намерение на властите да бъде изпратен на заточение. “За арестуването на баща ми, даскал Стоян-разказвала баба Нана - научил комитата Стоян Янев от с. Чонгара, който непрекъснато обхождаше нашите села. Доиде в селото, организира хората, тръгнаа от къща на къща, събраа пари и го настигнаа в Одрин, та го откупия и татко си дойде. След една година дойде заптие и наново го арестуваа. Обадихме се на Стоян комитата и той дойде, тръгнаа из мимликета (околните села), събраа цяла торба злато, та го найдоя в Истамбул и пак го откупия. Татко си дойде жив умрял, изтезаван, със счупени ребра и умря-две години преди да дойде руснакът, та не може да ги види и да им се порадва.”

След освобождението на България семейството на Ставри Петков, мъжа на баба Нана, останало да живее в с. Корията, Лозенградско. Ставри Петков бил заможен човек. Имал 2 сюрри овце, ниви, 2 чифта волове и друг добитък. Имал наемен овчар-казвал се Диян Петков. Имал 5 сина и 5 дъщери. Най-голямата дъщеря на име Руса, хубава и напета, била вече мома за женене, когато едно турче от селото, което било осиновено от вуйчо си-богат турчин, я харесал и я поискал за жена. Но Руса отказала. Не искала да предаде вратата си, да стане жена на турчин. Не се съгласили и баща ѝ, и майка ѝ. Праща вуйчото на турчето хора да я искат срещу голям откуп (баба хака), но дядо Ставри и баба Нана отказват категорично. След няколко дни турчето отива на кашлата на Ставри Петков, изважда нож и му се заканва, че ще го убие, ако не даде дъщеря си. Ставри Петков, предизвикан и

уплашен, в самозащита дига кривака, изпреварва, удря го в главата и го убива. Заедно с овчаря си изкопават трап в кошарата, заравят го дълбоко с пръст, която претъпкват добре, а отгоре натрупват овча тор, така замаскират мястото и заличават следите.

Минават дни, близките на турчето го търсят под дърво и камък и накрая се усъмняват у Ставри Петков. Повод за това им дава дъщерята на Ставри Петков. Арестуват Ставри Петков и го откарват в Лозенград. Подвеждат го под отговорност и му искат смъртна присъда. И тоя път научава Стоян Комитина, отива при баба Нана, поръчва ѝ да съберат пари. Продава баба Нана добитък и от свои хора събира пари и ги дава на Стоян Комитина. Отива Стоян Комитина при кадията в Лозенград и му предлага да освободи Ставри Петков срещу парична сума. Кадията му заявява, че и той самият е убеден, че *“нема доказателства за убийството, но вуйчето на турчето е непримирим, има връзки и настоява да бъде съден”*. *“Аз мога да го освободя и ще го освободя, като ви благодаря за парите, които ми давате-казал кадията,- но това не е гаранция за живота му, защото вуйчето има хора от властта в Одрин, които отново ще го арестуват и обесят, затова щом го освободя, не трябва да се явява в селото, да не разберат, че е свободен. Да се изсели в далечно село да не го открият.”*

И действително, след като бил освободен, Ставри Петков се укрива няколко дни в гората и заедно със Стоян Комитина организират изселването му в България. С две волски коли багаж, половината овце и още някое добиче се заселват в с. Бата, Поморийско.

По-късно Стоян Комитина също се е преселил в с. Бата. Синът му Андрей, който учил в Казанлък, също идва в Бата при баща си и по волята на съдбата се оженва за същата тази Руса, дъщерята на Ставри Петков. Така дружбата между Стоян Комитина и Ставри Петков се споява и остава за поколенията с брака на децата им.”

Какво ли не е преживяло беззащитното тракийско население. Опеелени къщи, ограбени домове, убити бащи, майка, син, братя. Останали сираци без родители, без подслон на по 2-3 години. Изнасилена майка пред деца, дъщеря пред родители, братя и сестри. Какви ли не случаи има описани в спомени на очевидци. Много кръв е пролята. Много жертви са дадени пред олтара на отечеството в тия жестоки, мрачни и непосилни времена.

Това засилва още повече ненавистта и непримиримостта на българите, останали в Тракия. Отново се създава хайдушко движение. Появява се четата на Страти Войвода, който върлува през 1885 г. в местността “Уграж” и на Божко Войвода - вязменският куз на Странджа планина.

По-късно Страти Войвода, заедно с другарите си създава комитет с председател Тодор Бурилков, секретар учителят Андон Драгулев и касиер поп Стамат. Така слагат началото на нова организационна форма, която добива освободителен характер, като образуват революционни комитети в Малкотърновски и Лозенградски санджак.

Волята за свобода не напуска умовете и сърцата на останалите в Тракия родолюбиви и будни българи. Поробените българи ясно съзнават изхода от непоносимото си положение в организираната борба. Започва отново подготовка, нов етап на борба, начало на която застават местни ръководители. Създава се Централен революционен комитет в Лозенград, начело с Никола Беловеждов-бивш член на революционния комитет в България и бунтовник от Априлското въстание. Тодор Милков от Малко Търново и Тома Георгиев - сподвижник на Бенковски, с което се поставя началото на съпротивителното движение в Тракия. Изграждат се местни революционни комитети, главно в Лозенградски санджак, с цел подготовка и организиране на въстание. Води се усилена пропаганда. Разпространява се и все по-жадно се чете българска литература, български вестници и списания. Поят се български песни.

Комитетът влиза във връзка с вече създадените революционни комитети в Пловдив, София, Кюстендил, по цялото Княжество и Източна Румелия. Петко Войвода отново е повел юнаците си. В Македония също се създават чети. Няколко месеца след Берлинския договор, на 17 октомври 1878 г. избухва Кресненско-Разложкото въстание, което пак не без помощта на Англия е потушено от многохилядна турска армия. Потоци българска кръв потичат и отново хиляди български бежанци намират спасение в Княжеството.

По-късно със създаването на Вътрешната Македоно-Одринска революционна организация (ВМОРО) през 1894 г. в Солун, начело

с Даме Груев и Гоце Делчев, съпротивителното движение придобива национално-освободителен характер.

През лятото на 1896 г. в гр. Солун се свиква и провежда Първият конгрес на ВМОРО. Конгресът изработва Устав и Програма на организацията. Съгласно Устава организацията се ръководи от Централен революционен македоно-одрински комитет. С Устава се определят задълженията на централния, окръжните, околийските и местните комитети и на техните ръководители. Изготвя се клетвата и ритуалът на нейното приложение, начинът за осигуряване на оръжие, членски внос и други. Определя се целта на организацията – пълна автономия на Македония и Одринско, с оглед да се предотврати разпокъсването им и да се противодейства на аспирациите на съседните държави за заграбване на български земи.

Установено е, че още преди конгреса в Солун през 1896 г. Гоце Делчев посещава Одринско и се среща с Георги Минков и поп Киприлов от с. Пирок. Придружаван от Вълчо Станимиров, той обикаля няколко дни селата и проучва мнението на одринци за характера и целите на организацията.

По инициатива на Петър Драгулев, Петко Киряков (Капитан Петко Войвода) и Георги Минков на 19 февруари 1897 г. в Минковия хан в гр. Бургас се провежда учредителен конгрес на дружество “Тракия” (на конгреса се приема призив и устав, в който се определят целите на дружеството).

След конгреса се изграждат дружества в почти всички изселени места. Създават се погранични пунктове, където се подготвят складове за оръжие. Изграждат се канали за изпращане на поща и оръжие. Определят се куриери.

В Бургас, със седалище Минковия хан се създава център за подпомагане на ВМОРО, начело на който стои Георги Минков-Мрачний.

По решение на Солунския конгрес в Лозенградския окръг, който е един от най-големите и обхваща почти цяла поробена Източна Тракия-Лозенградско, Бунархисарско и Малкотърновско, е изпратен Лазар Маджаров.

Висок и слаб, със сини очи и дълги руси мустаци и къса брада, с тежка походка, обаятелен и строг, добродушен и твърд, с търпимост да изслушва учени и прости, аскет в личния си живот, Лазар Маджаров много скоро става любимец на всички.

През март и април 1898 г. Гоце Делчев отново е сред тракийските българи. Посещава Бургас и гостува на Георги Минков. Там в хана на Георги Минков се провеждат срещи и разговори с ръководители и членове на дружество “Странджа” с бежанци. Тук

в Бургас отново се срещат Гоце Делчев и Лазар Маджаров. В Лозенград Гоце Делчев, Лазар Маджаров, Стоян Лазов, Лазар Димитров-председател и Петър Василев-секретар на окръжния комитет в Одрин, обстойно обсъждат *“Ролята и значението на Вътрешната организация, нейната самостоятелност и независимост от Върховния комитет”*. Гоце е за автономия на Македония и Одринско, като етап за бъдещото им присъединяване към общо българско отечество. Той разчита на силите на Вътрешната организация.

По данни на свещеник Киприлов, Гоце Делчев е посетил и обиколил Тракия и през 1900 г. Това се потвърждава и от Георги Атанасов, който в своите спомени пише, че през пролетта на 1900 година Гоце Делчев и Лазар Маджаров минали пред Дерекьово и са преседели 2-3 дни. Че Гоце Делчев е посетил през 1900 г. Източна Тракия, се потвърждава и от Димитър Груев:

“В ранна пролет на 1900 година в Лозенград дойде Гоце Делчев, със Стоян Лазов и Лазар Маджаров.”

Лазар Маджаров заварил организацията в Лозенградско силно разстроена. Павел Генадиев, който бил освободен като председател на Окръжния комитет в Одрин и назначен за представител на Върховния комитет в Пловдив, със съгласието на Борис Спасов от Върховния македоно-одрински комитет, организира и изпраща чета в Родост, която да извърши отвлечане на богат арменец, когото да освободи срещу голям откуп. Научавайки за четата Лазар Маджаров и другарите му от Лозенградския комитет и местния комитет от Родост, които били против прехвърлянето на чета отвън и открити терористични акции, категорично се противопоставили и решили да върнат четата от Колибите през Каваклия в България. Непреклонни и упорити, четниците решили да заловят поне чорбаджията грък Додопуло на сбора в Раклица, да го отвлекат и срещу откуп да го освободят. Но след като не открили Додопуло, отвлекли гръцкия лекар Костаки Керемидчиоглу и го освобождават срещу 500 лири, след което четата минава границата и пристига в Бургас, където я очаква Павел Генадиев, който недоволен взема парите и ги отнася във Върховния комитет.

След провала, наречен аферата “Керемидчиоглу” започват масови арести и изтезания. Арестуваните са над 100 човека. Подложени на мъчения, мнозина не издържат и умират още при следствието. Бият ги, измъчват ги до смърт. В ареста попадат едни от най-видните дейци на организацията – Яни Читаков, Димитър Груев, Илия Тошев, Никола Асланов, Христо Настев, поп Никола, бащата на Яни Попов и синът му Георги. Съдят ги от 1 до 100

години затвор, а другите – Димитър Ташев, Тодор Шишманов, едни от най-опитните дейци, нелегално минават в България.

През това време Лазар Маджаров сформира агитационна част, в която влизат опитни дейци, познаващи Лозенградския край- Яни Попов (от с. Карахадър, Лозенградско) автор по-късно на песента “Ясен месец”, Янко Стоянов (от Малко Търново), Коста Тенишев (от Лозенград) и Лазо Лазов (от Лозенград), към която на граничния пункт в Казъклизе се присъединяват и Слави Мерджанов, Петър Соколов, Петър Манджуков, завърнали се от заточение, Христо Стоянов и други дейци. Четата преминава границата и пристига в Лозенградско. Установява връзка със стари и нови съзаклятници, изгражда отново мрежа от куриери и канали за свързка, полагат се неимоверни усилия за възстановяване на организацията. Лазар Маджаров отново пише писма с указания до Лозенград в Одрин. Четниците непрекъснато обикалят по селата, провеждат събрания, проверяват какво е настроението. Повдигат революционния дух на населението. Куриери пътуват постоянно от Одрин и Лозенград, от Бунар Хисар и Малко Търново за пограничните пунктове. Възстановени са комитетите в почти всички пострадали от аферата села. Изградени са отново комитети в селата: Чиглаик, Кулата, Пирок, Дерекьово, Карадере (Малкотърновско), Корията, Койово, Пейчова махала, Горна и Долна канара, Деветлиагач, Кадиево, Ковчас, Кавакли, Коджатарла, Вайсал, Енимакhle, Докузюк, Бунар Хисар.

За по-голяма оперативност Маджаров разпределя четата в Лозенградския район на три части по райони с войводи: Янко Стоянов с помощник Коста Тенишев-с район Тастепе, Ковчас, Пейчова махала, Деветлиагач, Коджатарла; Лазо Лазов- с район Кулата, Чиглаик, Пирок, Дерекьой, Коево, Каракоч, Българско кадиево; Яни Попов-селата южно от Лозенград.

В началото на март 1901 г. Мрачния изпраща писмо, получено от Одринския окръжен революционен комитет, с което се съобщава, че Централният комитет дава съгласието си предателите турски шпиони от Карахадър Атанас Сталеоглу, Атанас Терзиоглу, Нане Алексиоглу и злостната клюкарка баба Кина, виновни за арестуваните, измъчвани, заточени и убити карахадърци, да бъдат убити. Присъдата над предателя Алексиоглу Нане и майка му баба Кина е изпълнена от Петко Напетов.

Това повдига самочувствието на населението, готовността му за борба и саможертва. Уважаван и тачен, особено голямо доверие и авторитет спечелва Лазар Маджаров с ликвидиране бандата на Айтозлията.

“- Било по време на вършитба – пише Георги Николов. – Лазар

Маджаров бил в Каракоч. От Лозенград му съобщават, че Тодор Михалчев организиран член на Вътрешната организация, бил отвлечен от разбойниците на Айтозлията, които поискали за освобождаването му голяма сума. Дядо Станко трябвало да отнесе парите на близките му в местността “Кукурдан”. Нямало време за обмисляне и съставяне план на действие. Трябвало да се действа бързо. Маджаров с четирима доброволци от селото-Михаил Василев, Петър Желязков, дядо Пейо Киширлика и сина му Ралю, въоръжени по обяд поемат към турското село Ахмачево. По други пътища към местността поема и дядо Станко. Уговорката е да пристигне там, когато четиримата четници са оградили вече местността и се очаква появата на разбойниците. Задава се дядо Станко, спира до гората и от шубраците излиза самонадеян Айтозлията, от когото всички треперели, като чуели името му. Но този път допуснал фатална грешка. Недооценил противника си, не предполагал, че може да има насреща си такива смели въоръжени закрилници на българите. Хванали го жив. (Смирен бил Айтозлията. От бабаитлъка му и помен нямало. Милост поискал от българите, които безмилостно убивал и ограбвал-от Айтоския балкан до Одрин). Войводата нямал време, изгълнил присъдата и нападнали и останалите в бърлогата им. Убиват още трима. Двамата обаче избягват в гората. Погледите им привлича горящо сухо дърво, в хралупата на което откриват тялото на Михалчев, който докато главатарят е на среща за сумата, разбойниците го изгарят жив.”

“- Странджа трябва да почистиме от крадци и разбойници-казва пред всички Лазар Маджаров.-Дали са турци или българи няма никакво значение. Те ни пречат...”

Това повдига авторитета на Лазар Маджаров и доверието на населението в организацията. В скоро време почти целия Лозенградски район е покрит с местни организации и в почти всички села са изградени “смъртни дружини” от най-смелите и предани на делото.

На 4 април 1901 г. се провежда извънреден конгрес на Върховния македоно-одрински комитет, на който след разногласия и спорове е постигнато споразумение за бъдещите взаимоотношения в съвместната дейност между

комитета и представители на вътрешната организация.

На 29 април се насрочва и провежда Деветият редовен конгрес на Вътрешната Македоно-Одринска организация, на който се правят опити за груба намеса на върховистите в Македоно-Одринското революционно движение. Тези спорове се пренасят и между дейците на Вътрешната организация, понесли на плещите си голямата отговорност на времето, които нямат единно мнение.

С дразгите между странджанските войводи се заема Гоце Делчев. За целта през април 1902 г. в Пловдив се провежда съвещание, наречено конгрес, на което се изглаждат отношенията между войводите. На това съвещание (конгрес) за инспектор на Източно-Одринската инспекционна област и главен войвода е определен Михаил Герджиков, бивш войвода в Македония и член на подвижния Централен комитет.

Михаил Герджиков не е познат за този район. Одринчани не знаят кой е Михаил Герджиков и още на Пловдивския конгрес го посрещат недружелюбно. В скоро време, обаче Михаил Герджиков спечелва сърцата, любовта и доверието на войводите и четниците, на цялото население в Тракия.

Роден през 1877 г. в Пловдив, баща му копривщенец, майка му преживяла ужасите на Батак, още като ученик основава и ръководи таен Македонски революционен комитет. Следва право в Лозана и Женева (Швейцария), където се свързва с революционната емиграция. През 1899 г. се завръща в България и става учител в Битоля. Тук, като член на Вътрешната Македоно-Одринска революционна организация се сближава с Гоце Делчеви става негов съветник. През 1900 г. е разкрит и преминава в нелегалност, отначало като четник в четата на Христо Чернопеев, а след това сам сформира чета в Гевгелийския район.

Едър и строен, с високо чело, дълга и къдрава коса, със загоряло от ветровете красиво лице и загадъчна усмивка, с червена вратовръзка и каскет, с рубашка от червен плат, препасана с червен шнур, наметнат с черна пелерина и праметната през рамо манлихерова карабина, двадесет и шест годишният войвода Михаил Герджиков е всявал уважение и респект. Спокойният тон карал четниците и хората по селата да се привързват към него от първа среща. Фигурата на млад левент, културата, знанията и яснотата в революционните идеи, убедителното слово с учени и прости, вдъхвали вяра във всички, че най-после ще дойде краят на тяхното тегло. За много от хората в Странджа, той се превръща в своеобразен светец.

До 1902 г., всяка година, с настъпването на зимата четниците прекарвали дейността си в поробените земи. Сега, въпреки

дебелата снежна покривка в Странджа, те остават в района си. Войводите кръстосват планината и полските райони и очакват решението в Солун. На него ще се реши обявяването на въстанието. За делегат на съвещанието е изпратен председателят на Окръжния революционен комитет Велко Думев. На съвещанието присъства и Михаил Герджиков като пълномощник и главен ревизор на Източна Тракия. Становището на одринци е, че не са готови за въстание. Те са против обявяването на въстанието.

Въпреки несъгласието на Гоце Делчев, Гьорче Петров, Яни Сандански, Михаил Герджиков и други, взето е решение-въстание да има и то още през пролетта или лятото на 1903 г. При това положение Вътрешната Македоно-Одринска организация издава окръжно за поемане курс на въоръжена борба.

Поел тежък товар на плещите си, Михаил Герджиков няма нито ден за отдих и отмора. Иска да посети всяко село, да се срещне с всички ръководители и с войводите на “смъртни дружини”. Красив и строен, умен и приятен събеседник, той печели народа за предстоящото въстание. *“Неговото име в Странджа и Одринско-спомня си Анастас Разбойников-става легенда и то не толкова поради подвизите му в Македония, колкото поради широкия замисъл на революционните му идеи, поради неговата интелигентност и уменията му да привлече интелигентни четници”*. А Димитър Дичев пише: *“Герджиков имаше дарованието да възпламени заспалите и да окуражи отчаяните със своя ораторски и организаторски талант. Всяка негова реч спечелваше обаяние сред четниците. Създаденото единство и сплотеност го направиха съвсем естествено душа на делото, въпреки че той се държеше скромно и не проявяваше началнически навици”*.

Михаил Герджиков обхожда селата и четите, среща се с учени и прости, дава указания и надежди *“нито един българин не трябва да остане вън от организацията-заявява на войводите-село без “смъртна дружина” не искам да има...”* Иска не отделни комитети, а цели села да положат клетва, военно обучение на населението, годно да носи оръжие.

Лазар Маджаров и другарите му също са в непрекъснато движение. Те не се крият, както по-рано в горите. И войска да дойде остават в селата. Нека людете видят, че четниците не се страхуват от поробителите.

Интересни случаи в това отношение има описани в книгата на Георги Николов “Тежнения”, някои от които ще се опитам да предам.

“В село Докузюк четата на Лазар Маджаров провежда събрание в черквата, на което присъства и организацията от село Караалшл. В селото пристига Халил Чауш с петнадесет стражари. Исква от кмета да му каже идвала ли е четата. Маджаров хладнокръвно заявява: “Дайте на чаушина повече ракия, мезе... Да му свири гайда... И провежда събранието...”

В село Тастепе свършва събранието в черквата. Остава само “смъртната дружина”. Обучението на четата се води от Коста Тенишев-Лютий. Постовете докладват, че приближават конници. Настъпва смут. Всички са уплашени и готови да се насочат към вратата. На пост е Яни Попов. *“Ех, вие, смъртници-казва им войводата, -уж империята ще събаряте, а от трима конници се уплашихте. Стойте по местата си!”* Спокойствието на Лазар Маджаров възстановява реда, а конниците се оказват свои-тия, които пренасят оръжието от Казъклисе и Хебибчево за Лозенград и Малкотърновски район.

Четниците на Лазар Маджаров непрекъснато обикалят селата. Не агитират отделни хора, а заклеват цялото българско население. Съмнителните предупреждават. Шпионите наказват. С тях най-често се занимава Яни Попов. Главата му е оценена скъпо- за стотици златни лири. Но никой не смее зло да му стори-ни своите, ни чуждите. Посред бял ден се явява там, където не го очакват, където е най-опасно.

“В село Българско Кадиево-пише в книгата си Георги Николов-всички са в организацията. Само дядо Илия с турците дослук прави и им подишува за комитите. Оплакват се местните ръководители. Облечен в низамска униформа, Яни Попов отива в дома му.

“Знаеш ли, че във вашето село има комити – пита го Яни.

- Заклевам се, ефенди, нема.

За да го изпита, удря му Яни една плесница.

- И главата ми да вземеш, нема комити-заявява дядо Илия.

Тогаво го отвеждат в дома на селото, в който е четата. Там дядо Илия полага клетва.

- Ако минете към моето място-казва им, -обадете ми се. Хляб и гозба ще ви донеса”.

“От с.Раклица донасят-пише по-нататък Георги Николов,-че “Параскевата” ще изгори селото. Извеждат го негови съселани в лозята при Яни Попов и Янко Стоянов, облечени в турска униформа. Казва им, че има комити. Обещава, че ще научи има ли пушки и ще им съобщи. Освобождават го “аскерите”, посрещат го организаторите от селото и му казват:

- Знаеш ли кой те разпитва? Поповият син Яни Попов.

Посърнал Параскевата:

- Ама те бяха турци, бе!

- За да те изпитат.

- Аман бе, братя, кажете ми кой е големецът... Искам и аз да се запиша в организацията.

- Когато му дойде времето, ще те запишем... А за разговора днес – нито дума!”

Възпитава Яни Попов най-упоритите противници на организацията. Но срещу предателите употребява куршуми. Тях не ги агитира.

Всички райони в Одринско (Източна Тракия) са обхванати от трескава революционна дейност. Църквите и плевниците са превърнати в помещения за военна подготовка. Организационните чети непрекъснато обикалят селата, провеждат военно обучение. Във всички села са създадени “смъртни дружини”. В тях влизат най-смелите и предани членове на организацията. Тяхното предназначение е да издават и да изпълняват присъди на предателите и да наказват провинили се членове на организацията, да оказват помощ на агитационните чети при бойни акции, да защитават българското население от произволите на турските власти. Във всички села край Лозенград и северно от него – Дерекьой, Раклица, Инидже, Докузюк, Пирок, Койово, Корията, Кулата, Чиглаик, Ковчас, Тастепе, Горна Канара, Терзидере, Коджатарла... имало изградени “смъртни дружини” от 10 до 40 смъртници, въоръжени и обучени. Военното им обучение се провеждало в черкви, училища, плевници и кошари, а след решението на Солунското съвещание, обучението започнало да се провежда на открито, в горите, на смени, с откъсване от домовете им, за по 20 и повече дни.

Видна роля в освободителното движение, в подготовката на Тракийското въстание в Лозенградския район и за създаването на местната организация в Коджатарла по това време играе поп Апостол Стоянов, братовчед на Апостол Шаматанов, преселен след погрома на въстанието и живял до дълбоки старини в с. Гиндузлюре (Деница), Ямболско, когото смъртно помня от детските си години, когато идваше на богослужение в църквата и отсядаше

у нас. Под прикритието на расото поп Апостол обикалял селата Терзидере, Горно Конаре, Долна Канара, Пейчова махала, и други, събирал хората в църквите, организирил местни комитети, поддържал духа и вярата в победата.

Безчинството и насилията, произволите и беззаконността на турските власти, убийството на баща му и чичовците му, отвличането на чичовците и сина му, силно озлобяват Апостол Шаматанов, сина на Яни Шаматанов. Дребен на ръст, но смел и решителен, той става непримирим защитник на българщината. Взема активно участие в подготовката и провеждането на Преображенското въстание. Като член на местния революционен комитет, той отговарял за доставката на оръжие и въоръжаването на местната организация и “смъртната дружина” в селото, за което на два пъти бил арестуван, бит и изтезаван от турските власти в Лозенград. Поддържал връзки, приемал и укривал в дома си войводи и четници.

За участието на коджатарлънци и на Шаматанския род в освободителната борба по време на тракийското въстание в книгата си “Освободителната борба в Лозенградския район”, стр. 285, по спомена на Стамат Стойков от с. Коджатарла, разпитан през 1930 г. в с. Кайбиларе (Странджа), Иван Орманджиев пише:

“В селото в началото само трима души знаеха за съществуването на нелегалната организация: свещеник Апостол Стоянов, Апостол Янев Шаматанов и Иван Терзията. В есента 1901 г. Маджаров дойде с чета, която бе у Апостол Шаматанов. Там извикаха мене и още някои други: всичко дванадесет души и ни заклеха... В есента на 1902 г. пак дойдоха в селото Маджаров, Яни Попов, Коста Тенишев, дядо Вълчо и др.

Селският ни комитет се състоеше от свещеник Апостол Стоянов, който пишеше и писмата, Апостол Шаматанов и терзията Иван... Преди въоръжаването на селото ни властта обискира къщите на Апостол Шаматанов, шурей ми Янчо Поряза, Иван Апостолов и най-богатия чорбаджия Вълко Шаматанов. Въпреки че нищо не намериха, откараха ги в Лозенград, където се освободиха с откуп...”

За участието на коджатарлънци и на Апостол Шаматанов в революционните борби на Тракия научаваме и от Димитър Стойков от с. Карамза (“Освободителните борби в Лозенградски район”, кн.IV, стр.287):

“След Керемидчиоглувата афера извикаха мене, Георги Райков и още един да идем в Коджатарла Ноще пристигнахме в къщата на Апостол Шаматана. Там бе Маджаров и Яни Попов, Коста Тенишев, Янко Стоянов и дядо Яни Гагаузина. Войводата ни

посвети и закле. Това бе есенно време, след Димитровден...”

Герджиков също е посещавал Коджатарла и е отседнал у Апостол Шаматанов, където заедно с Лазар Маджаров, Коста Тенишев и Яни Попов са провеждали срещи с местните дейци на организацията, на които срещи са се обсъждали въпроси, свързани с въоръжаването, подготовката и обучението на хората, с дейността на “смъртната дружина”. За това съм слушал от лелята на баща ми Стана, по баща Апостолова, и баща ми, по спомени на дядо Апостол и други съвременници.

Това се потвърждава и от Стамат Стойков, който в сведенията си между другото изнася един много показателен случай, който предавам дословно:

“Идва Кръстю Българията (войвода на чета в Чокенски район) в Коджатарла Иска четирима четници да му осигурят път във все още дебелиите преси до Чокенско.

- Ще ти помогна – казва му Лазар Маджаров.

- От всеки сандък извади по една пушка за нас.

- Че те са всичко двадесет-заявява Българията.

- Стигат ти петнадесет. Четири комити ти давам, за да ги отнесеш чак до Терзидере, при поп Ангел. Не се ли съгласиш, по пътя може да ги загубиш.

Изпраща Лазар Маджаров Българията, посреща Михаил Герджиков и му заявява:

- Нека бъде далеч от моя район, някъде към Бабаевски”.

До късно през нощта между двамата в дома на Апостол Шаматанов се водят разговори. Обсъжда се състоянието на организацията в Лозенградско. Обмислят се диверсионни акции и планове за конкретни действия във връзка с предстоящото въстание. За охрана на войводите са взети сигурни мерки. На пост са най-смелите и опитни хора от “смъртната дружина”.

Че Лазар Маджаров и други войводи и четници често са посещавали Коджатарла и са отседнали в дома на Апостол Шаматанов, научаваме и от баба Калия, съпругата на Апостол Шаматанов. *“Тя често разправяше – разказвал ми е баща ми-Лазар, Коста, Яни, Вълчо и други тайни хора често идваха в къщи. Понякога оставаха и дни, и седмица. Хранила съм ги. Прала съм им дрехите. Спали са в къщи, без никой да ги усети. Тогава идваха в къщи поп Апостол, братовчед на мъжа ми, и други хора от селото. Идваха непознати хора и от други села. През това време Апостол, мъжът ми, не ми даваше да приемам в къщи комшийки. Всичко се пазеше в тайна, а и аз много добре разбирах какви хора са, за какво идват и с какво се занимават.”*

В услуга на комитетската дейност е бил и Вълко Шаматанов, в

кръчмата, на когото често се давали паролите за насрочване и провеждане на събрания, обучаване на местните дружини и други задачи и указания. В кръчмата на Вълко Шаматанов са били черпени и напивани турските заптиета и им е било отвлечано вниманието от комитетските работи. Общо взето нелегалната работа в селото се провеждала при голяма секретност. Колкото потайно да са посещавали селото и дома на Апостол Шаматанов и Иван Кетенев, четниците не останали незабелязани. Пуснал се слух, че в къщата на Апостол Шаматанов идват комити. Намерил се предател, *“българин”*, който донесъл на районния чаушин (полицай), че в селото идват външни хора, отседат в Апостол Шаматанов, събират хора от селото и нещо се крои. Чаушинът обслужвал и други съседни села. Между другото, той бил *“приятел”* на Апостол Шаматанов. Те често се черпели. Чаушинът започнал да се отнася подозрително към него. Започнал да възлага на местните *“слухари”* да го следят. Тези му действия не останали скрити за Апостол Шаматанов, който и без това бил много досетлив, наблюдателен и кушкия човек. Чаушинът ставал вече опасен за организацията. Трябвало да се вземат мерки, да се търси изход, да се спасява организацията. Апостол Шаматанов на своя глава решава да го ликвидира.

За този случай са ми разправяли няколко души: моят баща, Димитър Андреев, по спомени на дядо Тодор Шаматанов, Иван Диноза и други.

Чаушинът бил много непочтен човек-задявал се и се гаврел с български жени, често се напивал и биел жена си, която много пъти се оплаквала на Апостол Шаматанов като *“негов приятел”*,

проклинала го и се молела: *“Нема ли кой да го очисти”*, а той все ѝ отговарял: *“Не бой се. Ке се најде, ке се најде, кадъно!”*

Апостол Шаматанов заради неговата честност и правдивост, като закрилник на българи и турци срещу безчинствата на башибозуците, бил уважаван не само от българското, но и от турското население. Турците му казвали “коджа Апостол”. Спечелил веднъж доверието на местните турци, те го защитавали и не го издавали. Не издавали и останалите българи. Смятали са ги за закрилници срещу произвола на властите.

Било е в кръчмата на Вълко Шаматане. Пийнали на една маса двамата “приятели” Апостол Шаматане и чаушинът, от дума на дума се скарали. Изплюл камъчето чаушинът, че знае за тайната организация и се заканил, че няма да му прости, че скоро ще му види сметката. На свой ред Апостол Шаматанов му отговорил, че няма да му остане длъжник, като и той се заканил: *“Ще видим кой кого”*. Станал чаушинът, качил се на коня и потеглил за съседното село. Без много да му мисли, Апостол Шаматанов изтичал до дома си, праметнал кримката през рамо, метнал се на сивия жребец, препуснал в обход и посрещнал чаушина в гората, на чешмата, когато спрял да пои коня. Дигнал пушката и му теглил куршума. Незабавно пак по обиколен път Апостол Шаматанов се връща в селото, отива в кръчмата, сяда и продължава да пие и да води разговори с турци и българи. Цялата тази история е станала за не повече от час. Въпреки това съмнението за убийството пада върху Апостол Шаматанов и той е арестуван. Води се следствие. Цялото село, българи и турци свидетелстват в негова защита и доказват пред властите, че той през цялото време е бил в кръчмата. Подозрителността отпада. Убийството остава неразкрито. Обвинението спрямо него отпада.

Не минава много време, разкрит е и доносникът. Обмисля Апостол Шаматане какво да прави, как да предотврати опасността от разкриване на организацията. Дали да сподели с останалите съзаклятници от “смъртната дружина”. Той разбира, че няма време, че трябва да се действа бързо, докато *“чоранът не е започнал да се разплита”*. Тогава ще бъде късно. Но той добре знае устава на организацията, че не може да решава сам, на своя глава. Докладва на Яни Попов, който по това време пристига в Коджатарла Решението е взето, присъдата определена. Предателят трябва да бъде убит. Решението остава в пълна тайна. Знаят само той, поп Апостол и Яни Попов. Предстои изпълнението. Жребият се пада на Апостол Шаматанов. Цяла седмица обмисля той убийството. Сеща се. Доносникът е ловджия. Ловджия е и той. Вечерта срещу неделя са заедно в кръчмата. Води се оживен

разговор на съседната маса. Надява слух, дочува и разбира местността, в която доносникът ще ловува на следващия ден. "Разгеле"-казва си. На следващия ден, за да заблуди хората от селото, праметнал чифтето през кръста, с препасан през рамото патрондаш, поема посока обратна на посоката на доносника. Минава през селото, спира се по пътя и разговаря с хората, упоменава местността, в която ще ловува. Прави впечатление така, че да го видят повече хора, да не остави съмнение у селяните, че той може да бъде убиецът. Излиза от селото. Прави голям обход през мерата и стига до посочената от доносника вечерта местност за ловуване. Оглежда района, взема позиция, спотайва се в един синор, обрасъл с храсти, изчаква го и когато приближава, стреля и го убива. Отново по обходен път се връща в огласената пред хората в селото местност. Там се среща и с други ловци. Ловуват заедно, убива заек и привечер се връщат заедно. По този начин заличава и не оставя следа. Тайната за убийството остава забулена във времето. Ще мине време, ще минат години, когато ще се узнае истината за убийството, но това няма да представлява вече опасност за организацията. Всичко ще остане в историята, ако има кой да я напише.

Такъв е бил Апостол Шаматане. Човек смел, честен и справедлив, всеотдаен на делото.

С наближаване деня на въстанието напрежението в Одринско (Източна България) расте. Всички райони са обхванати от трескава революционна дейност. Провеждат се събрания по селата с цялото население. Църквите и плевниците се превръщат в помещения за военна подготовка. Организационните чети непрекъснато обикалят селата, провеждат военно обучение. Във всички села са създадени "смъртни дружини". В тях влизат най-смелите и предани членове на организацията. Тяхното предназначение е да издават и да изпълняват присъди над предатели, да наказват провинили се членове на организацията, да оказват помощ на агитационните чети при бойни акции, да защитават българското население от произвола на турските власти.

Наред с активната подготовка за въстанието, расте и подозрителността на турските власти. Започват арестите.

Увеличават се войсковите гарнизони. Все по-често стават сблъсъци между войската и четите. Положението в Одринско и Македония от ден на ден става все по-напрегнато. Това налага свикването на 30 април 1903 г. в Смилево на конгрес на Битолския революционен окръг, който приема решения за тактиката и стратегията, за плана на въстанието, които стават задължителни за цялата Македоно-Одринска организация.

Въстанието вече е неудържимо. Очакват го и забравят, че срещу хилядите борци стои армия и полиция на цяла една империя. Започват провалите, наречени афери.

Било е април 1903 г. В ареста попада куриерът от Кадиево Атанас Тодоров. При обиска на връщане от Каракоч намират в него пушка и кама. Не издържал на мъченията, тринадесет души от селото са арестувани, а Тодор умира от мъчения. Започва аферата с обиските и арестите, която обхваща селата Койово, Пирок, Кория, Кадиево, Ковчас, Кулата...

Населението масово напуска селата и се укрива в горите. Идват за охрана четите на Лазар Маджаров, Коста Тенишев-Лютий, Лазо Лазов, Янко Стоянов и Яни Попов. Тук са и “смъртните дружини”.

Във връзка с Коевската афера пише Иван Орманджиев по спомени на Никола Георгиев от с. Тастепо:

“На 10 април турците обискираха с Койово и арестуваха 8 души. Маджаров ми изпрати писмо по Станчо Мечев от с. Ковчас да ида в Ковчанския балкан с 10 души. Такива писма Маджаров отправил и за Коджатарла, Терзидере, Ковчас и Пирок. “Смъртните дружини” на тия села се присъединиха към четите. Събраха се около 160 души. Маджаров смяташе да започнем бой, ако и други села бъдат обискирани от турците. Понеже това не стана “смъртните дружини” се завърнаха по селата”.

Наскоро след Коевската афера се допуска и втори провал. Димитър Георгиев от с. Пирок с пушка търси изгубената си крава. Попада на засада. Половината от мъжете са арестувани. Открити са 48 пушки. Във всяко село се води следствие на арестуваните. Арести са извършени и в Коджатарла

За втори път арестуват Апостол Шаматанов. Заедно с него арестуват и чичо му Вълчо Шаматанов, Янчо Пурязе и Иван Апостолов, чичо на Иван Пейчев. Обвинени били в укриване на оръжие и конспиративна дейност. Разказваше баща ми:

“След мъчителни разпити и побой турските власти освободили чичо му и шурей му срещу откуп, а дядо го задържали, тъй като срещу него било предявено отново обвинение за убийството на турския стражар. Обвинен бил и като един от най-опасните

комити в Коджатарла Подложен бил на жестоки инквизиции. Слагали са му врели яйца под мишниците, горели са му краката с нажежени жезла. (Помня много добре като днес, нишаните от изгаряне по краката му. Бях на 9 години, когато почина). След като не успели да го пречупят и не разкрили нищо за организацията, бил освободен срещу голям откуп. Когато го вземали от конака и го качили на волската кола, с която отишли да го вземат, бил пребит, почти като труп. Откарали го в село и в продължение на цял месец налагали натъртените места и местата със съсиреци на гърба му с прясна овча кожа, а краката му промивали с тетра и мажели със свинска мас”.

Във връзка с Коевската афера разказва Димитър Андреев, по спомени на майка си, баба Мара, по баща Стоянова Чиликова.

“Събрали се комити в къщата на дядо Стоян Чиликов да решават какво да правят с оръжието и с хората. Къщата била на края на селото. Жена му приготвила ядене, но още щом седнали на синията, забелязали, че турски конници идват към селото. Стоян Чиликов имал пригответено скривалище, затрупано с голям куп лозови пръчки. Но когато влизат турците в къщи, сварили трапезата и разбрали, че е имало комити. Събрали жените от селото, били ги, измъчвали ги, но те не издали комитите. Тогава ги забрали и повели към Лозенград. По пътя онбашията запитал коя е жената на Стоян Чиликов. След като я посочили, извадил турчинът сабята, замахнал и ѝ разсякъл бузата. “Този белег-разказва Димитър Андреев-аз много добре го помня. Бях на десетина години, когато тя почина.”

Арестите продължават и в други села. В Лозенград са задържани 36 души. Между тях са майката на Лютий, баба Мария Тенишева и брат му Христо. Затворът, в който се водят разпитите, кънти от писъците на изтезаваните.

Провалът в града е ограничен, защото полицията няма кого да арестува. За няколко дни ръководителите на организацията, активистите и учителите напускат Лозенград. Едни преминават границата, а други се присъединяват към четите в района.

Трагедията за Сърмашик за кратко време обхожда планината и достига до Лозенград и Одрин, до Бургас и София. Десет мъже са арестувани и отведени в Малко Търново, съдят ги в Лозенград и ги заточават в Паяскале. Двадесет мъже са напуснали селото и са в гората при “смъртната дружина” и не смеят да се завърнат в домовете си. В селото остават само жените, старците и децата.

Не затихнала още вестта за четата на Пано в с. Сърмашик, когато през пролетта на 1903 г. в Малкотърновския район се извършва нов провал. Блокирано е през нощта с Мързево, когато четата на

Пеню Шиваров се намирала в дома на Кири Петров. Благодарение само на хитростта на кмета на селото, четниците, преоблечени в женски дрехи, били изведени от селото и успели да се спасят от многобройния аскер. Кой е предателят? Каква е истината, днес със сигурност никой не може да каже. Предателството не е доказано. Остава само тъжната песен от онези години *“Събрали са се, събрали, цялата смъртна дружина...”*

Лазар Маджаров преживява с болка всяка новина. Пред очите му се руши организацията, която той изгради, такава, каквато я искаше, не агитационна, а бойна. И ето, когато денят на въстанието приближава, той е генерал на разоръжена армия, на хиляди жени, деца и старци. Но връщане няма.

Независимо от трагедиите и погромите от всички околии в Одринско, най-подготвени за въстанието са Малкотърновският, Лозенградският и Бунахисарският райони, затова Михаил Герджиков насочва усилията си към тях. От там иска да почне началото на кървавата епопея.

В София непрекъснато пристигат съобщения за сражения на четите, за опустошени и ограбени села, за арестувани и убити. Достигат и още по-тревожни слухове: Турция струпва войски и след потушаването на въстанието се готви да окупира бившата Източнорумелийска област. Правителството търси начин да спре събитията, но те следват начертания ход. Анархисти и нихилисти по идеи, агентатори по тактически действия, решават да умрат, но да предизвикат намесата на Европа за освобождението на Македония и Одринско. Взривяват италианския кораб “Гуадалкивир”, ж.п. линията Солун-Дедеагач, главния водопровод, “Атоман банк”, хвърлят бомби в телеграфната служба и пощата, пред артилерийската казарма и на много места по улиците на Цариград. Загиват шестима от агентаторите. Четирима са заловени живи. Арестувани са стотина българи, а тия, които са се съпротивлявали, са били убити. Вечерта само в едно българско гробище са откарани 39 трупа.

Пристига и страшната вест. На път за конгреса на окръжната организация в с. Баница сутринта на 21 април при пробив на блокираното село, в бой с жандармерията (турски аскер) загива Гоце Делчев. Кой е изпратил съдбоносния куршум, не се знае. Знае се само, че командир на жандармерийската час бил неговият съвипускник от Военното училище Хюсеин Тефиков, българин, изповядващ исляма, преминал на турска служба. Така прославеният син на България загива на 31 години.

При такива обстоятелства, при такава напрегната и тревожна обстановка се насрочва и провежда от 29 юни до 2 юли 1903 г. конгресът на Одринската (Тракийската) революционна организация в местността “Петрова нива”, в землището на с. Стоилово, Малкотърновско. На конгреса присъстват всички войводи и техните помощници (по право) и по трима делегати от районните (околийски) комитети – всичко 47. На конгреса няма изпратени делегати от Дедеагачко, Гюмюрджинско, Домоцишко, Софлийско, Ксантийско и Даръдеренско. В 14 часа на 29 юни Михаил Герджиков открива конгреса и се избира бюро за неговото ръководство в състав: председател – Васил Пасков, подпредседател – Велко Думев и секретари – Христо Силянов и Анастас Разбойников. Въпреки изразените противоречия за готовността и навременността на въстанието, конгресът взема решение да се подкрепи решението на Битолския конгрес и приема план за провеждане на въстанието в Източна Тракия. Уточняват силите и оръжието, с което разполагат, като разчитат главно на Малкотърновско, северно от Лозенградско, на планинските села в Бунархисарско и на българските села на Василико. В другите се препоръчват бойни акции. На конгреса уточняват бойните райони. Избират войводите и ръководството на въстанието, наречено Главно боево тяло (ГБТ) в състав: Михаил Герджиков, Лазар Маджаров и Стамат Икономов. Те ще решат деня и часа на въстанието. Георги Кондолов освен като войвода на чета, е определен и за началник на въстаническите сили.

Ръководство на въстанието

Главно боево тяло (ГБТ) – щаб

Михаил Герджиков

Лазар Маджаров

Стамат Икономов

Началник въстаническите сили

Георги Кондолов

Войводи и подвойводи на революционни участъци

1. Пенешки – войвода Коста Калканджиев

2. Велички – войвода Стоян Петров и подвойвода Димитър Ташев

3. Камилски – войвода Стоян Вълчев Махеров (Камилски) и подвойвода Жеко Джелибов
4. Кладарски – войвода Димитър Халачев и подвойвода Георги Костадинов
5. Ениадски – войвода Цено Куртев и подвойвода Петко Димитров Зидаров (Хашлака)
6. Пирголски – войвода Петър Ангелов и подвойвода Димитър Вълв
7. Граматиковски – войвода Пеню Шиваров и подвойвода Георги Калоянов
8. Стоиловски – войвода Дико Джелибов и подвойвода Жеко Праматаров
9. Гьоктепенски – войвода Киро Узунов и подвойвода Иван Делибозов
10. Тастепенски – войвода Янко Стоянов и подвойвода Коста Тенишев (Лютий)
11. Дерекьойски – войвода Лазо Лазов и подвойвода Христо Стоянов
12. Паспаловски – войвода Георги Кондолов и секретар Паскал Иванов
13. Лозенградски – войводи Лазар Маджаров и Яни Попов
14. Чокенски – войвода Кръстю Българията и подвойвода Петър Чолаков
15. Мустафашански – войводи Георги Тенев и Христо Арнаудов

През последния ден на конгреса турски аскер попада на секретните постове. Яни Попов със своите момчета и с помощта на групата на Дико Джелибов ги отблъсква. При изтеглянето от района, четата на Яни Попов попада на засада. Отново води бой. Идва му на помощ четата на Лазо Лазов. Принуждават турците да отстъпят. Двете чети се движат заедно в посока към Лозенградски район и по пътя се разделят. Това било първото бойно кръщение, в което турците дали двама убити и един ранен.

Населението от Одринско очаква помощ. Хората още не знаят, че са сами и сами ще си останат в победния шурм от опиянението, в кратката свобода и в ... погрома. Те чакат решението на Главното боево тяло, деня на въстанието.

Какъв обрат ще вземе въстанието, е още трудно да се каже, но няма съмнение, че миналата над македонските българи буря и понесените от тях загуби не само не са отслабили, но са усилили тяхното революционно настроение. Правителството прави необходимото да вразуми разпалените глави. Не успява и приема

тактика да осигури защитата на пострадалите райони. Всички знаят, че погромът е неизбежен. Безумие е да се вярва в победа над двеста хилядна обучена и въоръжена турска армия. Едни от Великите сили открито подкрепят Турция и я съветват да вземе решителни мерки за усмиряване на непокорните българи. Гърция нарежда нейните сънародници да не подкрепят българските въстаници. Румъния очаква война между България и Турция. Сърбия следва старата си политика. България е изолирана. Изпращат се ноти от правителството до Великите сили, до правителствата на Франция, Русия, Австро-Унгария с искане да се застъпят за безмилостното унищожаване на българското население. Но напразно! България е сама. Сами са и тези, които тръгват на въстание. Знаят, че не ще победят, а са решени на всичко. След конгреса всички войводи, чети, легални и нелегални дейци се заемат с непосредствената подготовка на въстанието в районите и участъците си. За кратко време почти цялото мъжко население, годно да носи оръжие, се поставя на бойна нога. Четите постоянно обикалят въстаническите райони и обучават *“смъртните дружини”* и останалото население. На много места се провежда пробно мобилизация. Пренася се оръжие от пограничните пунктове и се разпределя между участниците. Задграничното правителство на организацията организира набавянето и изпращането на оръжие, материални средства и набира доброволци за въстанието в Одрин и Македония. Тези, за които не достига оръжие, подготвят вили, коси, ножове, колове.

Поради създалата се напрегната обстановка и от опасност да бъде разкрита подготовката на въстанието, ЦК на ВМОРО взема решение въстанието в Македония да бъде обявено на 20 юли (2 август) – Илинден.

Известието за обявяването на въстанието в Македония заставя Главното ръководно боево тяло (ГРБТ) да проведе в края на месец юли спешна среща в планинската местност *“Голямо Кокорафи”* край село Цикнихор, Бунархисарско, на която е взето решение въстанието в Одринско да се вдигне през нощта на 5 срещу 6 август (18 срещу 19 август нов стил) 1903 г., т.е. на празника Преображение Господне.

За тези драматични дни, Христо Силянов пише:

“- Пети август 1903 г. Войводите на този ден посрещат утрото по върховете на Странжда. Михаил Герджиков и Димитър Халачев на връх “Китка”, Лазо Лазов-на връх “Свети Илия”, Георги Кондолов- на височината “Радославовци”, Стамат Икономов и Димитър Ташев-на “Михаила”, Костадин Калайджиев-на “Караманбаир”, Стоян Камилски-на “Циганка”,

Лазар Маджаров, Янко Стоянов, Коста Тенишев (Лютий)-на "Марковец"... Всички са по върховете, откъдето се вижда "Китка". Там ще бъде хвърлена първата бомба. Чакат началото."

Получава се изненада. Неочаквано, с настъпването на здрача от върховете погледите на всички се привличат на юг към полските села, където един след друг пламват огньовете. Там е Яни Попов. Какво се е случило?

Било преди залез слънце. В Кавакли пристига майка Парашкева, карахадърската попадия, майката на Яни Попов. Пуска се слух, че и Яни е наоколо. Време за бавене няма. За да изпревари предателството, Яни изпраща куриери, събира четите от селата и повежда драгуните си към центъра на Енидже. Удрят камбаните. Събират се хората от селото. Наказват предателите, палят снопите и къщите им. Процават се мъжете с близките си. Чертаят огнения път, към който се стичат хората от съседните села. Събират се няколко хиляди мъже. Старците и невръстните са освободени, а останалите отведени на север, към "Марковец" при Лазар Маджаров. Това предизвиква неопишуема паника сред турците и селата, през които преминават. Оттеглянето на въстаниците и българските селяни се взема "за някакво черкезко нашествие"- пише Сиялянов-и турските домочадия, изумели от страх, напущаха огнищата си и бягаха на юг."

На връх "Китка" пред строените четници Михаил Герджиков държи пламенна реч.

"Часът, за който петстотин години очаквахме, за който работихме ден и нощ, купувахме пушки, скитахме из балканите, е ударил. Тая вечер всички наши братя по кръв и тегло, където и да се намират, ще си премерят силите с нашите душмани... От тази нощ ние не сме вече рая... Вместо с темане, всеки турчин ще се посреща с нож и куришум, докато не се очисти нашата страна от душманите или се подчинят на нашия ред и заживеят с нас не като мъчители и господари, а в братство и мир, с еднакви права и задължения."

От връх "Марковец" ечи друг глас:

"Бойни другари, братя! Дойде най-после денят, който с трепет на сърцата очаквахме. Настана часът, когато ще премерим силите си с нашия вековен тиранин, с гребителя на плода на нашия труд, който разполагаше с имота ни и безнаказано сквернеше нашата чест... Повдигнете гордо покрусените си чела и стъпнете здраво на собствените си крака. Захвърлете сърпове и паламарки, даскали пера и писалки, рало и мотика, изоставете дом и дечица, овце и говеда, пастири

криваци и колиби, нарамете пушки бойлийки, препашете саби френгии и с бомби в ръце разкъсайте робските вериги. Нека всички дружно да извикаме: “Долу турската тирания! Да живее свободна Македония, за която нашите братя зад Рила и Пирин, ето вече 14 дни се борят като разярени лъвове!”...

Стамат Икономов не произнася реч. Както винаги той е мълчалив, но делови. Привиква войводите и командирите на групите, напомня още веднъж задачите и им пожелава успех.

Целият район се вдига на въстание. За часове от чисто българските села рухва тираничната власт. За ден-два рухва и в тези със смесено население. Само за два бойни дни Странджа е свободна. Един след друг рухват гарнизоните, полицейските участъци, граничните постове. Отрядът на Михаил Герджиков нанася тежък удар на войската и башибозука във Василюко. Завзети са конакът, пощата, пристанището. С шумр Стоян Цикнихорски разбива войската в Цикнихор. В Инджекьой под командата на Стамат Икономов, в Дерекьой, където е Лазар Маджаров, и в Граматиково под ръководството на Пеню Шиваров, турският аскер е принуден да се оттегли към Малко Търново и Лозенград. В Гьоктепе “смъртната дружина” разпилява войската така, че командирът ѝ Ахмед ага не успява да я събере. Качва се на коня и сам търси спасение. Четникът Димитър Арнаудов го пресреща и го убива. В Стоилово аскерът също напуска позициите, преследван от Дико Джелебов до Малко Търново. Петър Ангелов и Цено Куртев посрещат отстъпващата от Василюко турска армия и я разгромяват. Тодор Шишманов завзема Пенека. Горят казармите в Граматиково и Стоилово и всички гранични постове. Село Хаджи Ташлиман, Чокенско е охранявано от 150 турски кавалеристи. Пожарите в покрайнините и в центъра на селото и осемнадесетте бомбени взрива в Ташлиман всяват ужас не само в населението, но и сред кавалеристите, които на оседлани и неоседлани коне хукват към Лозенград. Те не знаят, че България разполага само с четиридесет луди глави. Свръзката в целия боен район е унищожена. Повалени са стълбовете по телеграфните линии Мидия-Лозенград-Виза-Малък Самоков, Василюко. Ениада-Бунархисар-Виза, Сарай-Султан. Унищожена е телеграфната централа във Василюко. Странджа е свободна. Прокудените се връщат по родните села. Една песен оглася площадите: *“Българе, глава дигнали, българе и комикъкьето, с царя бой да се бият, царството да превземат...”* В дните на Преображенското въстание тя е любима песен на всички. Веселят се хората и славят свободата. Войводите посещават селата. Посрещат ги с хляб и сол. Устройват им трапези. Никой не си задава въпрос, какъв ще

бъде утрешният ден, но те нямат право да помрачават радостта на народа. А народът жали за падналите в боя, за Георги Кондолов – *“най-страшният и най-благият войвода”* в цяла Странджа. Трагично загива в бой с поробителя легендарният странджански войвода, изрекъл последните си предсмъртни думи: *“Проклетни да сте, ако не продължите делото докрай”*. Славният войвода загива, остава в душите и сърцата на верните на делото странджански потомци. Песни и легенди се разнасят из Странджа и Тракия. Българските държавници обаче, поради недалновидна политика и котерийни политически борби, не изпълниха завета на Кондолов. Предадоха завинаги интересите на Тракия, мечтите и бляновете на тракийското население.

На фона на тази всенародна еуфория до Главното ръководно тяло, разположено на връх “Циганка”, една след друга пристигат тревожни вести. В Малко Търново е изпратено подкрепление, градът е блокиран. Развиднелите се турци стрелят и убиват, грабят и безчестят. В Западна Тракия встаници няма. Достигат сведения за трагедията в Македония. Получават сведения от Одрин за мобилизация на първи, втори и трети турски корпуси. Идват сведения: *“За Лозенград тръгва осми конен полк... И седми полк е насочен към Лозенград.”* Пишат за преминали през града табори пехота и артилерия, коли от боеприпаси и сухари. Шукри паша е повел 40-хилядна армия. Вдигнат е на крак и башибозукът на цяла Източна Тракия.

Дните на Странджанската република са свършени. На 5 август започва изгревът. На 25-ти залезът. Свободата е само един дълъг ден. Знаят войводите, че той скоро ще свърши. Очакват края. И какво могат да сторят, от никъде никаква помощ не иде. Европа е безмълвна, а селата горят. Секват песните. *“Народа да спасим”* – говорят войводите. *“Своите да спасим”* – викат встаниците и без команда тръгват към селата си. Войводите разпределят четниците и ги изпращат за охрана, ред да осигурят и народа през граница да приведат.

В горите край Мокрошево бежанската колона е от над 2500 души. С тях са стадата им от едър и дребен добитък, кервани от коли с покъщнина. Охранява ги Чиглаикската “смъртна дружина”

начело с войводата Георги хаджи Атанасов. Минават през изгорелите села. В Кория минават край четиридесет убити старци, жени и деца. В Чиглаик са избягали и кучетата. В Дерекьой ги посреща само селският бик, на който веригата зловещо дрънчи през нощта и всява ужас в душите на изселниците.

С една от колоните пътува и последната изселническа група от Коджатарла С нея е и семейството, близки и роднини на Апостол Шаматанов. Тук е и родът на Янчо Порязов-брат на майка му, на Иван Терзията-баща на съпругата на сина му Яни, която преди 2 години почина, и други близки другари-съзаклятници в революционното дело. Стигат до границата. Едни целуват земята, други плачат на глас и търсят в далечината родните огнища. Прекосяват граничната бразда и спират в първото село Кайбиляре, което е само на 15 км от Коджатарла, с единствената надежда, че отново ще се завърнат по родните си домове. Хиляди и хиляди пътуват към България под охраната на четите и *“смъртните дружини”*.

След неуспеха на въстанието започнали масови арести на останалото в Югоизточна Тракия българско население, затвори, побоища, изтезания, убийства. Арнаути и турски войски палили селата. За зверствата при потушаване на въстанието в Източна Тракия, в т.ч. и в Лозенградски санджак, говорят спомените на стотици и хиляди очевидци, преживели ужасите на турския ятаган, съобщенията и телеграмите до българското и чуждите правителства, кореспонденциите във вестниците на европейските и други страни, в които четем:

“В с. Кория убити 40 човека и от 300 къщи останали само една двуетажна къща в средата на селото-останалите изгорени; с.Раклица от 100 къщи-цялото село изгорено; с.Дерекьово от 440 къщи-изгорени 140; с.Чиглаик от 120 къщи-половината изгорени; убити и заклани в Ереклер 22 семейства, в Тастепе-18 семейства, в Асмаджик (Алмаджик) -20 семейства... При бягането на българите от Лозенградско 80 семейства са били настигнати на границата и буквално накълцани от турските войници. Шестдесет българи са били убити на три километра от границата.”

В телеграма от Бургас до София от 12 септември четем:

“Българското население от район на Лозенград бързо намалява и всеки, който не успее да стигне до българската граница, е убиван от турците.”

За погрома и национално-политически и икономически гнет се съобщава и с писмо №15 от 18 октомври 1902 г. на Екзарх Йосиф до българския министър на външните работи, в което се казва:

“Поради крайно тежкото положение на българското население в Лозенградския санджак и особено в пограничните райони бързо се изселва в България... в с. Деветлиагач, съставлящо се от 60 къщи са останали 10... в Карамза, Коджатарла, Горна Канара, Долна Канара, Пейчова махала, Терзидере и Тастепе всеки ден по 5-10 къщи остават свободни. Ежедневно турски власти извършват масови арести на български патриоти, голяма част от които изпращат на заточение, където ги обричат на бавна и мъчителна смърт.”

Арестуваните били подлагани на жестоки мъчения, като са им слагали печени яйца под мишниците, изваждали са им ноктите от пръстите на ръцете, слагали са им в устата разтопено горещо олио и други.

За нещастията и ужасите, мъките и теглото, преживяни от беззащитното българско население по време на Илинденско-Преображенското въстание, разказва Яни Ставрев от с. Бага, Поморийско, по спомени на майка си-Султана Георгиева Гайдова, внучка –трето поколение от рода на Вълчан Войвода.

Брат ѝ Панайот Гайдов, като участник (четник и куриер) в подготовката на Илинденско-Преображенското въстание, бил арестуван, съден за бунтовна дейност и хвърлен в Одринския затвор, където лежал 6 месеца. По време на въстанието и в първите дни след въстанието той бил още в затвора.

“След погрома на въстанието-разправяла баба Султана-озлобени турците запалили снопите на хармана им, където имало скрито джупане (ръчни бомби, патрони други взривни вещества), които се възпламенили и били убити няколко турци. Това озлобило още повече кръвожадния башибозук. Уплашен, баща ѝ Георги Гайдов успял да избяга и да се укрие в гората, а от там преминал през границата в България. Избягали и баба Султана, която тогава била на 12-13 години, майка и братчето ѝ Яни, който бил на 7-8 години.

Когато бягали за България, заедно с други хора от селото били застигнати по пътя от турците, които със злоба и животинска ярост, спрели колоната и се нахвърлили върху беззащитните хора. А когато запитали *“има ли от рода Гайдови”*, хората изтръпнали и онемели. В този момент, уплашена жена несъзнателно посочила майка ѝ, баба Фила-жената на Георги Гайдов. Озверен турчин извадил сабята и пред очите и пиесците на децата ѝ и изпаднал в ужас хора, ѝ отрязал главата. Ограбили част от покъщнината, която носели хората със себе си и си заминали. Макар и уплашени хората погребали баба Фила, взели със себе си децата и прокудени от родните огнища потеглили отново. Преминали през границата и стигнали във Василико (дн. Царево). От там, натоварени на

гемии били откарани в град Бургас. Тук добри хора приютили децата (Султана и братчето ѝ Яни).

По това време по-големият ѝ брат Панайот, успял да избяга от затвора в Одрин и заедно с жена си и двете си деца преминал през границата в България и се заселил в с. Русларе (дн. Игнатиево), Варненско. След година баща им Георги Гайдов успял да ги намери (нея Султана и братчето ѝ Яни), открил и брат им Панайот и всички заедно се установили в Игнатиево.

Година-две по-късно, под влияние на носталгията, Георги Гайдов решава да се върне в родния край. Взема със себе си Султана и Яни и поема пътя за с. Кория (Турция). Стигат до с. Батаджик (дн. Бата), Поморийско, където имало заселници от с. Кория и негови близки. Там те му се противопоставили и задържали децата, а той дядо Георги заминал сам за родното си село. Когато стига в Кория Георги Гайдов намира селото опепелено. Разочарован, той се връща отново при сина си в с. Русларе, Варненско, а Султана и Яни остават в с. Бата, Поморийско, където свиват семейни гнезда.”

Мъката и тревогите, болките и страданията, надеждите, опиянението и отчаянието, презрението и негодуванието на българското население, преживени по време на национално-освободителните борби, преди и по време на въстанието, са намерили дълбоко отражение в народния фолклор.

Особено популярни били песните за Индже Войвода – *“Инджето ябер пройде”*, *“Запалването на Едига и Бояджикъво”*, песента *“Янчо на Вела думаше”*, *“Димо Ярѝма седеше”* и други. С голяма популярност са се ползвали песните *“Българе глава дигнали”*, съставена и възпроизведена от Яни Попов, *“Българе искат синор да секат”*, в която се изразява тревогата на българите за границата на България до комисията в Кайбиляре, във връзка с Берлинския договор.

Преди и по време на Преображенското въстание са се пеели песни за *“смъртните дружини”*; за войводите Кондолов, Герджиков, Маджаров, Шиваров, Джелебов, песента *“Пустите, мамо, българе”*, в която се изреждат почти всички села от Малкотърновско, Лозенградско, Бунархисарско, взели участие във въстанието. Като израз на народното негодувание и презрение в историческата памет на странджанци ще остане песента *“Горките, мале горките”*, в която се разказва за предателството в четата на Шиваров в с. Мързево (сега Кондолово).

Най-популярна ще остане, обаче песента *“Ясен месец веч изгрѝва”*, със своята изключителна хармоничност и мелодия, заради героико-епичното ѝ съдържание.

След въстанието повече от тридесет хиляди българи, предимно селяни от Източна Тракия, изоставят имот, роден дом, за да се превърнат в последни бедняци в “майка България”, бездомни, безимотни. Приютени при близки и роднини, в изоставени стари турски домове и сламени къщи. Най-голямата част от тях се заселили в крайграничните райони – по селата на Странджа планина, градовете и селата от Бургаски окръг, за да бъдат по-близо до границата, с надежда, че ако не днес, то утре всичко ще се уреди и ще се върнат под своите родни стрехи.

Така завършва една славна епоха на борби, мечти и възжеления на тракийското население.

Идва 1904 г. Провъзгласен е султанския хуриет, съгласно който се дава амнистия и се разрешава на емигрантите да се завърнат по домовете си, да се върнат земите и имотите им. Повярвали, една част от прокудените бежанци се завръщат. Но всичко е само празна илюзия, празни обещания и хитруване на турските власти пред външния свят.

Когато се завръщат, те намират разграбени имотите си още в дните на погрома от аскер и башибозуци. В много от селата в къщите на прокудените българи са настанени турски мухаджири, доведени от Мала Азия. Не са пуснати на свобода арестуваните, осъдените и заточените. Много от завърналите се нямат дом, нямат покъщнина, нямат ниви. Започва началото на нова трагедия.

Четири години след въстанието Лазар Маджаров с другарите си е отново при поробените си братя. Стамат Икономов и Петър Василев подбират най-достоините и пресичат границата. Първата жертва е Янко Стоянов, синът на баба Стана Комитката, Лозенградски войвода. Загива край село Осичево. След време Икономов заболява и се връща в България. Лазар и Петър Василев обикалят Одринско, възстановяват организацията, подготвят народа за нов бунт. Пътят им пресичат полицейски групи, башибозушки орди. Търсят ги. Шпионско око ги предава и през 1907 г. в с. Лъджакьой, Дедеагачко, загива цялата чета.

След преминаване през границата семейството на Апостол Шаматанов се установява и живее временно под наем в с. Кайбиляре (Странджа) с надеждата, че отново ще се завърне под родната стряха. Средният син Стоян, неженен го вземат войник и служи в 29-ти пехотен полк в гр. Ямбол. Получава се тъжна

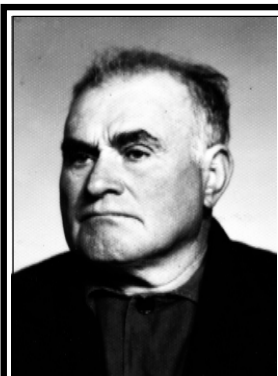

вест. Коя година е било с точност, не зная-най-вероятно 1904-1905- когато през зимата хваща голям студ и всичко замръзва. Изпълнявайки служебния си дълг, Стоян замръзва на пост и умира. Мъка обхваща цялото семейство. Жалят близки и познати. Баща му Апостол Янев е покъртен и с голяма мъка се прощава със своя син, когото от турци опази, но от съдбата не можа да укрие.

Най-големият син Яни е женен. Жена му е от Терзиевия род. Има и син Апостол-моят баща, роден през 1901 г. в Коджатарла. Баща ми е бил на 2 години, когато през 1903 г. умира майка му. Погребана е в Коджатарла, в годината, в която прокудени напускат селото. След установяването си в Кайбиляре, Яни е назначен за митнически стражар на митницата, която се намира на един километър от селото. Баща му и средният му брат Стамат се грижат за добитъка. Пасат овцете край границата. Приятелят се с турските овчари от граничните села и често преминават с овцете отвъд границата. Турците не ги закачат. А и Яни нали е митничар. Познава турските митничари. Правят комшулук. Турски борци идват на сборове в Кайбиляре, Воден, Казъклизе и други села да се борят. Познава ги и не ги закача. Познават го и те. Има много приятели турци по селата. Свободно се движи в турските села. Ходи на гости на турски и български семейства. Често посещава и Коджатарла. Не един път преспива в родната си къща, която все още е свободна. Среща се и гостува на близки и роднини.

Установява връзка и с четата на Лазар Маджаров, която от 1907 г. отново е в Лозенградския район-подпомага преминаването на куриери и прехвърлянето на хора през границата, пренасянето на пощата и доставката на оръжие за четниците и местните организации. В много случаи сам придружава и охранява комитетски хора. Получава указания, обхожда селата, среща се с останалите в поробена Тракия българи, поддържа духа им, създава тайни организации и отново ги посвещава на делото.

Било е през лятото на 1907 г. В Кайбиляре пристига Богдан от с. Дъскотна, Айтоско, братовчед на Яни, син на сестрата на Апостол Шаматанов. Богдан също е посветен на делото. Налага се да посетят по спешност Коджатарла. Извършено е предателство. Станал е провал. Четата

*Апостол Янев
роден 1901 г. в
с. Коджатарла, син на
Яни и внук на Апостол
Шаматанов*

на Лазар Маджаров е унищожена. В Лозенградско е въведено военно положение. Войскови части и полиция извършват блокада по селата, претърсват за оръжие. Има опасност да се разкрият връзките на организацията по селата, да пострадат хора. Необходимо е да се вземат спешни мерки за укриване на оръжие, за спасяване на хора. Трябва да се бърза. Време за бавене няма. От Кайбиляре до Коджатарла разстоянието е 3 часа път. С настъпването на нощта, към 21 часа, те преминават границата от пограничния пункт. Лятна нощ е. Вървят през гората, минават през дерета. Пътят им е познат. Минавали са го не един път. Някъде към полунощ приближават село Коджатарла Там ги познават всички- и българи, и турци. Трябва да бъдат предпазливи. Вървят един след друга на разстояние 20-30 метра. Отпред върви Яни. Стигат до бахчичките в края на селото. Движат се покрай плетищата, използват сенчестите места за прикритие от луната. Внезапен изстрел еква в нощта. *“Убиха ме”*-чува Богдан гласа на Яни и нищо повече. Организирана е засада от местни турци.

Богдан се връща назад. Укрива се в една градинка и чува възклицания на турски: *“Ах, олам, олам, язък!... Та това е момчето на Коджа Апостол!”*... Изказват съжаление турците. Тюккат се старите познати и приятели на Апостол Шаматанов, но кръвта изтича. Яни е безмълвен и издъхва без повече дума да пророни. Така загива още един син на Тракия, синът на Коджа Апостол оставил син, кръгъл сирак, моя баща на две години без майка, починала при раждане, в годината, когато прокудени напускат Коджатарла, а сега на седем години и без баща. Отново черни забрадки, отново мъка по роден син, баща и брат.

Богдан се връща още същата нощ в България, но объркан и уплашен, не посява да се отбие при родителите на Яни. Заминава направо за Дъскотна.

Минават дни и седмици. Вест за Яни няма. Тревожат се близките му. Пита и невръстният му син. Защо го няма баща му, кога ще си дойде, къде е? Въпроси, въпроси, а отговор няма! Не знае, че е вече без майка и без баща.

Сецат се, че Богдан, братовчедът му, беше в Кайбиляре. Тръгва баба Калия рано сутринта за Дъскотна. Пътя е не по-малко от 100 км. Забира със себе си и Стамат -най.малкият им син. Цял ден пътуват. Минават през много села. Питат и разпитват за пътя за Дъскотна. Вечерта стигат в с. Джумалия (Житосвят). Преспиват в сестрата на дядо Апостол-Милка и рано сутринта отново потеглят на път. Капнали от умора, рано на следващата нощ пристигат в Дъскотна. Не познават селото. За първи път идват. Чукаат на чужди порти, събуждат хора от сън. Намират къщата на

баба Стоя, сестрата на дядо Апостол. Събуждат ги. Баба Калия няма търпение. Пита и разпитва. Чака отговор. Объркан и уплашен, Богдан проронва *“убиха го”* и разказва всичко подробно. Баба Калия, преживяла толкова трагедии, понесла толкова мъки, не издържа. Изревава и пада като покосена. Реве и Стамат.

На другия ден без сън и почивка потеглят обратно, придружени от Богдан, за да занесат трагичната вест. Близките, които ги очакват с нетърпение, още от портата разбират всичко. Всички в един глас пищят. Пищи най-много синът му, кръглият сирак-Апостол (моят баща), останал на две години без майка и сега на осем години- без баща. Събира се селото. Всички жалят. Тъга е обхванала всички. Няма го вече Яни. Ще го запомнят млад, строен, среден на ръст, усмихнат и приказлив, добър и услужлив. Отново черни забрадки в този дом. А баща му, старият комита – Апостол Янев, посърнал, с подсечени крака и насълзени очи ще рече: *“Няма го! Омиде си! Остави ни син. Наша грижа е да го отгледаме!”* И цял живот ще бъде грижлив и внимателен, ще направи всичко, за да не почувства детето, че е без баща. Баба Калия, тая юначна българка, укрилница на воеводи и четници, посветена на революционните тайни, ще бди като майка над детето. Ще расте невръстният Апостол под грижите на дядо си и баба си, на лелите си.

Идва 1908 г. Султан Абдул Хамид, който потопа в кръв и огън Тракия през време на Преображенското въстание, е детрониран (свален). Извършен е преврат. Политическата власт е завзета от *“по-демократичното”* течение младотурци, начело със Султан Мехмед V. Провъзгласена е младотурската република. Издаден е хуриет, съгласно който обещани са права и свободи, помилване и освобождаване на затворниците, връщане имотите на българските селяни в Тракия. Много от бежанците се завръщат по родните места.

Раздвоен е старият комита Апостол Шаматанов. Дни и нощи мълчи и мисли. Минават седмици. Какво да прави? Какво решение да вземе? Та той вече не е и млад. Гони петдесетте години. Но там му е родната къща, която знае от Яни, че е свободна и го чака. Там е имотът му- над 300 декара земя. Там е гробът на майка му и на баща му. Там остави и кости синът му Яни. Там е погребана и снаха му Милка-жената на Яни, която му остави внуче на 2 години. Там, в земята на Коджатарла лежат заровени костите на най-близките му. Там са младежките му и юношески спомени. Там той се кле за вярност и всеотдайност в народното дело пред кръстосани кама и револвер върху черковното евангелие в присъствието на Лазар Маджаров и Коста Тенишев. Та той даде

всичко от себе си за народното дело, за свободата на поробеното тракийско население, заради което беше арестуван, закаран в Лозенград, бит и измъчван в конака по най-варварски начин-обгаряни му бяха краката с нажежени жезла, но запази тайната и не издаде никого. Най-после, там в Коджатарла, са и чичото на баща му- Стоян Шаматанов. Там са и родът на жена му-перперите. Тегли го! Тегли го сърцето му!

Но там е опасно за него. Турските власти знаят за нелегалната му дейност. Затова, че той беше един от първите комити, баш комитата в Коджатарла Но нали обявиха амнистия, опрощаване, помилване. Нали обявиха, че няма да им търсят отговорност. Ами ако това е само уловка? Нали и през 1904 г. беше издаден султански ферман за амнистия и бяха провъзгласени права и свободи на българите в Тракия, а какво излезе? Мисли и размишлява дни и седмици, минава месец. Въпреки че тук, в Кайбиляре, също има близки и познати, преселени от Коджатарла, че тук се е заселили и живее бащата на снаха му Милка, покойната съпруга на сина му Яни, Иван Терзията, негов верен съзаклятник и поборник, че тук е и родът на майка му-Порязов Янчовите-също съзаклятници в тракийското движение. Носталгията надделява. И една сутрин през есента на 1908 г. с една волска кола, натоварена с най-необходимата покъщнина и с около 300 овце и няколко говеда (крави и телета), качен на кон, Апостол Шаматанов преминава със семейството си през границата и потегля по обрания път, по който бяха дошли с толкова мъки, страх и страдания, по течението на р. Ченгерли-дере (Такедара) за Коджатарла На другия ден по икндия около 15-16 часа стигат до селото. Синът му Стамат и внукът му, малкият Апостол (моят баща), отправят овцете към кошарата, която е на 1,5-2 км от селото, а дядо Апостол с колата и женския състав пристигат в родния си дом. Намират двора разграден, буренясал, обрасъл с бязак, магарешки бодил, балдарам и коприва. Отварят къщата. Стаите са обхванати от паяжина, лазещи буболечки и отвратителна миризма на мухъл. Оборт населен с плъхове и мишки, невестулки и молци. *“Страх да те побие”*-казваше прабаба ми Калия, съпругата на дядо Апостол. Не посмяват да преспят в дома си. Пренощуват в дядо Стоян Перперията-брата на баба Калия. Местните жители посрещат завръщането им дружелюбно. Апостол Янев и турци, и българи го знаят, че е честен и справедлив. Помагал им е не един път.

На следващия ден жените се захващат с основно почистване-окосяване и изтърмъчване бурените в двора, почистване и измазване на стаите, попълване и запушване дупките в обора, унищожаване и прогонване на буболечките, гризачите и другите

вредни животинки. *“Цяла седмица –казваше прабаба ми- не ни стигна, за да приведем дома си в порядък”*.

Основна грижа на Апостол Янев били овцете. Още на другия ден намерили и пазарили за овчар дядо Иван “Загъта”, както го наричахме и ние, защото както ще видим по-нататък, от този ден до края на живота си той ще остане постоянен спътник и неразделен член от семейството на прадыдо ми. Много труд полагат за приготвяне и препокриване на кошарата, за ограждане на ъгъла. Повечето от времето мъжете прекарват на кошарата. Там заедно с дядо си и чичо си Стамат е и малкият Апостол. След притягане на кошарата на два-три пъти извозват и останалия багаж от с. Странджа, оставен на съхранение у Янчо Порязов.

Идва време за сеитба. Част от нивите му са обсебени и се ползват от турци, преселени от Мала Азия, които турските власти незаконно са оземлили. Завеждат се спорове, но всичко е безрезултатно. Прокламираните обещания за права и свободи скоро се забравят. Остават само на книга. Старите порядки отново са в сила. Отново започват репресии и тормоз. Десятъкът не е отменен. Рушветите и грабежите продължават и от ден на ден се засилват. Беззаконията вземат връх. Отново разбойнически шайки, които правят обири и отвличат добитък. Отвличат и хора, които освобождават срещу откуп. Извършват изнасилване на жени и убийства. Българското население отново е безпомощно. Още повече, че българите сега са останали чувствително по-малко в селата и нямат закрила. Няма кой да ги защити. Няма го Лазар Маджаров. Няма го и Лазо Лазов, няма го Коста Тенишев. Няма я организацията. Няма я “смъртната дружина”. Всичко е оставено на произвола на съдбата. Пълно отчаяние. Всички са уплашени, всички са стъписани. Отчаян е и Апостол Шаматанов. Няма изход. Сега и той, този смел и непримирим защитник на българщината, е принуден да се съобразява, да скърца със зъби, да търпи и понася насилието и произвола на турските власти.

Минават година-две, три. Расте мъката и отчаянието. Растат дъщерите му Стана и Стоянка. А те вече са моми. Задомява се синът му Стамат. Работната ръка в семейството се увеличава. Щастлив е и Стамат с младата невеста. Доволни са и баща му и майка му. Работлива, кротка и уважителна е снаха им Дянка. След една година (1911) се ражда и дъщеря на Стамат. Кръщават я на името на майка му – Калия. Стамат поема и се занимава предимно с полска работа-оре, сее и заедно с жените прибират реколтата. Повечето от времето си Апостол Шаматанов, заедно с внука си Апостол, прекарва с овцете. За две-три години овцете се увеличават от 300 на 400 броя. Растат и неволите и несгодите в

живота и мъката по загубените синове. С времето все повече и повече се отразяват върху душевния мир на Апостол Шаматанов. Все по-често започнал да посещава кръчмата, да пийва и да се връща почерпен. Все по-често започнал да търси и намира утеха на мъките си в алкохола, който се оказал по-властен.

Нерешените въпроси на Балканите след Руско-турската война 1877-1878 г. и безуспешният край на национално-освободителните борби в европейските предели на Османската империя довели до избухването на Балканската война.

Обявяването на войната било посрещнато с голямо въодушевление от страна на българския народ и армията. Нова надежда огряла душите на българите в Тракия. Мобилизираните войници искрено вярвали и били готови на саможертва, че отиват да освобождават Тракия и Македония. Освен това още били живи спомените от жестокото потушаване на Априлското въстание и за всички насилия и жестокости, които българският народ претърпял под властта на турския поробител. На това се е дължали високият боен дух на българската армия, както и голямата храброст на българския войник в героичните боеве в Балканската война.

Само за няколко дни, в кръвопролитни боеве при Селиолу, Гечкели, Петра и други, османските войски били разбити и принудени да минат в паническо отстъпление. Паднала Лозенградската крепост. Обсадена била Одринската крепост. Българската армия стигнала до Чаталджа. Нанесен бил удар и по море от българския военноморски флот в Черно море. За пръв път била използвана от българска страна и авиация.

Активна подкрепа оказала българската армия чрез 7-ма пехотна дивизия и на сръбската армия, която след тежки сражение с османските войски за 3 дни на 27 октомври стигнала до Солун.

Османската империя била принудена да поиска примирие. Цар Фердинанд обаче, опиянен от победите, без да се съобразява с умората на българските войници и появата на холерна епидемия, скрил предложението за примирие на Турция от съюзниците и наредил на българските войски да атакуват противниковите позиции на Чаталджанските възвишения, решен на всяка цена да

влезе в Цариград. При тези обстоятелства атаките на българските войски, които стрували огромни човешки жертви, не довели до успехи. Фердинанд дал съгласието си за преговори. Със своята безразсъдна авантюра при Чаталджа, той обаче пропуснал най-благоприятния момент за водене на преговори. След неуспеха на чаталджанската атака, Турция, макар и да приела предложението да отстъпи земите на запад от линията Мидия-Енос, след подписването на примирието на 20 ноември започнала да протака преговорите за мир, които трябвало да се водят в Лондон. През месец януари 1913 г. в Цариград бил извършен държавен преврат от прогермански елементи, които преустановили преговорите и наредили на османската армия да предприема незабавни атаки срещу българските войски при Чаталджа и Булаир. Тези атаки обаче, се оказали неуспешни. Напротив, след ожесточена нощна атака на 13 март българската армия превзела и Одринската крепост. Шукри паша се предал заедно с 80 000 османски войници и 524 оръдия. Османското правителство било принудено отново да поиска примирие. На 17 май 1913 г. в Лондон бил подписан мирен договор, с който бил сложен край на войната, завършила с победа на балканските държави. В резултат на постигнатата победа било премахнато османското иго над поробеното българско население в пределите на империята зад линията Мидия-Енос.

Още при подписването на Лондонския мирен договор между балканските съюзници се появили остри разногласия за подялбата на освободените територии. Окупирали по-голямата част от Македония, гърци и сърби сключили съюзен договор против България. В спора се намесила и Румъния, която предявила претенции за Южна Добруджа. Турция също не прикривала стремежа си да възвърне част от земите на запад от линията на Мидия-Енос. Фердинанд главозамайан от успехите на българската армия в Балканската война, подтикван от Германия и Австро-Унгария, на 16 юни дал заповед за прехвърляне на основната част на българската армия от турската на сръбската и гръцката граница и за настъпление на българската армия срещу армиите на Сърбия и Гърция. На страната на Сърбия и Гърция застанала и Черна гора. На 27 юни в конфликта се намесила и Румъния, а три дни по-късно и Турция.

Така българската армия била изправена да воюва срещу всички съседи. Въпреки някои успехи срещу сръбската и гръцката армии, България била принудена да капитулира. Без да срещнат каквато и да е съпротива, румънските войски прекосили Добруджа и цяла Северна България и за няколко дни се озовали в София. Възползвани от тежкото положение, в което изпаднала България и липсата на сериозна съпротива, турските войски нахлули през граничната линия Мидия-Енос и реокупирани Източна Тракия. Така Междусъюзническата война завършила катастрофално за България. Вместо национално обединение, тя донесла на българския народ много страдания. Над 55 000 били убитите и над 105 000 ранени. В тази война са загинали от Синьо камене Яни Вълков Шаматанов, Пейчо Апостолов, Димитър Михов Вейсалов, Стоян Петров Келебетлиев.

Българското население, което не било подготвено за бягство и изселване, след оттеглянето на българската войска, оставено на произвола на съдбата, било подложена на жестоки насилия и грабежи, на огън и сеч, както от огладнялата и озверена турска войска, така и от завръщащото се озлобено турско население, избягало от Тракия при настъплението на българските войски през 1912 г. Десетки хиляди българи били избити и над 30 000 изгонени.

В историята на българския народ има много трагични страници. Но над всички трагедии се откроява със своята дълбочина и жестокост, мъчения и страдания, с броя на жертвите и осакатените, трагедията на българското население в Тракия. Всяка педя нейна земя е оросена с българска кръв. За трагедията на българите в Тракия, академик Милетич в книгата си “Разорението на тракийските българи през 1913 г.” пише:

“... Трагедията на Батак бледнее пред тракийската орисия, защото Батак е едно селище, а геноцидът на тракийци през лятото на 1913 година е бил извършен в седемнадесет (цифром и словом седемнадесет) села...”

Че тракийският български погром няма себе равен в новата ни мъченическа история, говорят ужасите, които Милетич описва по спомени, преживени и разказани от съвременници на тези събития.

Ето какво разказва Мария Иванова (55 г.) от с. Кешан:

“Имах три сина... И тримата там ги застреляха. Имах дъщеря Калина на 20 години. Хванаха я в гората и много я безчестиха. Тя на Варна умря, тя беше уплашена, мъжът ѝ беше войник, та той оцеля... Втората ми дъщеря, женена, Неделя беше тогава трудна, та роди в гората, оставихме детето в гората...”

“... Населението на Мустафа паша, когато узнало, че турците

са навлезли в Одрин, бързо напуснало града и се прехвърлило през старата граница на България... Щом дошли турците на 10 юли, веднага на следващия ден заловили всички мъже, които се намирали в града, около 25 души, държали ги единадесет дни затворени при най-грозни изтезания. Неколцина от тях успели с пари да се отърват, а останалите били предадени на прочутия по своята кръвожадност турчин Карагъоз Али, който ги откарал на скотобойната и там ги изклал. Баба Господиновица, която била в града и останала жива, разказала, че Карагъоз Али си е правил удоволствието, бавно един по един да коли нещастните жертви, които трябвало да гледат това и да чакат реда си. Един младеж на име Ал. Шопов, постоянно молел, по-скоро да го погубят, за да не гледа тия ужаси, а Карагъоз Али, пушейки цигарата си му думал: *“Бъди спокоен, чоджум, и на тебе реда ще дойде”*.

Атанас Николов от с. Каяджик разказва:

“В село си останахме до 28 август. Тогава дойде турска войска, ограби селото и ни съобщи никой да не бяга, всички да си гледаме работата. И ние, които бяхме по балкана все нащрек се прибрахме и овършахме и си извършихме полската работа. Един ден турците поискаха 400 лири. Събрахме 200 лири. Вечерта дадохме на юзбашията парите, а през нощта по 6 часа по турски, войниците, които до тогава мирни седяха в училището навлязоха по къщите и почнаха да безчестят, да претърсват за пари... Момчетата и невестите ги събраха на училището и ги държаха там по един ден. Пускаха ги и пак ги вземаха. Ужас!... След три-четири дена жените постоянно безчестени, успели да избягат и да се домъкнат до Софлу.”

Продължава по-нататък в книгата си Милетич да ни разказва за трагичните събития в:

“... Булгаркьой – 2 юли 1913 г. – От първия залп на врага са избити до един трап 350 мъже. Селото гори, имотите разграбвани, жените безчестени. Загива цветущото българско село и заедно с него над 1100 булгаркьойци.

Дедеагач-23 септември- *“Когато народът (а те са били 25-30 000) се беше събрал при казармите... и когато башибозуците го подбраха да го карат с бой- разказва Мавер Калоянов,-дигна се такъв сърцераздирателен общ вик на многохилядния народ, че цял Дедеагач потрепери, целият град стана на крака, камък да беше човек, не можеше да не проплаче.”*

Армаганската долина-26 септември- долината на смъртта, както някои я нарекоха, кървава долина, както ние, тракийците я наричаме. 800 бежанци ненадейно нападнати от турски войници. Започва сеч невиджана-на жени, деца, старци. Настъпва “човешка

касапница”. И два месеца след тази страшна трагедия долината на смъртта е покрита от непогребани, полуразложени, полуогрозгани от кучета и зверове тракийски трупове.

От Фере до Ятаджик – пътят на близо 30 000 тракийци, а живите участници си спомнят, че е имало още най-малко две такива колони-до Бориславци и до Ортакьой. И отново думите на Милетич:

“Не знам точно какви грозни мъки е теглило българското население през тъмното далечно минало на турското робство... Но си мисля, че това което е станало по кървавия път, изминат от нещастните български бежанци, изплъзнали се от ръцете на башибозука при Фере, докато да стигнат до българската граница при с. Ятаджик на р. Арда, както и по пътя на други тълпи бежанци... надминава по ужас най-ужасните масови избивания, на които българщината е била подложена дори и в историческото баташко клане.”

А само тели бяха? А Свиленград, селата в Малгарско и Кешанско, Одринско и Лозенградско, Дервендере, Малък Дервент, Голям Дервент, Доган Хисар, Манастир, Арнауткьой и колко още други. Навсякъде стотици кървави убийства, изгаряне на цели села, изнасилване на млади жени и девойки, убийства на майки, деца и старци.

Но върхът на разорението на тракийските българи от 1913 г. е бил и си остава Ятаджик (дн. Маджарово). В тая човешка касапница загиват близо 2000 българи от Тракия, бягали в България, за да намерят спасение. Войводите Димитър Маджаров и Руси Славов с четите си спасяват над 20 000 бягащи за България, в спомените си разказват, че след една седмица намират *“в един дол трупове на около 100 души жени и деца: там имаше малки деца, хващани за краката и умъртвени, като са били удряни о земята. Други, съвсем малки, още в повой, и връз тях турени тежки камъне, та така затиснати са умрели.”*

Но тази трагедия не е преживяна само в Ятаджик и изброените села и градове. Тя окървави и обезбългари цяла Източна и Западна Тракия. По спомени на моя баща, който тогава е бил 12 годишен, безчинствата и опустошенията на турския аскер и местния башибозук били ужасяващи-грабежи на добитък, брашно, зърно, покъщнина, масови насилия на жени, побоища и убийства на деца, жени, старци, обири и отвличане за пари, арести и затвори.

Кервани от уплашени хора-мъже, жени, деца и старци, коли и добитък, преследвани от турски аскер и башибозук, които са грабили, отвличали животни и убивали къде който стигнат, дни и нощи пътували на север към България.

Разправяше баща ми приживе:

“Когато разбрахме от бягащите отдолу (на юг от Лозенград) българи, че иде турска войска и ни разказаха за зулумите им, цялото село изтръпна. Настъпи едно объркване. Паника обзе всички. Нямаше време за бавене. Стягаха багажи. Групираха се за път, а никой никого не чакаше. Беше преди обед. Дядо отиде с коня за овците, а на нас поръча да стягаме багажа. Там той наредил на чичо Стамат и на овчаря дядо Иван Загъта да вземат най-необходимото, да го натоварят на магарето и да отправя овците на север от село по посока към границата и след час-два се върна. Когато се върна, разбрахме, че близките ни са заминали. До икиндия (около 16 часа) бяхме готови и ние. Натоварихме волската кола и коня с най-необходимия багаж, залостихме с резета вратите, сложихме им по един катинар, отправихме последен поглед към родния дом и с насълзени очи с дълбока тъга в душата си тръгнахме по мъките на бежанската съдба. Разбира се, дядо не забрави да вземе двата пищова, ловната и бойната пушка. Калия, братовчедка ми, дъщерята на чичо Стамат беше едва на година и половина, та се налагаше майка ѝ, баба и двете ми лели да я носят на ръце по пътя.

След около 3 часа, някъде към 19 часа настигнахме овците, които се движеха пасейки и поехме по поречието на р. Ченгерлидере (Такедере) към България. Дядо познаваше добре пътя и местността, та не срещаме затруднение и не се налагаше да се лугаме напразно и да губим време за подбора на най-преките пътеки към границата.

Той не един път беше минавал по тези пътища. Не един път беше идвал в България и пренасял оръжие през границата за организацията в Коджатарла. Не един път беше обикалял тези места през време на обучението в четата на Коста Тенишев.

Пътувахме предимно през гората. За да не се чуват, за по-голяма дискретност и предпазливост големите звънци на овците бяха запушени с трева, а тучовете на козите бяха свалени и сложени в дисагите на коня.

В зависимост от терена и местността често се налагаше овците да се движат в колона, която понякога се проточваше на разстояние 200-300 и повече метра. Тогава се налагаше по-голяма осторожност и охрана, като ние с дядо се движихме в челото, чичо Стамат вървеше встрани, а дядо Иван в опашката. Кучетата се движеха след стадото.

Пътувахме две нощи и един ден и половина. По пътя пред нас, след нас, около нас беше пълно с народ, кербани от коли и животни. Всеки бързаше да се добере по-бързо до границата.

Беше някъде около 4-5 часа на втория ден преди да се съмне, може би на около 2-3 км от границата, когато бяхме спрели на едно затулено място за малък отдих и овцете бяха налягали. Изведнъж овцете се подплашиха, кучетата лавнаха, дядо и чичо Стамат скочиха на крака, но беше вече късно. Турци бяха заделили една част от овцете и потънаха в тъмната нощ, дълбоко в гората. Заедно със заделената група овце замина и едно от кучетата (за отбелязване е, че кучето се привързва, както към хората, така и към животните). Когато се съмна, установихме, че липсват около 100 овце.”

Към 7-8 часа сутринта семейството на Апостол Янев преминава през границата близо до с. Горно Ябълково. На другия ден следобед стигат до с. Тагарево (Вълчаново) и се разполагат на бивак в гората над селото. Там на полеви условия престояли около два месеца.

“Още с пристигането ни – разказва по-нататък баща ми- мъжете направиха колиба от подръчни материали, която покрихме с шума и слама от селото за подслон, в случай на дъжд и изградихме егрек за затваряне на овцете нощно време. Денем чичо Стамат, дядо Иван и аз пасяхме овцете. Жените носеха вода от съседните дерета за пране и от близките кайнаци за пиене. Готвеха, месеха хляб и перяха в коритото, в което къпеха и Калия, която беше на година и половина. За храна все още не изпитвахме големи затруднения, тъй като бяхме взели със себе си от Коджатарла 2 чувала брашно и 2-3 тулума сирене. Останалото брашно и сирене, както и по-голямата част от покъщнината и зърното, оставихме там. Основната ни храна беше прясник хляб, който жените печеха в жар, катми, сирене и от време на време дядо приколваше някой брав и ни осигуряваше месо. От време навреме слизахме и в селото, за да си купим газ и сол.

През всичкото това време дядо обикаляше околните села и търсеше да закупи къща или да се подслоним някъде, макар и временно под наем и да прекараме зимата. Не един път беше ходил и в Юмруккая, което се намира на 8 км от Тагарево при чичовците си, които вече бяха се поуредили. Поръчал беше и на тях да се интересуват и ако евентуално се окаже някоя къща за продан, да му обадят.”

С напредването на есента и застудяването на времето, когато повече не можели да останат на открито, един ден чичото на дядо Апостол Вълчо Шаматанов, му предложил да отидат в Юмруккая и докато намерят къща, да се настанят да живеят в къщата на сина му Яни -мъж на баба Мира, който бил убит на фронта, в Междусъюзническата война през 1913 година.

Така през месец ноември 1913 г. семейството на Апостол Шаматанов се установява на постоянно местожителство в с. Юмруккая (Синьо камене).

Такава била съдбата на още десетки хиляди български бежанци, прокудени от родните села.

Най-големите жестокости над българското население са били извършени в първите дни след подписването на Цариградския мирен договор (16.09.1913 г.), по силата на който се определяла границата между България и Турция.

Българското правителство, въпреки възможностите да окаже помощ на бягащото от Тракия и страдащото българско население, останало бездушно.

Пограничните български войскови части, които имали числено превъзходство над развилнелите се турски части и башибозуци и са могли без много трудности да се справят с тях и да спасят от мъки и страдания българското население в Тракия, са останали безучастни. Още повече, че всред местното население е имало и много опитни и решителни хора, участници в Македоно-Одринското движение, които при наличие на оръжие и войскава помощ биха могли да се защитят.

Обратно, още в първите дни, след подписването на Цариградския мирен договор, когато се разбрало кои територии остават към България, турското правителство предприело всички мерки за унищожаване материално и морално на българския елемент. Поради ненавременното пристигане на българска войска и бездействието и безучастието на пограничните български войскове части, придвижването на турското население от останалите към България земи за Турция станало организирано и охранявано от въоръжени турски войскове части, като заедно с имотите си турците заграбили и задигнали много плячка – пари, покъщнина и жива стока.

Така поради нерешителност и бездействие, българите в Тракия са били оставени на произвола на съдбата. Едва на 8 октомври е била издадена заповед българските войскове части да заемат границата, съгласно сключения договор, но издевателствата и избиването на невинни българи и грабежите продължили десетки дни и след това. Като крайно аморален акт на Цариградската

мирна конференция трябва да се приеме, че българското правителство било принудено да се откаже от претенциите си за обезщетение на ограбеното и разорено българско население, в резултат на което имоти, възлизащи на милиарди, останали в Турция.

По данни на Карайовев “Материали за изучаване Одринския вилает”, мин.сб.т.ХІХ и по данни на проф. Милетич “Разорението на тракийските българи през 1913 година”, преди изселването на българите през 1913-1914 година в Одринския вилает е имало 298 420 жители, от които в Лозенградско 20 467 жители, в т.ч. в Коджатарла 125 семейства със 750 жители.

Известно е, че още преди Освобождението на България, при всяка война на Русия с Турция част от Българското население е напускало родните земи и следвайки руските войски, е емигрирало далеч от пределите на България. Особено голяма част от Българското население напуска Тракия и се заселва в България след Освободителната война през 1877-1878 г., когато част от българските земи остават отново под турско робство.

Най-масов характер обаче добива изселническата кампания след 1902 г., в резултат на репресивните мерки по време на Македоно-Одринското въстание и неговото потушаване, когато българското население само в Лозенградска и Малкотърновска околия е намаляло с 2787 семейства. Разбира се, голям процент от жителите в тези райони са били избити и загинали от непосилните жестоки преследвания и материални и морални лишения по време на въстанието, тъй като тук се е развил театърът на бойните действия.

След Междусъюзническата война 1913 г., в резултат на морален тормоз, глад и лишения, българското население в Тракия е намаляло още с 30%, вследствие на което българи в Източна Тракия след Цариградския мирен договор почти не са останали. Според един ръкопис, “Статични данни на населението в Одринската епархия” от 28 март 1914 година от управляващия епархията архимандрит Никодим се вижда, че от преброяването през м. декември 1913 г. в цяла Одринска епархия имало 512 къщи с 3071 българи и то само в Одрин и Лозенград. Българи в селата не е имало. Така че, въпреки Цариградския мирен договор, турско правителство успя да приложи своя изселнически план в Източна Тракия и да я освободи от местното българско население.

След изселването им от Турция в България, бежанците изпаднали в окаяно положение. Изградените комисии по околии срещнали големи затруднения при настаняването им. Европейската война, която избухна през юли 1914 г., избутала на

заден план интересите на бежанците. Същевременно тя подбудила нови надежди, че може да се върнат в родните огнища. По този начин изоставени били грижите за бежанците и много от тях останали на произвола на съдбата-без дом и подслон. В много случаи натъпкани по 10 души в стая, приютени от гостоприемни българи. В такова състояние, пръснати в различни села и околии, откъснати от близки и роднини, заварила Европейската война тракийските бежанци в пределите на България.

За бежанската съдба на българите от Тракия, във връзка с преживените спомени на Михаил Герджиков в по-късните години, Георги Николов пише:

“Болеше го за хората, за загубената българска земя, за хората, които прокудени изоставиха роден дом и имот, за да продължат страданията им по чужди краища като бежанци. Където и да идеше, пред очите му заставаха типовите къщички, наречени “шаронки”, от две стаички и покрит пруст пред тях, малкият двор, немотията. Те бяха пръснати край граничните върхари, от Пловдив до Варна, по Добруджа, та чак край Дунава. Построй ги след Първата световна война, към тридесетте години, държавата с външен заем, получен от френския капиталист Шапов.”

Прокудени от родните огнища, основното ядро на Шаматанския род се заселва в Юмруккая (Синьо камене). Пръв идва Тодор Шаматанов, който, както беше отбелязано по-горе, още през 1901 г. напуска родното Коджатарла и търси спасение в свободна България.

След погрома на въстанието (1903 г.) в Юмруккая идват и се заселват и останалите потомци на Стамат Шаматанов: семейството на сина му Вълко; на Стоян със синовете си-Яни и Димо; синовете на Богдан-Димо, Стоян и Вълко и двете му дъщери-Мария и Костадина; съпругата на Димитър-Гира (баба Гира), заедно със синовете си Стамат и Никола и дъщеря си Костадина.

По-късно (1913 г.), както вече знаем, последен в Юмруккая се заселва със семейството си синът на най-големия син на Стамат Шаматанов, моят пращядо Апостол.

Заедно с вуйчовците и братовчедите си тук се заселва и синът на единствената дъщеря (Стоянка) на Стамат Шаматанов-Вълко (дядо Вълко) Чакърв.

Сестрите на Апостол Шаматанов омъжени, заедно със семействата си още от Коджатарла поемат други посоки и свиват семейни гнезда в други села-Милка в Джумалия (Житосвят), Стоя в Дъскотна, Стана в Кайбиляре (Странджа), Стоянка в Болярово.

Различни посоки поемат и дъщерите на Богдан-Дянка за Кайбиляре, а Стоянка за Ст. Караджово и на Димитър Шаматанов -Милка за Кайбиляре, а Стоя, омъжена за сина на поп Апостол за Гиндузляе (Деница), Ямболско.

Още на втората година, когато синът на Стоя, Димитър, роден през 1902 г. бил на две години, мъжът ѝ, синът на поп Апостол починал. След смъртта на мъжа си Стоя се омъжила втори път в с. Бурбуджикьой (Поляна), където отвежда и сина си Димитър. Там тя преражда още две дъщери от втория си мъж, създава поколение, което продължава Шаматанския род.

Далеч от Юмруккая се заселва и семейството на Стоян, братът на Стамат Шаматанов. Заедно с други Коджатарлънци Стоян Шаматанов със синовете си Апостол, Димо и Илия и дъщерите си Ивана и Костадина се заселва в с. Яказлия (Дебелт), където синът му Димо починал, а Апостол бил убит през Междусъюзническата война. Тук синът му Илия и дъщерите му Ивана и Костадина се задомяват и създават семейства, поколенията на които продължават Шаматанския род.

Заселени в Юмруккая, синовете и внуците на Стамат Шаматанов отново заживяват в голямото семейство на Шаматанския род. Подновяват старите (тракийски) традиции. Отново се събират и веселят по празници, сватби, кръщенета и други поводи. Ходят си на гости. Уважават се и се тачат. Помагат си. Не прекъсват връзките на потомците на Стамат Шаматанов и с потомците на брат му Стоян в Яказлия (Дебелт). Нямало шаматанска сватба, сбор или друг повод за веселба в Синьо камене, на които Илия, синът на Стоян Шаматанов да не присъства и да не свири. Поддържа връзка и с поколенията на шаматанските сестри и в други села. Така дълги години се запазва и не прекъсва

*Димитър Стоянов Попов
роден 1902 г. в
с.Коджатарла, внук на поп
Апостол Стоянов и син на
Стойка Димитрова
Шаматанова*

родовата връзка. Запазена е и днес.

Дали Стамат и Стоян са имали други братя и сестри, това не знаем. Имаме сведения обаче, че потомци на Шаматанския род има и в Белоградец, Варненско, Троянско, Панагюрско и други краища на страната, с които връзката е прекъсната и не успяхме да ги открием. Не можахме да открием и много от поколенията на Стоянка-сестрата на Апостол Шаматанов, по мъж Балджиева, омъжена и заселена в с. Болярово; на Стоянка-дъщеря на Богдан Шаматанов, сестра на Димо Пехливанов-омъжена и заселена в с. Ст.Караджово и на поколението на Недялко-сина на Костадина, втората жена на Димитър Катрачев, също дъщеря на Богдан Пехливанов. Така че, ако прибавим и техните поколения към потомците на Шаматанския род, можем да предполагаме, че цифрата ще бъде не по-малко от 1200-1300 човека.

В Юмруккая потомците на Шаматанския род се отдават на мирен труд и в скоро време се замогват.

Вълко Шаматанов взема под наем Левтеровия дюкян, открива кръчма и се занимава с кръчмарство, а синът му Димо (дядо Димо) Вълков, когото моето поколение добре помни, помня го и аз с буюндрука и сантрача под черницата, на кръстопътя пред тях, където подковаваше коне, волове, биволи, се занимаваше с подковачество. Този занаят той усвоил от чичо си Тодор Шаматанов. След идването му в Юмруккая Вълко Шаматанов купил много ниви и развъдил много овце и едър добитък. Смятали го за един от най-богатите хора в селото. Вълчо Шаматанов имал трима сина-Стамат (баща на Вълко Стаматов-Въленцето), Яни (мъж на баба Мира и баща на Стоя, жената на Георги Вайсалов-убит през Междусъюзническата война) и Димо (Димо Вълков), за когото споменахме по-горе. Вълко Шаматанов имал и две дъщери-Кръстина (майката на Димитър-Длъгевата Минга, Цана и Дянка) и Стойка (съпруга на дядо Тодор Калмука, майка на Димитър и Стоян Мутафчиеви).

Тодор Шаматанов, който пръв от шаматанските братя се заселва в Юмруккая, дошъл с много овце и едър добитък-говеда, биволи и коне и в едно непродължително време успял да закупи от изселващите се турци над 600 дка земя-ниви и гора. Развъдил и увеличил овцете и едрия добитък и минавал за втория по заможност човек в селото. Тодор Шаматанов бил известен и като подковач и чакракчия, който занаят бил учил в Лозенград. По-късно синът му Андрея (дядо Андрея, както си го знаем, който като войник бил санитар към ветеринарния лазарет в Кавалерийския полк в гр. Ямбол), също имаше слабост към тази професия и често го търсеха при заболяване на добитък, особено

*Андрей Тодоров
роден 1891 г. в
с.Коджатарла, син на
Тодор Шаматанов*

*Стоян Янев
роден 1895 г. в с.Коджатарла,
внук на Стоян Шаматанов*

при коне-за счупено, преядено, както казваха на село, колики и други заболявания. Тодор Шаматанов имал двама сина-Андрей и Димитър и пет дъщери: Стана, която след като починал първия ѝ мъж Желязко, брат на Димитър Капанджиев, се омъжила повторно и създаде поколение в с. Кайбиляре (Странджа), Ивана-омъжена в с. Кубадин (известна като баба Ивана Шаматанката), Костадина (Дичка), омъжена в с. Гранитец (дала фамилията на Дичкиновия род), Гергина-омъжена за Иван Попов и Мария-омъжена за Яни Стоянов (големият Яни).

Стоян Шаматанов, вторият по възраст син на Стамат Шаматанов, дошъл в Юмруккая със синовете си Яни и Димо. Яни имал един син-Стоян и пет дъщери, от които Костадина, Дойка и Яна били бездетни и не оставили поколение. Мара се омъжила за Иван Милушев, а Стоя за Иван Келебетлиев. Сведение за Яни Стоянов Янев като човек нямаме. Синът му обаче, Стоян Янев минаваше като природно интелигентен, много културен, възпитан и услужлив човек. Ползваше се с голямо уважение. Имотното състояние на Стоян Шаматанов, а по-късно и на сина му Яни и на внука му Стоян беше над средното за селото.

Другият син на Стамат Шаматанов-Димо, известен като Шаматан Димо, имал един син Яни, починал през 1929 г. и три дъщери-Желязна, Велика и Влада. Останала без глава на семейството, без мъжка закрила, съпругата на Димо, баба Руса полага много усилия и с

подкрепата на шаматанските братя и братовчеди отглежда и задомява невръстните си дъщери.

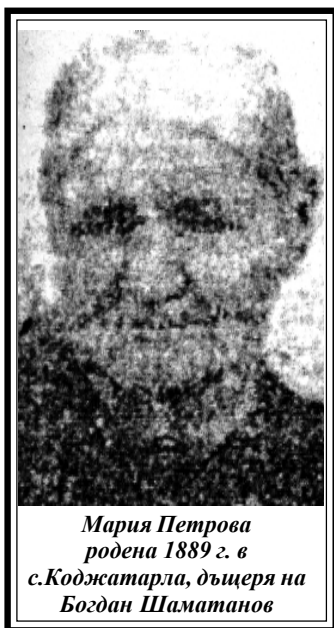
По сведения на по-възрастни хора от Шаматанския род Димитър Шаматанов, както и останалите шаматански братя в Коджатарла, бил също заможен човек, но ранната му смърт и непълнолетието на синовете му през време на бежанската участ, част от имота е бил разпилян. Независимо от това по-малкият син на баба Гира (Никола Гирин) беше човек от средна ръка, докато Стамат и синът му Никола (малкото Коле) по неизвестни за мен причини бяха победни. И двамата братя имаха много деца. Никола имаше трима сина-Стамат (женен и приведен зет в с. Гранитец), Димитър и Карчо и три дъщери-Гира, Мара и Ивана. Другият син на баба Гира (Димитър Шаматанов), Стамат имаше четири дъщери-Гира, Костадина, Милка и Стоя и един син-Никола (малкото Коле). Малката дъщеря на Димитър Шаматанов (на баба Гира) Костадина, когато дошли в Юмруккая, както вече знаем, била мома. Другите две дъщери на Димитър Шаматанов, както вече знаем, били омъжени още в Коджатарла и заедно със семействата си се заселили-Милка в с. Странджа, а Стоя в с. Деница. Тук, в Юмруккая Костадина се омъжила за Стойо Алексиев-един от най-просветените хора по това време в селото. Раждат им се двама сина-Стоян и Димитър и пет дъщери-Гира, Стоя, Юрдана, Неделя и Димитрина (Митра). Поради това, че баща им умира рано и остават сираци, без бащина закрила, въпреки че бяха много трудолюбиви, изкарваха прехраната си с много труд по чужди хора.

Богдан Шаматанов е единствен от братята, който не е преуспял в материално отношение. За него разправяли са ми Яна Милушева и Димитър Андреев по спомени на дядо си Тодор и други по-възрастни хора, съвременници от рода, че Богдан Шаматанов имал много добра и скопосна жена, но много пиел. Като тръгнал сутрин за нивата, спирал колата с оралото пред кръчмата, връзвал воловете, както са впрегнати в колата за някое дърво, ограда, за някой кол на плета, сядал в кръчмата и до вечерта пиел. Жена му или някой от близките или съседите прибирали колата с воловете. Така пропилил имота си и се разорил. Затова и единствен от братята останал беден. По тая причина и синовете, и дъщерите му дошли в Юмруккая без имот и били принудени да работят на чужди хора, като селски пастири, пазачи и прислужници. Освен това, и това, което имали, оставили в Турция. По спомени на Димитър Петров, разправяла майка му (баба Мария), когато бягали за България, нямали време и възможност да вземат покъщнина със себе си и всичко-храни, дрехи, бакъри, напускали в кладенеца в двора в

Коджатарла Тя дошла с две сукманчета, облечени едно върху друго и с тях се омъжила.

Димо, най-големият син на Богдан Шаматанов, когото добре помним ние от моето поколение, на млади години бил много силен човек. Не е имало човек (българин и турчин) от Лозенградския санджак и в цялата хасекия, който да го победи. Оттук е останала фамилията “Пехливановите”. Първата жена на Димо Пехливанов била от Коджатарла. От нея той имал двама сина-Георги и Яни и една дъщеря-Костадина. След смъртта на първата си жена, която умира още млада, Димо Богданов (Пехливанов) се жени втори път за Милка (баба Милка) от с. Кубадин, от която има син Ангел.

Другият син на Богдан Шаматанов, Стоян “прокурора”, както го наричахме като ученици в училище, защото беше с едно око и носеше очила, прекара целия си живот като училищен прислужник.

Немотията прокудила третия син на Богдан Шаматанов, Вълко през 1905 г. в с. Арманкьра (Малина). Вълко бил много работлив. Там той се оженил и бързо се замогнал-закупил ниви, трактор, вършачка. Имал син Петко и дъщеря Ирина. Синът му Петко имал две дъщери-Гина и Йордана, а дъщеря му Йордана-двама сина-Иван и Вълко.

По-късно в Малина, при чичо си, идва и Яни, синът на Димо Пехливанов, който също се задомява там. Построява си жилище, а след образуване на ТКЗС работи в стопанството като свинегледач. Изявява се като трудолюбив стопанин и много добър производственик, за което е многократно награждаван с високи трудови отличия. Сега потомците на Богдан Шаматанов, и на сина му Димо Пехливанов, които поначало се оказаха работливи хора, са не по-лошо устроени и не по-лошо живеят от останалите потомци на Шаматанския род.

Десет години по-късно, както вече знаем, последен в Юмруккая идва и се заселва заедно със семейството си синът на най-големия син на Стамат Шаматанов, моят праядо Апостол Шаматанов.

След като презимува в къщата на Яни, сина на Вълчо Шаматанов (бабината Мирина къща), през пролетта Апостол Шаматанов продава част от овцете си и закупува къщата и дворното място на Желязко Капанджиев.

Отдал се на мирен и спокоен труд, дошъл с 300 овце от Коджатарла, за няколко години Апостол Шаматанов успява да увеличи овцете, да закупи ниви и се замогва.

Жестока съдба, обаче отново сполетява семейството на Апостол Шаматанов. Обявява се Европейската война. Синът му Стамат е мобилизиран и изпратен на фронта. В къщи с тревога и нетърпение следят събитията и завръщането му. Вместо завръщане, получава се зла вест-жестоката съдба е отнела живота на последния му син. Стамат е убит. Последна поредна жертва пред олтара на Отечеството. Отново мъка, отново черни забрадки. Неутолима е, прелива болката по загубата на последния син на стария комита. Неутешима е болката, на майка му, баба Калия, тая юначна българка, укрилница на войводи и четници, посветена в революционните тайни, преживяла толкова тревоги.

Такава е била съдбата на Шаматанския род, преживял трагедията на всички превратности в тези мрачни и жестоки времена от историята на национално-освободителните борби на българския народ. Много мъки, много тегло е преживял, но жилав бил Шаматанският род, не се прекършил и през най-мрачните години на турското робство. Устоявал националните ценности и интереси и запазил българския дух и българското самосъзнание.

Заселени в Юмруккая, синовете и внуците на Стамат Шаматанов отново се събират и заживяват в голямото семейство на Шаматанския род.

Преди Освобождението на България (1878 г.) Юмруккая било турско село. По-далечни проучвания, направени от мен и Иван Георгиев Манахов, показват, че Юмруккая, днешното Синьо камене, има тракийски произход и че много години преди турското нашествие и падането на България под турско робство селото е било българско и тук са живеели българи.

Че селото има много стара история-тракийски произход, свидетелстват историческите находки, запазени и до наше време,

като наличието на кладенци, изградени по образец на долмените. *“Издълбан в земята кладенец, изграден отстрани с изправени гранитни камъни похлупен отгоре, също с голям гранитен камък, с оставен от една страна отвор (врата), през която се изтича и черпи вода”*. Такъв кладенец има запазен и днес над мостчета на дерето пред Пехливановия двор. Такива кладенци имаше, а може и още да има в селото по-нагоре по същото дере и на изток от гробищата, където имаше голяма черница. По същия модел, похлупени отгоре с голяма гранитна плоча и отвор, но зидани отстрани с камъни, са изградени и други кладенци в селото и землището-Богоевото кладенче, Кръстевото кладенче и други.

Че Юмруккая е било българско село и че много години преди и след идването на турците тук са живеели българи, се потвърждава и от книгата на Балчо Нейков *“Факийското предание”*, в която по спомени на Димитър Узунов от с. Ичме (Ст.Караджово), той пише, че по време на масовите изселвания в Русия, след Руско-турската война през 1828-1829 г., когато привърженици на Никола Узунов обикаляли селата да агитират българите да не напускат родните си места, са ходили и в Юмруккая, което говори, че тогава там е имало и българи.

Че дотогава (1829 г.) в Юмруккая е имало българи, се потвърждава и от преданията в книгата на Никола Дачев *“Историята на Вълчанов”*, предадени му от Димитър Катрачев (1884 г.), според който през това време, след 1800 г., Юмруккая е било турско село, в което имало 12 български къщи-турски раи.

За българския произход на селото говорят и наименованията на отделните местности: Герги Дереси, Костадингьол, Янкювият кайряк, носещи чисто български имена, останали от миналото и запазени и до днес. За това, че Юмруккая е старо село, говори и наличието на много стари и много големи черници, с много дебел ствол и коруби, в които се криехме, като играехме в детските години. И днес все още като свидетели за по-далечното историческо минало на селото са останали три такива черници-една на североизток от центъра на селото по пътя за гробищата, на кръстопътя между двора на Андрея Шаматанов. Тодор Шаматанов и Вълко Шаматанов; една на югозапад от училището, в стария двор на Апостол Шаматанов, до двора на Станкин Павле и една в двора на Стоян Янев Шаматанов.

Сведенията, достигнали до нас, по спомени от стари времена и следите, останали от стари жилищни постройки и християнски гробища на североизток от сегашните гробища, доказват по безспорен начин, че селото в далечното минало е било българско и е било разположено на мястото на старите гробища, под

Карамановата чешма. Кога и защо е станало изместването на селото от сегашното му място, не ни е известно, но предполага се че това е станало не по-късно от 1800 година.

Кога и как са дошли и са се заселили турците, също не ни е известно. Доказано е обаче, че известно време двете вери-червените фесове и рунтавите калпаци-са живеели заедно и че впоследствие след Руско-турската война през 1828-1829 г. българите са се изселили и са останали само турци.

След Освобождението (1878 г.) и особено след съединението на Княжество България с Източна Румелия (1885 г.) турското население в България от пограничните с Турция райони организирано напуска България и се изселва в Турция. Имотите си турците преди заминаване продават на изгонените и прииждащи от Тракия български бежанци. Така Юмруккая отново става българско село.

За историята на Юмруккая има описана и запазена до наши дни една много интересна легенда, оставена ни в летописната книга на училището от Никола Папурски, родом от с. Средногорово, Казанлъшко, учител в селото от 1924 до 1932 г., откъси, от която ще се опитам да предам по памет:

“... В селото червените фесове и рунтавите калпаци живееха мирно и тихо. За зла невера турски младежи отвлекли млада българска невеста, отишла за вода на кладенеца в горния край на селото, в понеделника, след сватбата ѝ и я изнасилили в гората. От този ден червените фесове и рунтавите калпаци се разбунтували, нарушили примирието и повече не можели да се понасят и да живеят заедно... Започнали мъст и убийства и турците били принудени да се изелят...”

В тази легенда също се говори, че първото местонахождение на селото било на мястото на днешните български гробища.

Интерес представляват данните, относно демографския характер на селото, след освобождението на България (1878 г.).

По данни на ЦСУ, във връзка с преброяването на населението в Източна Румелия на Царство България през 1886 г., която е и първото след освобождението, е установено, че през 1885 г. в Юмруккая е имало 345 жители, от които 172 жени. От общият брой на жителите 270 били турци и 75 българи, от които 47 родени в Турция. Това означава, че преди 1885 г. в Юмруккая имало само 28 души българи, придошли в първите години след освобождението на България. По това време (1885 г.) в Словово имало 387 жители, в Гранитец-84, в Грудово-759.

При следващото преброяване през 1900 г. в Юмруккая имало 285 жители. Справката от статистическите отчети показва, че

намалението идва от изселването на турците, които от 270, са останали само 6, т.е. едно семейство. От българското население в селото 46% са били родени в Турция, а останалите техни потомци, родени в България.

Това показва, че през 1900 г. Юмруккая е било вече почти изцяло българско село. При това от общото число на жителите на селото, 38 или 13% са били до 5-годишна възраст, което говори за висока раждаемост и млад възрастов състав.

Разположено на важен кръстопът между Лозенград, Ямбол, Карнобат и Айтос, след освобождението на България, когато Източна Румелия била васална на Турция, Юмруккая се явява като важен за онова време търговски център, тъй като тук е имало кръчма с хан, ракиен казан и склад за вина, доставяни от Лозенград за Карнобат, Айтос и Ямбол. По този път е ставало пренасянето и снабдяването на революционните комитети, четите и *“смъртните дружини”* с оръжие в Лозенградския район по време на Илинденско-Преображенското въстание.

Покрай Юмруккая по пътя Чанаджика, Карабашевия бент, Левтеровата воденица, Канара, покрай Паракъовската река, западно от Гранитец, посока Червен бряг минавала и турската хазна. Много пъти тя била нападана и обирана от хайдутите и хора от местното население. И до днес има запазена легенда, че в местността *“Канара”*, близо до реката, имало заровено 9 катъри злато, означено с три знака-гайда, конска глава и конска подкова. Много е копано, много иманяри (Иван Шишков, Христо Стоянов-пощаджията, Тодор Тороманов и др.) в това число и Оманци са си опитали късмета, но изглежда, че все още на никого не се е отдало да изрови златото. Говори се, че двата знака били намерени, но третият още не е открит. Да им пожелаем успех, ако все още има запалянковци (мераклии), които вярват и хранят надежда, че може да им излезе късмета.

Юмруккая носи името си от голямата гранитна скала, с размери около 40-50 м дължина, 20-25 м ширина и 15-20 м височина, която се намира на 1,5 км на север от селото.

Разположено е на не много високо плато, в полупланинската част на северните склонове на Странджа планина, между селата: Сливово, Тагарево, Бистрец, Оман и Гранитец.

Преди около 45-50 години на северната страна на селото, на мястото на сегашния стопански двор на ТКЗС имаше стара дъбова гора, която наричахме *“дебелата кория”*, за разлика от *“тънката кория”*, на 500 м на север от нея. В тази гора – *“дебелата кория”*, ни извеждаха като ученици на разходка през късните пролетни и ранни есенни дни. За тази гора, при посещението си в Юмруккая

през 1963 г. Никола Папурски се беше изразил: *“Тя беше като китка на селото”*.

Местността на селото е слабо пресечена, полупланинска. Землището, обрасло някога наполовина предимно с дъбови и церови, а сега и със залесени борови гори. Почвата-оцедлива, глинесто-песъчлива, не много плодородна за житни култури, но благоприятна за лозови и други трайни насаждения, въпреки че поради недостатъчната култура и отдалеченост от промишлени и търговски центрове, тези насаждения не са се наложили. Сравнително по-благоприятни условия (достатъчно пасища) има за развитието на животновъдството, към което са се и насочили жителите на селото преди и след Освобождението.

За отбелязване е, че в землището на Юмруккая почти няма комари и че в историята на селото не е констатиран случай на туберкулозно болен човек. Това може да се обясни с природно-климатичните условия-дъбови гори, липса на благи места и застоини води, здрав климат.Общо взето природата на Синьо камене е красива -с китни гори, просторни поляни и пасища. Когато през пролетта (май-юни) нацъфтят полските и горски треви, цялата мера ухае приятно от билки и разнотравие. Няма да скрия носталгията ми към моя роден край. Аз си го харесвам, колкото и беден да е. Няма да забравя спомените, които живеят у мен от детските ми години. Не мога да се разделя с привлекателните красоти на “Вайсалбунар”, “Габеровото кладенче”, “Тюмбелека”, “Тънката кория”, “Канара”, “Кавакурман”, “Соиджика”, “Туспабунар” и други привлекателни местности в землището на Синьо камене.

Дълбоко в съзнанието ми обаче се е запечатал един спомен, който не мога да не споделя. Беше началото на месец октомври 1972 г. Бях главен ветеринарен лекар на Окръжна ветеринарна лечебница в град Бургас. Шофьор при мене беше Тодор Стоянов Милен от нашето село. Бяха дошли двама професори от София, с които обикаляхме окръга. Наложих да минем и през Синьо камене. Отбихме се в “Тънката кория”.

Да си призная, имаше един период от време, след 1959 г., когато в продължение на 10-12 години не бях ходил на село, а в “Тънката кория” повече от 20 години не бях стъпвал. Поради миграцията, обезлюдяването на селата и неколкократното намаление на животните, тя (корията) беше придобила девствена красота. Равна и чиста от храсти и трънаци, с лек наклон към реката, и сега прилича повече на паркова гора. Дърветата, като че ли са садени на ръка и по план. Ако я погледне човек от голямата скала, струва му се, че ако хвърли една тава по повърхността ѝ, ще се плъзне и

безпрепятствено ще стигне до реката. Една не малка част от гората е обрасла и с дрянови дървета, които образуват цяла овощна градина (на брой не по-малко от 400-500 дървета).

Навремето тази гора се пазеше, и през есента, когато узрееха жълът и дренките, всеки стопанин от селото, събираще жълът за изхранване на най-малко 2-3- прасета и по 20-30 овце и по 2-3 каци (200-300 кг) и повече дренки, от които правеха дренкова ракия. На долния край на гората имаше (има и сега) просторна поляна (цяло футболно игрище).

Спряхме колата на поляната и слязохме. Тревата беше вече изсъхнала. Като стъпвахме, краката ни потъваха и имахме усещане, че стъпваме по дебел пружиниращ тюфлек. Шофьорът извади едно одеяло от колата и го хвърли върху тревата. Полежахме около час на чист въздух. После брахме и ядохме нападали по земята озахарени меки дренки. Поразходихме се по реката до “Маноловия долап”. Покатерихме се по скалите на “Канара”.

На връщане пуснахме колата напред, а ние, по желание на професорите, тръгнахме пеша. Насред гората срещнахме Вълко Димов (внукът на Вълко Шаматанов). След поздрав и кратък разговор, в който професорите споделиха възхищението си от красотата на гората, в отговор, той с болка сподели: *“Така е. Хубава е гората, но ще я изсекат. Горските идваха и я маркираха”*. Тогава проф. Дреновски се обърна към мен с думите: *“Проклет да бъдеш, д-р Апостолов, ако допуснеш да я изсекат!”*

Не че се уплаших от клеветата му (не съм вярващ), но като че ли ме обхвана едно чувство на виновност и в момента се почувствах морално и човешки задължен. Още на другия ден отправих протест пред окръжното партийно и административно ръководство, а тогава имах влияние пред тези институции, и изсичането на гората беше отменено. Така беше запазена тази прекрасна дъбова гора, този забравен от бога кът.

По-късно през 1973 г. по моя инициатива и с участието на местното население и бригади, сформирани от синьокаменци, изселени в Бургас и Грудово, беше изграден кравекомплекс за свободно отглеждане на говеда, с цел да се използват природните дадености – богатата паша.

Първият български заселник в Юмруккая по сведения на Иван Вайсалов и други по-възрастни хора от селото е бил Павел Иванов, родом от с. Вайсал – Одринско.

Още преди Освобождението на България Павел Иванов се заселва първоначално в Турк-Арнаутларе, Варненско. По-късно се премества в Гиндузляре (Деница), Ямболско, след това в

Сливово, а когато започнало изселването на турците след 1977-78 г. се заселва в с. Юмруккая. Той имал 4 сина – Георги – най-големият, останал в с. Гиндузляре (Деница); Михо – мъжът на баба Кера, баща на Димитър, Стою и Христо Керин – Михови; Стою – бащата на Атанас и Димитър Стоеви; Иван – бащата на Павел Станкин и Стоян Карастанчев. Павел Иванов имал две дъщери: Сулана – съпруга на Иван Тодоров и Мина – съпруга на Иван Т. Манаков.

След Павел Иванов в Юмруккая идват братята му: Стою, който по-късно се изселва в с. Турк – Арнаутларе, Варненско; Ангел – дядо на Ангел Стоев; Михо – дядо на Иван; Георги Д. Вайсалови и сестра им – майката на дядо Стоян Джуджулов със семейството си. Ще ми разрешите тук да ви разкажа един интересен епизод от семейния кръг на Стою, Михо и Павел Иванови. *“Единият от двамата сина на Стою – Никола – Никола и сина на Михо – Димитър, залюбват Вълкана (баба Вълкана), дъщеря на Георги Ковчезлиев, която била много богата и хубава. Вълкана предпочела и се омъжила за Димитър, сина на Михо, който бил по-образован за времето си човек (завършил третокласното Одринско училище). Братята и братовчедите живеели в един и същи двор. Това дразнело особено много бащата на Никола. Не можел Стою, бащата на Никола, да преживее тази обида, решава и заедно със синовете си се изселва в Турк-Арнаутларе. С изселването на семейството на Стою се създава и друга тревога. Другият му син, братът на Никола, залюбва пък Райка, сестрата на Никола Русев. Райка тежко понесла раздялата и заболяла. По-късно, когато оздравяла се омъжила за Стою, сина на Павел Иванов, братовчед на Димитър”.*

Заедно със семейството на Павел Иванов, в Турк-Аранутларе се изселват още 10-12 семейства – чичото на Атанас и Стоян Кишишеви, Иван Павлов и други. След Павел Иванов, синовете и братята му, в Юмруккая се преселва от с. Сливово и семейството на Атанас Арнаудов, бащата на Георги и Яни Арнаудови. Един между първите заселници в Юмруккая след освобождението на България е бил и дядо Стефо (бащата на баба Кераца, майката на моята майка). По професия учител, той бил и църковен певец. Тук той открил дюкян с праматарница. По-късно след задомяване на дъщеря си за Жеко Костадинов, който дошъл от Капъкльеникьой (Ружица), продал къщата си на Митра, съпругата на Милуш Иванов, дошла вдовица, със синовете си Иван и Стоян, от Терзидере.

По същото време в Юмруккая се заселил и Ламбо Атанасов от гр. Лозенград, който открил кръчма и склад за вина, които

доставял от Лозенград, за снабдяване на Ямбол и Карнобат, открива и ракиен казан (за който стана дума по-горе).

Ламбо Атанасов имал двама сина Атанас и Иван и две дъщери Цвета (омъжена за сина на Желязко Петков от с. Кубадин) и другата, на която името не знаем (омъжена в Бургас).

Като чирак по-късно при Ламбо Атанасов се установил Левтер Костов, дошъл от с. Ганоз, Родостко (на Мраморно море), който бил ерген и когато се оженил, Ламбо Атанасов му станал кръстник, а Левтер Костов кръстил един от синовете си на неговото име.

След време Ламбо Атанасов се изселва в с. Къзъклизе, като завещава кръчмата и ракиения казан на дядо Левтер. Говори се, че когато Ламбо Атанасов се изселил в Къзъклизе, отнесъл със себе си цяла тенекия злато. След смъртта на мъжа си, съпругата на Ламбо Атанасов се изселила от Къзъклизе в гр. Бургас.

След като поема кръчмата и другата материална част, след време дядо Левтер фалирал, а кръчмата я взел под наем Вълко Шаматанов. Едновременно или не много след тях в Юмруккая се преселват от Капъкльсникъой (Ружица) семейството на Жеко Стоянов, бащата на майка ми. Заедно със семейството на Жеко Стоянов идват и семействата на Никола Жеков и Иван Шишков, бащата на Яни и Стоян Шишкови, а по-късно и на Никола Русев. Желязко Кръстев, Голямовите (Малкия и Големия Яни). През 1922 година от Ружица идва и семейството на Христо Новоселски. Това са също бежанци, дошли от Одринска Тракия.

Подложени на жестоки преследвания, грабежи, арести и безчинства по време на Керемидчиоглувата и Коевската афера и особено по време и след погрома на въстанието от 1896-1903 г., наред с потомците на Шаматанския род в Юмруккая се заселват от Коджатарла и семействата на: Стойко Караданев, Димитър Катрачев, Стойко Вълков Стойков, Вълко Чакъров, Георги Терзиев, Иван Дингозов, Димитър Пейчев, Пейчо Иванов Апостолов, Тодор Мутафчиев, Недялко Кишишев, Стоян Проиков, Христо Стоянов (пошаджията), Димитър Неделчев и др.

В Юмруккая намират убежище и се заселват:

От Тастепе семействата на Стойко Алексиев, Богой Тодоров, Димитър Тинков, Димитър Капанджиев, Богдан Попов, Димитър Длъгев, Стоян Длъгев – убит в Първата световна война, Иван Крайнов, бащата на Стойко Крайнов – четник в четата на Христо Ботев, Стоян Чивчиев, Иван Америкаата;

От Терзидере – Милуш Иванов; от Пейчова махала – Стоян Келебетлиев (бащата на Иван Келебетлиев), Иван Пъдпъдъков (вуйчо на Иван Келебетлиев), дядо Васил (бащата на Тодор и Георги Василеви); от Деветлиагач – Тодор Манолов; от Ковчас-

Георги Ковчезлиев.

По-късно, след Балканската война (1912-1913 г.) в Юмруккая идват и се заселват от Карамза Петко и Милю Стоянови. Първата жена на Милю Петков, която починала след като дошли в Юмруккая, била от Коджатарла. Втората му жена Дона, за която стана дума вече, също била от Коджатарла. От Карамза са и Ради Петров, Димитър Чаталбашиев, Костадин Стоянов (Гаргарашката), Димо Гешев, заселен през 1913 г. в с. Гиндузляре и преселен през 1925 г. в Юмруккая.

През 1913 г. в Юмруккая се заселват и Малкочовите (бащата на Георги, Павел и Тодор Маркови) от с. Киширлик и Димо Сарафов, Петър Кубадинчев, Карамановите, Маминколювите от с. Кубадин.

Така в продължение на един период от около 30-35 години (1878-1913 г.) от турско село Юмруккая се превръща в чисто българско, с тракийско население, пришло от лозенградските села. В първите години жителите му са се делели и са били привързани помежду повече по родов произход и по местопроизходане – коджатарлънци, тастепенци, карамзанци, кишерлици, терзидерци, макар че всички една съдба ги беше прокудила от родните огнища и една съдба ги беше довела тук и свързала завинаги.

За родовите и междуселски дележи, стигащи понякога и до вражди, пише в спомените си Георги х. Атанасов, четник и войвода по време на Тракийското въстание (“Освободителната борба в Лозенградски район”, книга IV. Приноси към историята на въстаническото движение в Тракия 1895-1903 г. от Ив. Орманджиев), може би първият учител в Юмруккая:

“... През учебната 1901-1902 г. бях назначен за учител в с. Юмруккая, Бургаска околия, най-отдалеченото село на околията, също недалеч от границата с Кайбиляр. Зарадвах се твърде много, когато разбрах, че почти всички жители на селото бяха източнотракийци – от лозенградските български села в Ковчас, Коджатарла, Терзидере, Васал и пр. Наскоро обаче се разочаровах и от новото си местоучителстване. Селяните, макар и тракийци, бяха разделени на разни враждуващи лагери и постоянно се караха помежду си за нищо и никакво. Моето положение още в началото се влоши, защото така бях поставен, че не можех да наза строг и лоялен неутралитет.

Положението ми се влоши още повече и от следния повод. През тая година излезе един позив от македоно-одринските братства в България, с покана за събиране на волни помощи, които да се използват за делото. По мой почин и под мое ръководство образувахме местен комитет за събиране на помощи и в едно късо време събрахме една доста голяма сума.

В селото имаше един грък от с. Ганоз, Родостко, стопанин на едничката кръчма в селото. Използвайки ежбите на юмруккаянци и съзнавайки предназначението на събраните от комитета помощи, той направи едно (уж колективно) заявление против мене и образувания комитет и го отпрати до Министерството на народното просвещение. По едно време получих официално писмо от Бургаската окръжна училищна инстанция, с което ми се искат обяснения за следните постъпки: занимавал съм се с партизанство, дружил съм с "развалени" хора, партизани като мене, събирал съм принудително пари за него, като съм заплашвал ония, които са отказали да дават помощи.

Дадох писмени обяснения, които отнесох и предадох лично на окръжния училищен инспектор. Последният ме изслуша и ми каза, че няма да бъда наказан. Върнах се в Юмруккая напълно спокоен. Обаче наскоро спокойствието ми се наруши. Наместо да ме оправдаят, Министерството на народното просвещение ми изпрати едно предупредително писмо с поръка да не се занимавам с партизанство и с работи, нямащи нищо общо с професията. Събраните суми да сме върнели обратно на дарителите и изобщо да не съм давал повод за оплакване, защото цял съм да бъда наказан най-строго.

Това писмо страшно ме огорчи и то стана причина да напусна България. Криво-ляво, изкарах учебната година благополучно и още в началото на ваканцията натоварих багажа си на един кон и през селата Сливово, Тагаркьой, Коджабук, турско и българско Алагюн, Урумкьой (Бургаска околия), Конак, Гьоктепе и Сармашик за три дни пристигнах в родното си село Дерекьово...

Нижели се годините една след друга, множели се потомците, растях Шаматанския род. Женели се, сродявали се с други фамилии и родовете на селото и извън селото. Така че преди да настъпи миграцията през 1958-1959 година, почти цялото село се беше сродило. В много случаи при женитбата е допуснато в кръвно родство между втори и трети братовчеди. Шаматанския род и Коджатарлънци се сродяват с тастепенци, терзидерци, кишерлици, с Арнаудовия, Манаховия, Караданевия и други родове и фамилии. Нарушават се родовете и землячески традиции и връзки и всички заживяват в разбирателство, задружност, мир и спокойствие, сплотени в едно голямо семейство, характерно с тракийското си гостоприемство, трудолюбие и родолюбие.

Хората се тачеха и уважаваха, чувстваша се близки и си помагаша. Сватбите, именните дни се превръщаха в общоселски празници. Имаше случаи, когато започнеш да се строи къща в селото, да не се притекат всички на помощ. Всеки помагаше, кой с каквото

може – дървен материал, труд. Камъните, пясъкът и тухлите извозваха на меджия. Постепенно старите турски къщи се заменяха с нови, едно- и двуетажни, приветливи и спретнати български къщи. Така че селото се обновява и добива нов облик.

Злополучната Междусъюзническа война през 1913 г. и разпокъсването на България, съгласно Букурещкия мир от 28 юли 1913 г. и Цариградския мирен договор от 16 септември 1913 г., превръщат отново националния въпрос в съдба за България, а Тракия отново се превръща в кървяща и незаздравяваща рана.

Когато избухва Европейската война на 15 юли 1914 г., повод за която било убийството на австроунгарския престолонаследник в Сараево, Фердинанд и българското правителство, с надеждата за “реванш” и “национално обединение”, включват България във войната на страната на Германия и Австро-Унгария против Сърбия, на страната на която застават Русия и Съглашението (Франция и Англия). По-късно с намесата на Япония, Китай, САЩ и други страни от Общоевропейска войната прераства в Световна и завършва с поражението на Центристкия блок на Германия и Австро-Унгария. Българската войска също претърпява поражение и войната за България завършва със загуба. Десетки хиляди български синове остават по бойните полета. В тази война, далеч от родината, по бойните полета в Македония и Сърбия – Косово, Добро поле и други, оставят костите си от Юмруккая Стамат Апостолов, син на Апостол Шаматанов, роден в с. Коджатарла; Петър Д. Пейчев (първият мъж на баба Дона Милева), роден в Коджатарла; братята Тодор Иванов Крайнов и Стойко Иванов Крайнов, родени в Тастепе; Недялко Янев Кишишев, роден в Коджатарла; Ангел Тодоров Манахов, роден в Даветлигагач; и Цвятко Димов Сарафов, преселен в Юмруккая от с. Кубадин. Тук в тази война е ранен, пленен и остава с един крак и Тодор Богоев.

Съгласно Ньойския мирен договор от 27 ноември 1919 г. от България били отнети Южна Добруджа, Беломорска Тракия, западните покрайнини, долината на р. Струма и Одринска Тракия. Освен това на България било наложено да плаща тежки репарации. Хиляди българи, бежанци от тези територии, отново се устремили към България. Така завършва за България втората национална катастрофа.

Установяването на мир след Балканската и Междусъюзническата война, дало възможност за повишаване на производителността и стопанското развитие на страната. Икономическото положение на населението започнало да се подобрява. Многобройните бежанци, дошли след Междусъюзническата война, постепенно се включили в стопанския живот на страната.

Щетите, нанесени по време на Европейската война, и задълженията по изплащане на репарациите и материалните обезщетения след войната обаче дават сериозно отражение и забавят икономическото развитие на страната. Част от земята по време на войната остава незасята. Намалени са и не достигат запасите от зърнени храни. Намалено е промишленото производство. Разстроен бил транспортът. Животът поскъпнал 15-20 пъти. Народът изнемогвал и гладувал.

Най-чувствително се отразила и най-скъпа цена за войната заплатили българските бежанци, чиито интереси и грижите за тях били избутани на заден план. Пръснати по различни краища на страната, много от тях под чужд покрив, приютени от гостоприемни българи, те понесли най-чувствително недоимъка и стопанската разруха. Едва много по-късно след войната били оземлени от Общинския поземлен фонд и с държавен заем от френския капиталист Шарон им били построени типови къщички (от две стаи и покрив), наречени "шаронки". В Юмруккая били построени 7 шаронски къщи и оземлени повече от 20 семейства с по 20-30 декара земя.

Основният поминък през тия и следващите години беше земеделието и животновъдството. Сееха се почти всички житни култури. Като се има предвид, че почвата е слабо продуктивна, в ония години, когато нямаше техника и торове, когато земята се работеше с дървени рала, а по-късно с плуг и конска тяга, добивите бяха слаби: под 80-90 кг пшеница от декара, 70-80 кг ръж, 40-50 кг овес, 20-30 кг фий. Тези добиви едва задоволяваха личните нужди на стопаните от средна ръка.

Ония стопани, които притежаваха и обработваха по-малко от 50 дека земя, а това бяха може би около 35-40% от населението на селото, не бяха в състояние да си осигурят нормално изхранване

и задоволяване на семейните нужди. В повечето случаи недосяждаха и мизеруваха. Затова се принуждаваха да се пазарят чираци и овчари на по-заможните или селски говедари, свинари, полски пазачи, разсилни и други.

Общо взето, хората от Юмруккая (Синьо камене) бяха от средна ръка. Притежаваха от 50-100 дка земя и от 20-50 броя овце. Само отделни стопани: Стойко Караданев, Димитър Ковчезлиев и Шаматанските братя, в първите години, когато дошли от Лозенградска Тракия, притежавали повече добитък и земя – по 40-50 глави говеда, 400-500 овце и по 300-400 дка земя. Впоследствие обаче, след задомяване и отделяне на наследниците им, земята и имотите им се раздробяват и в наши дни най-заможните хора в Синьо камене – Димо Вълков Шаматанов, Андрея Т. Шаматанов, Димитър Т. Шаматанов, Стоян Жеков притежаваха по 150-200 дка земя и по 100-150 овце.

По-заможните, на средна и над средна ръка, след като продаваха зърното след харман, агнета и някое друго добиче, с получените пари едва успяваха да си платят данъците и да купят по една тенекия газ и сол за годината. А в много случаи не успяваха да ги платят и заедно с по-бедните бяха секвестрирани от бирниците, които есенно време, след прибиране на реколтата плъзваха по селата. Срещу дължимите данъци вземаха на хората бакърите, чеизите на момите, чергите, с които се завиваха, и друга покъщнина и ги държаха в кметското наместничество, докато хората намерят пари назаем да си платят данъците, с което се заробваха още повече. Ако не намереха пари да платят, продаваха им вещите на търг и по такъв начин погасяваха данъците им. Помня един много фрапиращ случай. Бях дете на 8-9 години, във второ отделение (II клас). Учителят ни се казваше Нено Тодоров, наричаха го “Гавазина”. Той беше добър приятел с Костадин Чолаков – горски стражар в селото, който живееше във вуйчо ми Стоян Жеков. Горският често идваше в училище. Беше в час. Влязоха горският и бирникът, дребен на ръст, наричаха го “Джоро”. Дигна ме учителят и им издекламирах стихотворението “Хайдути” от Христо Ботев, след което излязоха. Това беше последният учебен час за деня. Когато стигнах до портата (вратата) на двора, видях, че бирникът, горският и селският пазач отиват у нас. Баща ми не беше си платил данъците. Ревнах и се загичах пред тях. Когато се обърнах, видях, че се връщат. Горският, по влияние на детската ми тревога, беше отклонил бирника.

Общо взето хората на селото живееха бедно и с много труд изкарваха прехраната си. Родил съм се, раснал и живял с теглата и мъките на хората от село, затова не мога да ги забравя.

А как растяхме, какви бяха грижите за децата на село. Вярно е, че волно и свободно растяхме, без контрол. Обикаляхме селските градини, нямаше слива или круша в къра, която да не знаехме кога зрее, блага ли е или кисела. Нямаше дърво в Мерата, на което да не се бях качвал. Особено волно и безгрижно минаваха дните на село през лятото. По цял ден скитахме по поляните и горите и търсехме яйца и птичета в корубите на дърветата и в гнездата на птиците. Цопахме по селската река и се къпехме във вира до Стоян Яневия чир и в Тодор Богоевия бент до Капанджиевия чир. Но още са пред очите ми “Караманчетата”, с които играех като дете, които гладни, голи и боси, впрочем всички бяхме боси, спяха в праха по пътищата под жаркото слънце през лятото и пиеха вода от селските дерета, обрасли с жабуняк, в които се “гъолеха” прасетата и малачетата. По-късно, когато пораснах и напуснах селото, както и много други бедни деца, намериха път в живота и сега както те, така и децата им са не по-лошо устроени от другите. Няма да забравя случая с моята племенница Милка. Беше дете на 4-5 години, болно от малария, с много висока температура, блънуващо, почти в безсъзнание, с напукани устни, гореше от температура, а майка му, буля ми, бързаше да изкопае боба на Арпалъка. Няма да забравя и случая на нивата на Костадин гъол. Беше по жътва. Жънехме. Милка и Руска бяха малки. Водехме ги с нас. Играеха под крушата до синора на нивата. Беше по обяд. Отидох да взема стомната с водата. Милка ме посрещна още отдалеч, показвайки ми с пръстче “*Цицо, пък пилецето тика*”. Когато погледнах, направо се смразих. На един метър от нея пепелянка беше изправила глава и изплезила език срещу нея. Едва успях да изтегля детето и да я убия.

Бях завършил II отделение, на 9 години, когато през лятото на 1937 г. (помня добре, защото тогава се роди Царчето – цар Симеон) бях шилетар (пасях шилетата). Чардакът ни беше на нивата под Караданевото кладенче, срещу голямата река. Дядо Иван Манахов ми се смееше и ми казваше, че съм бил колкото едно шиленце. Страх ме беше. И то най-вече от турци. Тогава, през землището на Синьо камене, често минаваха турски семейства, които се изселваха в Турция. Пашата на шилетата ставаше нощно време, докъм 22-23 часа, след което ги прибирахме на чардака. Първите няколко вечери идваше и брат ми, но когато почнаха да жънат на по-далечни разстояния, трудно му беше и ме оставиха сам. Колко много ме е било страх, че вечер спях под чардака, между шилетата. Още много случаи могат да се разкажат за детските неволи и мъки на село. Такава беше съдбата на почти всички селски деца, които още от ранна възраст изпитваха тежестите на живота.

Особено много се утежни материално-икономическото положение на българския народ през време на Втората световна война, когато хитлеристка Германия окупира почти цяла Европа и на 22 юни 1941 година вероломно нападна Съветския съюз. България дефакто също беше окупирана, макар и без съпротива и то не без съгласието на българското правителство. Нашата територия беше използвана като плацдарм за прехвърляне на немски войски в съседните балкански държави и на Източния фронт. Наши войски бяха използвани в окупационния корпус в Сърбия и Гърция. Цялото наше промишлено и селскостопанско производство – храни и хранителни продукти, облекло и обувки бяха предоставени за нуждите на германските войски и всичко беше изпращано на Източния фронт. Българският народ обедня, оголя и гладуваше.

След войната, а и днес много български политици обвиняват българското правителство тогава в предателство на националните ни интереси. Аз имам по-различно мнение по този въпрос. Можеше ли България да се противопостави и да не допусне германски войски на своя територия и какво щеше да стане? Това, което стана с редица страни в Европа! Пак щеше да бъде окупирана и у нас щеше да се развият същите драматични събития, които се развиха в Гърция, Югославия, Чехия, Франция, с много жертви и разрушения.

Разбира се, далеч съм от мисълта и съвсем нямам намерение да оправдавам, под какъвто и да е предлог, хитлерофашистката война и монархофашистката политика на българските управници-репресиите и кървавата разправа с антифашистките сили по време на съпротивителното движение в България, когато бяха избити 9140 партизани и 20 070 ятаци, изгорени над 2000 къщи, над десетки хиляди осъдени на смърт и с дългогодишни присъди хвърлени във фашистките затвори и концлагери.

А равностметката от тази безумна и престъпна за човечеството война за България е, че бяха убити и ранени над 30 000 български войници и офицери. В това число от 31 участвали от Синьо камене убити 10 човека (Димитър Ст. Милушев, Богдан Ив. Попов, Иван Михов Павлов, Георги Стоянов Джуджулов) и един (Георги Янев Арнаудов) тежко ранен, останал за цял живот инвалид. По време

на войната от мина покрай Бургаското крайбрежие загина и Стоян Янев Голямов.

След Европейската война, когато започват котерийните борби на българските държавници и партии за власт, както и по време на съпротивителното движение през 1941-1944 година, тракийските бежанци в Синьо камене, в т.ч. и потомците на Шаматанския род, остават настрана и не вземат участие в политическия живот на страната. Като изключим образуването на БКП (т.с.) по време на Никола Г. Папурски, като учител в Синьо камене, от няколко партийни членове – Тодор Богоев, Иван Вайсалов, Георги Караданев, Иван Пъдпъдъков, Димитър Пройков, която след преместването на Папурски в Ст. Караджово и арестуването на Иван Вайсалов се саморазпуска и няколко съмишленици на БЗНС – Яни Шишков, Стоян Пройков, политически партии и организации и политически борби и вражди в селото не е имало.

Когато започна съпротивителното движение 1941-1944 г., сравнително по-голям актив от шаматанските потомци – ятак и помагач в нелегалната борба проявява внукът на сестрата на Апостол Шаматанов, Господин Тодоров от с. Житосвят, като ученик в гимназията в град Карнобат, за което беше признат за *“активен борец против капитализма и фашизма”*.

Преди и след Освобождението (1878 г.) в Юмрукяя не е имало промишлени и значими стопански обекти. Разположено по пътя Лозенград-Карнобат през турско време в селото имало винарска изба и ракиен казан. След Освобождението сградата на винарската изба била закупена от дядо Левтер за кръчма, а по-късно ползвана под наем също за кръчма от Велко Шаматанов. Много по-късно към 1938-1939 г. складовата база на сградата беше преустроена в железоколарска работилница от Христо Банкерата от с. Проход.

По-късно като придобивка за битови и търговски услуги за селото могат да се посочат наличието на ракиен казан, бозаджийница и кръчма на Тодор Богоев; воденица – собственост на дядо Левтер, петмезчийница – на Стоян Жеков, тепавица – собственост на Манол от Осман и две праматарници - собственост на Димитър Т. Станимиров и на Желязко Кръстев.

През 1941 г. в селото се създава потребителна кооперация и търговски магазин, с касиер-счетоводител Иван Д. Вейсалов и магазинер Иван Ст. Петров (Келебетлиев). Иван Вейсалов, макар и с IV отделение образование, като касиер-счетоводител работи много години и израсна и се наложи като добър професионалист, прояви голяма оперативност и допринесе много за укрепването и напредъка на кооперацията. По-късно, след отбиване на военната

си служба за касиер-счетоводител беше избран Ангел Стоянов Янев (Шаматанов), който също се справи добре, но след завършване на счетоводен курс бе преместен на работа в РКС-Грудово. След Ангел Ст. Янев за касиер-счетоводител беше избран и за непродължително време длъжността се изпълнява от Минно Атанасов от с. Гранитец, а след него от Петър Георгиев от с. Сливово. През времето на Петър Георгиев кооперацията в Синьо камене се обединява с кооперацията в с. Сливово, с център с. Сливово, като за няколко години се сменят няколко председатели. По-късно кооперацията заедно с имуществото и дяловия капитал преминава отначало към Бистрец, а след това към с. Факия. Така в продължение на няколко години след 9-ти септември е ликвидирана потребителната кооперация и кооперативното дело в Синьо камене.

На 28 март 1956 г. по инициатива на местните жители на селото беше образувано ТКЗС (трудова кооперативно земеделско стопанство), в което влязоха доброволно всички жители на селото. Само Стоян Тодоров Мутафчиев влезе по-късно – 15 години след образуването му. За председател на новообразуваното кооперативно стопанство беше избран Тодор Г. Манахов, а за счетоводител Ангел Стайков. Изградени бяха две полевъдни и една животновъдна бригада, с около 2000 овце и 200 крави и биволици. Още първата година бяха изградени необходимите обори, кошари и други стопански постройки, като по-голямата част от материалите – камъни, тухли и вар бяха изработени и осигурени с ръчен труд на кооператорите.

С изграждането на ТКЗС, създаде се възможност за технологично обработване и по-ефективно използване на земята. Увеличи се производителността на труда. С въвеждането на машинната обработка на земята и използването на изкуствени торове добивите на зърно от 70-80 кг/дка се увеличиха на 250-300 кг/дка. Скъса се с беднотията на много хора, с непосилния робски труд, с дървеното рало, с жътвата на ръка от тъмно до тъмно, скубането на ечемика, вършитбата с дикани. Трудът стана по-лек. Изградени бяха нови отношения между хората на село. Всички милееха и чувстваха кооперативната собственост като своя. Работеха честно и ентузиазизирано. Нямаше кражби, злоупотреби и разхищения. Чувстваха се като едно голямо семейство. Създадени бяха лозови и овощни насаждения на кооперативното стопанство. Изграден беше с участието и на патриотично настроени синьокаменци, изселени в Бургас и Грудово, кравекомплекс за свободно отглеждане на говеда (пръв по рода си в страната), който беше посещаван за обмяна на опит

от държавни и стопански ръководни кадри от цялата страна. За няколко години трудностите бяха преодолени. ТКЗС укрепва и кооператорите получаваха не лошо възнаграждение. Освен това получаваха допълнителни доходи и от земята и животните, оставени им за лично ползване.

Трудовоправните отношения и изборът на ръководство и управление на стопанството се уреждаха с примерния устав на ТКЗС при пълна демократичност.

След Тодор Манахов, който беше освободен по негово желание и отново се върна в Бургас, откъдето беше докаран по решение на общоселското събрание, за председател на кооперативното стопанство беше избран Яни П. Марков.

През 1959 година, когато стана окрупняването на стопанствата в страната, ТКЗС – Синьо камене беше обединено в ТКЗС – Сливово с председател Тодор Терзиев от с. Сливово. След Тодор Терзиев за известно време председател беше Стоян Баджаков също от с. Сливово, а след него Христо Марков от Синьо камене. След избирането на Христо Марков за председател на контролния съвет на АПК – Грудово, за председател на ТКЗС – Сливово беше избран Димо Георгиев.

Редно е да отбележим, че именно през времето на Христо Марков бяха създадени лозови и овощни насаждения и беше изграден кравекомплекс в Синьо камене, за който стана въпрос по-горе. По времето на Христо Марков стопанството отбеляза и най-голям напредък и ако не бяха промените в административно-териториалното деление на страната през 1959 година и отношението на държавните ръководители към селското стопанство, нямаше да се стигне до тази тотална миграция и обезлюдяване на селото.

Административно-териториалното деление и преминаването на селата от община Сливово към Ямболски окръг, с което се нарушиха и затрудниха създадените с десетилетия традиционни връзки на района с Бургаски окръг, принудиха голяма част от населението да емигрира в Грудово, Бургас и други селища, близки до големия град.

За миграционните процеси на населението от селата, в това число и от община Сливово и за упадъка на ТКЗС по-късно допринесе и създаването на АПК. Със създаването на АПК ръководството на селското стопанство се отдалечи от производството. Производствените единици по селата се обезглавиха от ръководни кадри и специалисти.

Особено фатална върху икономиката на кооперативното стопанство, а оттам и на миграционните процеси се отрази

ценовата политика – разликата в цените между селскостопанските продукти и промишлените стоки. Цените на селскостопанските машини, резервни части, горива, електроенергия и други ежедневно се увеличаваха, за да стигнат за 10 години петшесткратно увеличение, а цените на селскостопанските продукти се задържаха на едно и също ниво.

Всички тези негативни явления рефлексират в производството, в натуралните и икономически показатели на кооперативните стопанства, доведоха до обедняване на селото, до засилване на миграционната вълна и до обезлюдяването му. Това са основните причини от 120 къщи, с около 600-650 жители, днес в Синьо камене да останат 40-50 човека, и то повечето на пределна възраст (50-70 години).

Най-добра илюстрация за миграционните процеси и обезлюдяването на Синьо камене през последните години са данните на ЦСУ за броя на населението по години: 1885 г. – 345 жители, 1900 г. – 285, 1910 г. – 334, 1934 г. – 561, 1946 г. – 621, 1956 г. – 479, 1965 г. – 208, 1975 г. – 72, 1985 – 57 жители.

Така докато през 1959 г. от селото са изселени само шест семейства – през 1923 г. – на Яни Проиков в гр. Бургас, през 1929 г. – на Стою Тинков в Карабаир (Меден рудник), през 1946 – на Андон Николов в гр. Бургас, през 1948 г. – на Иван Т. Тороманов в гр. Бургас, през 1952 г. – на Иван Апостолов в Грудово, през 1956 г. – на Тодор Манахов в Бургас, който още същата година беше върнат за председател на ТКЗС в селото и след 1-2 години отново се върна в Бургас, то масовото изселване от селото започна през 1959 г., като основната част от семействата се заселват в Бургас – над 90 семейства и Грудово – над 20 семейства. Единични семейства има заселени в гр. Ямбол; в с. Черноморец; в с. Присад; в м.с. Росен; в м.с. Черно море; в с. Лозово; в София; в Ботевград; в Сливен; в гр. Първомай и други.

Напоследък има известна тенденция за връщане, но предимно пенсионери, които засега не вдъхват особена надежда за съживяване и развитие на селото.

Исходът от това състояние и за запазване на селото от изчезване е не в разтурянето на ТКЗС, а във възстановяването на собствеността на земята и имуществото, създаване на материална заинтересованост и укрепване на съществуващата кооперативна форма, разпределение на доходите на базата на участието с дялов капитал и положен труд.

Всяко друго решение ще се окаже фатално и ще доведе до разруха на селското стопанство, до връщане на старите примитивни форми на частна собственост и до глад.

След Освобождението на България (1878 г.) в Юмруккая се установява българска административно-изпълнителска власт, с кметски наместник и общинска поземлена комисия, които осъществяват административната власт и битовите и стопански проблеми на селото. В първите години административната власт, т.е. кметското наместничество се е помещавало в приспособен за целта турски обор. Едва по-късно през 1936-1937 г. се построява нова общинска сграда, която и днес се използва за изпълнителската власт. Кой са били първите административни управници – кметски наместници, не ни е известно. Знаем обаче, по сведение на по-възрастни хора, че в по-късните години и в наше време кметски наместници са били Стойко Алексиев, Богой Тодоров, Димитър Тинков (дядо Тинко), Тодор Тороманов, Димо Вълков, Андрея Т. Шаматанов, Георги Арнаудов, Стоян Янев, а след 9.09.1944 г. – Иван Пъдпъдъков, Петър Митев, Георги Катрачев, Георги Вълков, Стоян Шишков, Богдан Капанджиев, Стойко Калоянов, Яни Павлов, Никола Стоев, Ангел Стоев, Станка Ив. Милева, Костадина Ст. Алексиева, а сега Андрей Т. Богоев.

В първите години в административно отношение Юмруккая се е числяло към община Сливово, Казлъгачка (Елховска) околия. По-късно във връзка с промените, настъпили в резултат на административно-териториалното деление на страната и окрупняването на общините, община Сливово, заедно със съставните си села преминава към община Бистрец, Средецка околия. Преименуването на Юмруккая в Синьо камене става през 1934 г.

През 1957 г. по настояване на местните жители и не без моя помощ (тогава бях околийски ветеринарен лекар в Грудово), в Синьо камене беше открит Общински съвет със съставни села: Синьо камене, Сливово и Гранитец. Открити бяха и ПТП станция, медицинска служба, ветеринарна служба и прогимназия. След закриването през 1959 г. на околийските административни центрове и с преминаването на някои села в това число и Синьо камене от Бургаски към Ямболски окръг, тези административно-обществени придобивки бяха отнети от Синьо камене и прехвърлени в Сливово.

Наред с другите фактори, тези структурни промени – закриване на околияте и огнемане на придобивките, създадоха допълнително напрежение на несигурност и масова миграция.

Българска църква в Юмруккая (Синьо камене) е построена през 1926 г. Преди това църковната служба се е извършвала в обор, останал от турско време. Първият свещеник в Юмруккая след Освобождението е бил поп Богдан, бащата на дядо Иван Попов,

който е погребан в двора на църквата. След него в селото не е имало местни свещеници. Богослужение, кръщавки, венчавки и други църковни обреди са извършвани от свещеници от съседните села – поп Апостол от с. Гиндузляре (Деница), от свещеници от Поляна, Ямболско, от Факия, Къзъклизе, Бистрец. През 1944 г. църквата е закрыта и сега полуразрушена.

Българско училище след Освобождението в Юмруккая е открито към 1890 г. Отначало училището е било в старата турска джамия, на север от центъра на селото, до черницата. По-късно се построява една стая, на мястото на днешното училище. След Европейската война, около 1920 г. се построява още една стая. През 1938-1939 г. на мястото на старото училище се построява ново училище с 3 учебни стаи и две канцеларии, което засега се използва за склад на ТКЗС. Кой е бил първият български учител, не ни е известно. По архивни документи, установено от Иван Г. Манахов в Държавен архив – Бургас, се сочи, че до края на 1896 година от 24 ученика в Юмруккая осем са напуснали, поради бедност и един отпаднал поради слаб успех. По безспорен начин е доказано също (кн. IV, Освободителната борба в Лозенградски район, стр. 150 от Иван Орманджиев), че през 1901-1902 г. в Юмруккая бил назначен и учителствал Георги Х. Атанасов, по-късно войвода и участник в Преображенското въстание.

Кои са били следващите учители, не ни е известно. По данни на Иван Вайсалов, учител в Юмруккая през 1911 г. е бил Хаджиев от гр. Стара Загора, завършил учителски институт, по-късно училищен инспектор, живял у тях, малкото име на когото не си спомням. След Хаджиев през време на Балканската война за учител в Юмруккая е бил назначен Георги също Хаджиев от с. Гиндузляре (Деница), Ямболско с IV отделение образование. След Балканската и по време на Междусъюзническата война учителстват последователно Стоян Бързев и Стоянчо Цигуларя. Последният е от с. Средногорово, Казанлъшко, фамилното име, на когото не знаем. (Бил е и добър цигулар). През 1916-1918 г. в Юмруккая учителства Ана Войникова от гр. Варна, а от 1918-1925 г. Руси Чорбаджиев от гр. Стара Загора. През 1924 г. е открито място за втори учител и е назначен Никола Г. Папурски от с. Средногорово, Казанлъшко. От 1926-1928 г. заедно с Никола Папурски учителства и Иванка Хитова – внучката на Панайот Хитов. По-късно след 1934 г. в Юмруккая учителстват последователно Нико Караманов, Нено Тодоров и жена му Райна, Геновева Янкова от гр. Ямбол и Николина Михайлова от Казанлък. Непосредствено след 9.09.1944 г. в селото учителстват Геновева Янкова, Генчо Тодоров от гр. Ямбол, Стамат Апостолов (моя милост) като първия (нередовен)

учител от селото, Христо Паскалев от Ямбол, Михо Червенков и Георги Димитров от с. Желязково. А още по-късно, до закриване на училището учителстват местни учители: Георги и Атанас Арнаудов, Димитър Ив. Вайсалов, Кераца Ст. Жекова, Тонка Димова Петрова и Милица Ангелова Стоева.

Въпреки че тракийците от Лозенградско били будни и ученолюбиви хора, че измежду тях по време на Българското възраждане и революционните борби в Тракия израснали много интелектуалци, които допринесли за създаването на революционна българска интелигенция в Лозенградско, въпреки че при преброяването през 1900 година по данни на ЦСУ, от 31 села в Карабунарска (Средецка) околия, в Юмруккая е имало най-много грамотни хора – 71 човека, т.е. 25% от населението на селото, докато по същото време грамотните в Сливово са били 14%, в Белила – 8%, в с. Драка – 22%, в с. Дюлево – 21,5%, Грудово – 18%. Откъснати и отдалечени от културни центрове и погълнати в своите бежански проблеми и немотия, дълго време преселниците и техните потомци в Юмруккая не проявявали интерес към науката и образованието. Задоволявали се с началното образование на село, въпреки че в Юмруккая имало доста просветени хора, учили в Одринското класно училище, като Стойко Алексиев, дядо Богой Тодоров, Димитър М. Вайсалов, Яни Вълков Шаматанов.

Пръв прави пробив и изпраща сина си Стоян да учи в класно училище в Ямбол Яни Стоянов Шаматанов. Когато Стоян Янев бил във II (VII) клас, баща му обаче умира и той бил принуден да прекъсне образованието си, да се завърне на село и да поеме стопанството и грижите на семейството. Така Стоян Янев не можал да завърши класно училище (прогимназиално образование), което за онова време се ценяло много. Негови съученици след завършването били назначени за учители. Независимо, че не е можел да завърши класното училище, Стоян Янев остана в целия си живот високоинтелигентен, културен и възпитан, търсен за съвети и уважаван в селото човек.

По-късно учат в класно училище и завършват III (VII) клас: Богдан Д. Капанджиев в Грудово, Ангел Жеков и Стоян Жеков в Къзъклизе; Иван Апостолов (Шаматанов)-1934 г. в Къзъклизе; Христо Димитров Шаматанов-1934 г. в Ахлатлий и Ангел Стоянов Янев (Шаматанов)-1935 г. в Къзъклизе.

По-масово записват и учат в прогимназия след завършване на първоначалното училище (VI отделение) едва към 1938-1939 г. Първият ученик гимназист от селото, това е моя милост. След като завърших III (VII) прогимназиален клас през учебната 1941-1942 г. в с. Бистрец, през есента на 1942 г. постъпих ученик в IV

(VII) гимназиален клас на Ямболската мъжка гимназия, отдел "Класически". Тогава към гимназията в Ямбол имаше такъв отдел, в който наред с другите учебни предмети се изучаваха задължително и старогръцки, и латински. Заедно с мен баща ми доведе в Ямбол и сестра ми, която беше болна от сърдечен порок, вследствие на остър ставен ревматизъм и я настани за лечение в частната болница на д-р Момчилов. За лечението на сестра ми баща ми почти се беше разорил. Въпреки грижите и усилията на баща ми и на цялото семейство, след продължително боледуване, през 1947 г., на 23-годишна възраст, сестра ми почина.

Същият ден, когато пристигнахме в Ямбол, в хана на Стоян Костов, баща ми случайно се срещна с Желязко Вълканов от с.Зорница, Ямболско, търговец на добитък в тоя край, с когото се познаваха. Желязко Вълканов имаше син в по-горен клас. Като разбра, че баща ми ме води да ме запиша в гимназия, учуди се на куража му *"как ще ме издържа"* и почти успя да го откаже. Ако не беше Геновева Михайлова, учителка в селото ни, беше готов да ме качи на каруцата и да ме върне. С големи усилия тя и мъжът ѝ успяха да го разубедят, като ме взеха на квартира у тях.

През това време (1942 г.) между фашистка Германия и Съветския съюз се водеше жестока война. Германските войски бяха окупирали България. Училищата бяха заети с германски войници, поради което често прекъсвахме учебните занятия. Така през пролетта на 1943 г. почти не учехме. Народът гладуваше. Хлябът беше с купон и по 250 г на човек на ден. Обувки нямаше. На училище ходехме с обувки от брезент и дървени токове. Всичко отиваше за фронта, за поддържане на германските войници. Аз и другите по-бедни ученици учехме при много тежки условия. Цялото си гимназиално образование изкарах с една куртка, един панталон и ученически шинел от домашен плат. Баща ми не можеше да ме издържа. Това принуди брат ми, който имаше голямо желание да уча, след като завърши редовната си военна служба, откъснат далеч от семейството си, да постъпи подофицер в 4-ти конен полк в гр.Ямбол, за да може да ми помага материално.

Като ученик в гимназията се учех добре, а в VI (X) клас бях вече един от отличниците. 9-ти септември 1944 г. ме свари завършил V (IX) клас. Още с постъпването си в гимназията (в IV клас) попаднах в прогресивна за времето си среда и бях приет за член на РМС. Голям дял за това имаше Никола Д. Грънчев от съседното на Синьо камене село Сливово, който беше значително (5 години) по-голям от мен, беше прекъснал училище след III (VII) клас и когато аз постъпих в IV (VIII) клас той беше в VI (X) клас. За някакъв актив тия години не съм претендирал и нямам

основание да претендирам.

Последната учебна година (1945-1946) учих и завърших в новооткритата гимназия в гр.Грудово. След завършване на средното си образование бях назначен и учителствах като нередовен учител през 1946-1947 г. в родното си село, а през 1947-1948 г.-в с.Бистрец. През този период от време като ученик, учител, а по-късно и като студент участвах активно в живота на младежките организации.

Вторият гимназист и първата жена, която записва и учи гимназия от Синьо камене, непосредствено след 9.09.1944 г., това е Тодорка Иванова Пейчева, дъщеря на внука на Иван Апостолов, взел (той Иван Апостолов) дейно участие в революционните борби в Коджатарла и заедно с Апостол Шаматане арестуван и изтезаван в Лозенград. Тя също започна училище в Ямбол и завърши в Грудово.

По-късно след 9-ти септември 1944 г., когато се открива гимназията в Грудово, записват, учат и завършват средно образование: Георги Янев Арнаудов, Васил Иванов Пъдпъдъков, Яни Стоянов Янев, Димитър Иванов Сарафов, Христо Димитров Шаматанов (като частен ученик), Иван Георгиев Манахов (Вечерна гимназия), Яни Георгиев Вайсалов, Димитър Иванов Вайсалов, Атанас Янев Арнаудов, Кераца Стоянова Жекова, Тонка Димова Петрова, Пауна Андонова Радева, Димитър Богданов Капанджиев, Руска Иванова Апостолова, Милка Иванова Апостолова, Георги Стоянов Шишков, Христо Павлов Марков и други (да ме извинят, ако съм ги пропуснал).

Първият постъпил във висше учебно заведение, първият студент от Синьо камене, бях пак аз. След успешно издържан конкурсен изпит през 1948 г. бях приет и записах ветеринарна медицина във Висшия ветеринарно-медицински факултет в гр.София. И тук условията, при които учехме бях много трудни. Хлябът пак беше с купон. В “Мензата” (студентските столове) се готвеше предимно праз и зеле. Празник беше, когато имаше боб. Живеехме по таванските стаи и мазетата. И тоя път баща ми беше материално затруднен. Когато записах, разчитах пак на помощта на брат ми, който беше напуснал подофицерската служба и работеше като т.т. надзорник към П.Т.Т. станция –Грудово. До известна степен положението ми се облекчи, когато след успешно взети изпити и показан добър успех, след първия семестър ми беше отпусната стипендия от КНИК (Комитет по наука, изкуство и култура). Въпреки че условията, при които следвахме, бяха трудни, а ние бяхме повече младежи от селата и бедни, у нас имаше ентузиазъм и амбиция и от 120 записани в началото на курса над 100 човека се дипломирахме още на първата сесия през пролетта на 1953 г.

Следващите, завършили от село висше образование, са също потомци на Шаматанския род и то пак ветеринарна медицина. Това са Яни Г. Вайсалов-внук на Яни Вълков Шаматанов, Руска Иванова Апостолова-моя племенница, Никола Димов Петров-внук на баба Мария, дъщеря на Богдан Шаматанов, Иван Богданов Тодоров-правнук на Димитър Шаматанов. Непосредствено след 9.09.1944 г. висше образование завършват и Иван Т. Кючуков-юридически факултет, потомък от поколението на Стоянка, единствената сестра на седемте шаматански братя, син на дъщерята на дядо Вълко Чакъров Стоянка, омъжена в с.Кубадин; Господин Тодоров-агрономически факултет, внук на Милка, сестрата на Апостол Шаматанов, заселен след 1903 г. в с.Дебелт.

По-късно висше образование завършват Милка Ив. Апостолова-Висш химико-технологичен институт в гр.Бургас, моя племенница; внуците и правнуците на сестрата на шаматанските братя Иван Георгиев Манахов-икономика и синът му, Георги Ив.Манахов-ВМЕИ, Георги Т.Манахов-икономика и Ангел Т.Манахов-ВМЕИ, понастоящем н.с. в Института по приборостроене в София; Сийка Петрова-автоматика и телемеханика, н.с. в София, правнучка на Апостол Шаматане; Иван Д.Попов-агрономство, внук на баба Георгина, дъщеря на дядо Тодор Шаматанов; Елика Р.Петрова-два висши института, внучка на брат ми Иван Апостолов; Огнян Стаматов Апостолов-ВМЕИ, мой син, осми поред потомък на Шаматанския род; Тодор В.Йосифов, син на Стоянка и внук на баба Стана, дъщерята на Апостол Шаматане; Димитър Хр.Шаматанов-Ж.П.Институт, правнук на Тодор Шаматанов; Атанас Янев Арнауудов-математика, внук на Костадина Ст.Алексиева, дъщеря на Димитър Шаматанов; Петър Вълков от с.Бистрец-агрономство, правнук на Димитър Шаматанов; Георги Димитров Вейсалов-ВМЕИ, правнук на Мария Б.Шаматанова; Гинка Стоянова Илиева-немска филология, внучка на Стоян Шаматанов от с.Дебелт и други.

Много интелектуалци от Шаматанския род е дало поколението на Стойка, дъщерята на Димитър Шаматанов снахата на поп Апостол от с. Гиндузляре (Деница). Още в ония години (преди 1920 г.) синът ѝ Димитър завършва педагогическо училище в гр.Ямбол. След завършване на педагогическа гимназия Димитър Стоянов Попов дълги години учителства в с.Деница и с.Поляна. Понастоящем висше образование от поколението на Стойка Димитрова Шаматанова са завършили правнуците ѝ (внуците на сина ѝ Димитър Стоянов Попов); Жанета Женкова-ВМЕИ, Димитър Ст.Попов-агрономство, Живка Стоянова Попова-икономика, Донка Ат.Желева-икономика, Ташко Ат.Желев-

икономика. Висше образование от Синьо камене в по-късните години, след 9.09.1944 г., завършват и Георги Ст.Шишков-ВМЕИ, Христо Павлов Марков-икономика, Ангел Катрачев-агрономство, Мара Петкова Стоянова-медицина.

От общо над 30 завършили висше образование от Синьо камене, над около 20 са потомци на Шаматанския род.

От поколението на Шаматанския род израснаха и редица обществени, държавни и стопански ръководители от регионален мащаб, като Ташко Атанасов Желязков, правнук на Димитър Шаматанов-ген.директор на “Балкантурист-Слънчев бряг”, Господин Тодоров Илиев-племенник на Апостол Шаматане-зам.председател на Околийски народен съвет и председател на АПК-Карнобат, Иван Г.Манахов-гл.счетоводител на АПК-Грудово, Георги Т.Манахов-икономически директор на Окръжно управление на горите-Бургас, Атанас Янев Арнаудов-директор на вечерна гимназия в гр.Ямбол, Георги Янев Арнаудов-директор на основно училище и председател на ОбС в с.Черноморец.

Освен от Шаматанския род от Синьо камене на сравнително по-отговорна работа успяха да се издигнат и Христо Марков-председател на ТКЗС-с.Слиново и председател а Контролния съвет на АПК-Грудово, Ангел Катрачев-председател на ТКЗС-с.Трояново, Димитър Ив.Вайсалов-директор на Основно училище в Синьо камене и секретар на Общински народен съвет в Слиново.

От Шаматановия род израснаха и редица инициативни, предприемчиви и преуспяващи в бизнеса потомци, като: Апостол Илиев Шаматанов-собственик на магазините “Феникс-1” и “Феникс-2” в гр.Бургас; Илиян Илиев Шаматанов-син на Апостол Шаматанов-бивш банкер, понастоящем представител на холандска фирма в управлението на фабрика “Камбана” гр.Бургас; Димо Димитров Стойков-собственик на две от най-реномираните частни заведения в Бургас-дискотека “Диана” и ресторант “Чорбаджи Димо” и на редица кафенета в гр.Бургас; Стойко Димитров Стойков-собственик на склад на едро; Георги Иванов Иванов-собственик на верига от реномирани магазини в гр.Бургас; Величка Иванова Кибритева-сестра на Георги Иванов, собственичка на магазини в Бургас; Стоян Янев Арнаудов-собственик на строителна фирма “Кара Вида” гр.Бургас; Стоян Димитров Чакъров-собственик на магазини в Средец и други по-малко известни бизнесмени.

Потомки на Шаматанския род са и талантливите и надеждни народни певци и инструменталистки, правнучките на Стоянка Русева, дъщеря на Апостол Шаматане, двете сестри Ваня Андреева Георгиева-завършила Музикално училище в гр.Котел,

понастоящем студентка в Музикална академия гр.Пловдив, изпълнителка на странджански народни песни и на кавал и пиано, и Даниела Андреева Георгиева-ученичка в IV курс на Музикалното училище в гр.Котел, изпълнителка на странджански народни песни и на тамбура.

След като завърших Висшия ветеринарно-медицински институт, през 1953 г., постъпих и до края на 1955 г. работих като участъков ветеринарен лекар в с.Дюлево, Грудовска околия. От 1955 г. за кратко време завеждах градската ветеринарна служба в Грудово, а след това бях назначен за околийски ветеринарен лекар, на която длъжност останах до закриване на околийските административни центрове в началото на 1959 г. От 1 март 1959 г. бях назначен за главен ветеринарен лекар на Окръжна ветеринарна лечебница-Бургас, на която длъжност останах до 8 август 1974 г., повече от 15 години.

През 1973 г., след успешно защитен дисертационен труд към Института по биология и патология на размножаването и незаразни болести при Селскостопанската академия (ССА)-София, ми беше присъдена научна степен “Кандидат на ветеринарно-медицинските науки”. Така че, първият кандидат на науките, първият получил научна степен от Синьо камене отново бях аз, а доколкото ми е известно, засега си оставам все още първият и единствен. Един от първите кандидат на науките бях и в окръга.

За трудовата ми, професионална и политическа дейност, като главен ветеринарен лекар, най-добре може да се съди от характеристиката и отзивите, които ми бяха дадени от Окръжния народен съвет в гр.Бургас, във връзка със защитата на дисертационния ми труд, за присъждане на научната ми степен “Кандидат на ветеринарно-медицинските науки”, в които се сочи, че съм бил амбициозен и трудолюбив, с добра теоретическа подготовка и търсен специалист.

Като главен ветеринарен лекар на Окръжната ветеринарна лечебница в Бургас, в продължение на много години бях член на Върховния ветеринарен съвет в София и съм вземал участие в разработката на редица проблемни въпроси, свързани със здравеопазването на животновъдството в страната.

Автор съм на повече от 25 научни публикации и статии в списания и вестници по различни научни и политически проблеми. Само една година обаче след като ми бяха дадени тези блестящи бих казал оценки, по най-несправедлив, нечестен и недостоен начин бях оклеветен, наказан и принуден да напусна Окръжната ветеринарна лечебница.

Причина за наказанието ми беше, че когато започнаха деформациите и извращенията в партията, верен на своите идейни принципи и наследствен революционен ген, открито реагирах и се противопоставих на тоталитарния стил и методи на административно-командна система в окръга.

А конкретен повод за наказанието ми беше статия в “Кооперативно дело”, 1974 г.- “Очи в очи с истината”, на която бях съавтор. Още на следващия ден, след като излезе статията, бях извикан в отдел “Селско стопанство” на Окръжния народен съвет за обяснение и разправа. С подкрепата и съдействието на ОК на БКП и с приюмите на тоталитарния стил и методи, те успяха да прокарат решение в учредения партиен комитет да бъде изключен от БКП и освободен от работа. По-късно партийното наказание беше заменено със “Строго мъмрене и предупреждение”. Така през 1974 г., месец август бях принуден да напусна и да се върна на работа в ТКЗС-Дюлево. След 3 години отново бях върнат в гр.Бургас за главен специалист на отдел “Ветеринарно снабдяване”.

Две години по-късно, когато започна кампанията, режисирана от ОК на БКП, отдел “Селскостопански”, за оклеветяване и отстраняване от ръководна работа на кадръни и изтъкнати специалисти в окръга за това, че имаха собствено мнение и не бяха съгласни с налагания порочен стил и методи на работа, когато отново бяха потъпкани всякакви норми на партиен и обществен морал, аз отново се противопоставих, за което отново, заедно с останалите другари (колеги) бях наказан и изпратен на работа в кравеферма-Камено.

За съжаление такива бяха тогава методите на работа. Не само, че нямаше право да критикуваш по-висшестоящите ръководни органи, но и когато несправедливо те обвинявах, клеветяха и наказвах, нямаше право да възразяваш, да се оправдаваш, а трябваше безропотно да се съгласяваш и приемаш неверни обвинения. Днес тия, които писаха доноси и клевети, че сме били против “правия курс” на политика на партията, се отказаха от същата тази партия и минаха на отсрещния бряг, а ние, наказаните, останахме, за да носим кръста на тези, които я опетниха и деформираха, и да отстояваме идеалите на тия, които дадоха

живота си преди 9-ти септември 1944 г. в името на една свята идея за демократични права и свободи. След 10 ноември 1989 г., когато започнаха процесите на “демократизация”, те първи се отказаха от идеите си, като Юда от Исус Христос, защото не са имали идеали, а са членували в партията по сметка, с кариеристични и користни цели. Но впрочем, такива са били и такива ще си останат предателите и измамниците, хората с пошли души от всички времена. Те са готови да превинат гръб и да служат на всеки господар, стига да имат лични сметки и облаги.

Драги близки и далечни братовчеди, потомци на Шаматанския род, позволих си да ви занимая с тази лична съдба, не за да изглеждам някакъв герой или мъченик във вашите очи, а затова, защото тя е част от общата съдба за времето и отразява непримиримостта и свободолюбивия и демократичен дух на шаматанския ген.

Като потомък на Шаматанския род, закърмен със спомените на родителите ми за ония страшни времена на насилия и погроми над българското население в Тракия през многовековното ни робство, днес мен отново ме тревожи съдбата и бъдещето на България. В моите уши още не са заглъхнали спомените за мъките и страданията, преживени от предците ми. Ушите ми отново пищят от сърцераздиращия рев на жените и децата, на многохилядния народ, подложен на клане от Булгаркьой, Арнауткьой и Дедеагач. Сърцето ме боли, като си помисля за кървавите убийства, изгорените села, изнасилени млади жени и девойки, убийствата на малки деца и старци от Ятаджик, за жестоката сеч в Армаганската долина-долината на смъртта, и колко още други касапници, на които е било подложено нещастното българско население.

Затова не мога да приема и да се примиря с някои днешни “историци” да се омаловажават всички тези трагични събития, преживени от българския народ. Същевременно да се обвиняват патриотично настроени хора, с чисти помисли за съдбата и бъдещето на България в национализъм. Това е кошунство със съдбата, с историческата памет на нашия народ. Не е ли това предателство на националните интереси?

Днес, когато тъмни облаци отново надвисват и забулят страната

ни, мен отново ме тревожат проблемите на българската нация и ние нямаме право да си затваряме очите. Ние сме отговорни пред бъдещите поколения и те няма да ни простят.

Тревожат ме събитията на Балканите. Страхувам се да не се повторят събитията от 1913 г., когато поради недалновидна и ясна национална политика българските управници, подтиквани от чужди интереси, започнаха безперспективна война със съседните ни страни-сърби, гърци и румънци, когато беше оголена границата ни с Турция и турските войски безпрепятствено влязоха и реокупираха Югоизточна Тракия.

Затова не вярвам на демагогии, особено, когато се прокрадват чужди интереси. След Освобождението, в резултат на чужди интереси и домогвания, за 60 години седем пъти са променени границите на България. Седем пъти България е била рязана и прекроявана. Не вярвам още повече за това, че и днес ние нямаме ясна и последователна национална политика, и днес нашите политици нямат ясно виждане по националния проблем.

Но националният проблем не е от вчера. Той има дълбоки корени в историята на българския народ. Той, както казва акад. Илчо Димитров, съществува и е следствие още от петвековното турско робство, от незавършената освободителна революция, от двете национални катастрофи. Плод е от политиката на интернационализъм след Втората световна война, от авантюристичния “възродителен процес”. Той съществува и днес, в резултат на партизански борби и чужди интереси за достъп и влияние, за домогване на Балканите.

Днес българската нация отново е заплашена от угрозата на велико-турския национализъм, от пантюркизма и ислямския фундаментализъм. В това отношение ДПС (Движението за права и свободи) не прикрива стремежите си и своята последователна пантюркистка политика.

Най-напред беше поставен въпросът за доброволен избор на имена, след това за връщане на имената, което в много райони става под силен натиск и заплаха.

Отначало ДПС беше обявено и регистрирано като непартийно движение. Постепенно измени и сега се превърна в партия на етническа и религиозна основа, с пантюркистко поведение и идейно направление. Получи право да участва в изборите, в управлението на местната и централна власт. Сега поставя искане за изучаване на турски (майчин) език в училищата и това вече се постига. След това ще искат разкриване на основни, средни и висши учебни заведения в районите с по-компактно турско население. А няма да бъде далеч времето, когато ще поставят

искане за постигане на своята крайна цел-обособяване на турска република и създаване на двунационална българо-мохамеданска държава. А по-нататък?... Целта е прозрачна и не е трудно да се види!... А след това?... След това миналото е известно!...

Историческата памет на българския народ не е толкова къса. Ние знаем и помним и нямаме право да забравяме историческото минало на нашия изстрадал народ, да си затваряме очите пред опитите за домогване и чуждо влияние на Балканите.

Държавни и политически ръководители, не забравяйте повелята на времето! Пазете националните интереси на България. Не забравяйте, че те стоят над всякакви партийни и лични пристрастия, които са временни, а България е вечна и вие нямате право да забравяте заветите на Левски и Ботев, на хилядите синове, паднали за нашата свобода!

Помнете и бъдете!
Поколенията (минали и бъдещи) няма да ни простят!...

Част
Втора

ПО РОДНИТЕ
МЕСТА
НА НАШИТЕ
ПРЕДЦИ

/пътепис/

Тракия, тази изконна българска земя. Тракия, земя на предците ни. Тук векове наред е звучала българска реч. Тук се е леела българска песен и са се играели български хора. Тук са родени Антим I- първият български екзарх, бившият софийски митрополит Партений, Ловченският митрополит Антим; известните академици Димитър Михалчев и Константин Петканов и още много известни български интелектуалци и плеяда борци за национална свобода. Тук са закърмени и нашите дядовци и бащи, баби и майки, изгонени по-късно голи и боси, немил и недраги от роден дом и бащин имот.

Тракия, свидетел и арена на кървави борби, на боевете за Петра и Лозенград, Люлебургас и Бунархисар, Бабаески и Булаир, Чорлу и Чаталджа, Гечели и Селиолу, боевете за Одрин-бойната слава на българската армия.

Всяка педя нейна земя е оросена с българска кръв, застлана е и покрита с български кости.

Много мъки и страдания са преживени тук от нашите предци. Затова и ние, техните потомци, потомците на тракийските бежанци от бургаския край, обхванати от носталгичното минало, проведехме за втори път през 1994 година екскурзия по *“родните места на нашите предци”*. За втори път, защото такава екскурзия, с такава цел, проведехме до Одрин и Лозенградския район и през 1993 година.

В състава на екскурзията, която се състоя от 9 до 11 септември 1994 година (три дни и две нощи) бяха включени 45 тракийски потомци-жени и мъже от 13 до 86-годишна възраст.

Маршрутът беше предварително начертан. Обхващаше почти цяла Югоизточна Тракия, с много села и градове, труден и напрегнат за краткото време, с което разполагахме. Не успяхме да посетим две или три села, с което с основание у някои се породи недоволство, преливащо в мъка и болка. Въпреки това, нямаме основание да не сме доволни от това, което видяхме. Прекосихме Тракия на дълж и на шир.

Рано сутринта на девети септември преминахме границата и бяхме вече в Одрин. Одрин, град останал в историята на българската бойна слава с одринската епопея, разгромяна турската армия, капитулацията на Шукри паша и превземането на Одринската крепост, а падането на Одрин-26 март символ на свободата на тракийското население – Ден на Тракия.

За четири часа престой разгледахме най-характерните забележителности-Султан Селим джамия и централната част на града. Това, което прави впечатление е, че в Одрин няма извършено някакво значително строителство, различно от онова,

останало от българско време. Отклониш ли се от центъра, правят впечатление кривите сокаци, със стари и срутени къщи.

Група от 7-8 човека (в т.ч. Иван Пенчев, Богдан Атанасов, Радка Люцканова, Надежда Савова и др.) много време (повече от два часа) отделихме в търсене на българската църква “Св. Георги”,

Джамията в Одрин- Вътрешен двор с чешма

но не я намерихме. Това, което и миналата година научихме беше, че църквата е затворена, че няма свещеник и богослужение не се извършва.

От Одрин потеглихме за Лозенград. Още щом излязохме от града пред нас се ширна равното и просторно тракийско поле. Но за разлика от миналата екскурзия (а тя беше в края на м.юни), когато цялото поле беше покрито с разцъфналите слънчогледи и пожълтелите жита, сега то изглеждаше и имаше вид на истинско сиво пожънато поле, опърлено от жаркото слънце, с недовършена, изоставена и неизползвана канализационна напоителна мрежа. Минахме през няколко села. След около час стигнахме в с.Иниджия, разположена на централното шосе Одрин-Лозенград, на десния бряг на р.Текедере, десен приток на р.Еркене, с плодородна земя и благоприятен климат за развитието на земеделски култури - едно от най-големите и будни на времето Лозенградски села.

Иниджия, известно в миналото с активното си участие в национално-освободителните борби и Илинденско-Преображенското въстание. От тук от Иниджия е Филчо войвода. От тук от Иниджия е известния на времето журналист-публицист, ректор на вестник в София-Стоян Шангов. От тук е големият Секлемов род, чийто потомък е известния учител, по-късно

свещеник-активен участник в подготовката на Преображенското въстание Стоян Андреев. Съден, лежал в затворите на Одрин и загочен в Диарбекир. Потомък на секлемовия род е и Веска Даракчиева.

с. Иниджия. Потомци на иниджийци пред къщата на Хр.Папазолов, дядо на Веска Даракчиева

От тук, от центъра на Иниджия воеводата Яни Попов дава сигнала за Преображенското въстание. Удрят камбаните, събират хората, наказват предателите, палят снопите им и чертаят огнения път на въстанието.

Спряхме в центъра на селото-пред сградата на кметството, където на първо време в очите ни се наби бюста на Ататюрк-хубав, изваян от бронз барелеф. Пред сградата на кметството има хубав парк-градина. Тук сварихме насядали на купчини около подредени в парка маси и столове местни жители. Посрещнати бяхме много радушно и гостоприемно. Поканени бяхме на кафе и чай. В краткия престой се завърза непринуден дружески разговор (посредством преводач, какъвто имаше между нас), който завърши с песни и хоро, на което се хванаха и домакините.

В групата имаше и потомци на тракийци от с.Иниджия. Тук беше баба Матена на 87-годишна възраст от с.Светлина, Средецко. Била е на 6 години, когато напуснала селото и бягала с родителите си за България. А с какъв трепет очакваше да види роден дом. Но за да си го представи човек, трябва да го изживее. Уверяваше ни по пътя, че помни като днес и ще намери къщата и лозето им. Но уви! Времето беше заличило и променило, както представите и спомените в паметта ѝ, така и ландшафта. Мостът, който тя помнеше, го нямаше. Коритото на реката беше изменено.

Нямаше я и къщата, в която тя се беше родила. Каква мъка!... Но все пак баба Матена остана доволна и щастлива, че доживя да види отново родния си край.

Някои от иниджийските потомци отделиха време, разходиха се и разгледаха селото. Правиха снимки.

с. Иниджия. Баба Матена и сина ѝ

с. Иниджия. Стари постройки

Беше към 14 часа, когато напуснахме Иниджия и потеглихме за Лозенград. На 2 км преди Лозенград минахме през с. Карахадър (сега предградие на Лозенград), родното село на войводата, певецът на Странджа и Тракия, авторът на песента “Ясен месец”- Яни Попов.

Навлязохме в Лозенград-родният град на Антим I, на Яни Рододарович, Георги Минков, воеводите Коста Тенишев, Лазо Лазов- разположен в равното тракийско поле. Типичен земеделски град, с добре оформен център. Известен със своето революционно минало. Средище на национално-освободителните борби в Югоизточна Тракия.

Лозенград - Безистена

Тук през пролетта на 1871 година хайдук Вълкан, родом от Лозенград, познат на Левски още от времето, когато е бил в четата на Желю Войвода, а Левски байрактар при Панайот Хитов, посреща Васил Левски и Ангел Кънчев и им организира срещи с доверени хора в лозето си. Там под черешата в лозето, Левски кръстосал револвер и кама, заклел съзаклятници и основал местен революционен комитет.

От тук, от Лозенград е и Яни Рододарович-един от видните дейци и душата на революционната организация, голям интелектуалец, който с изумителна самопожертвувателност и дълбок патриотизъм води борба против гръцкото духовенство и султанската власт и увисва на бесилото за национално освобождение на тракийското население.

От Лозенград излязоха и много други борци за национална свобода. Тук се създава първият революционен комитет, начело с Никола Беловежков. В Лозенград начело с Лазар Маджаров беше поставено началото на подготовката на Илинденско-Преображенското въстание. От тук е Георги Минков-един от видните дейци на Илинденско-Преображенското въстание.

За нощуване бяхме настанени в хотел "Тъшкьн". Същият, в

който ношувахме и по време на предишната екскурзия.

Както преди, така и сега бяхме посрещнати приветливо от гостоприемния обслужващ персонал. Разликата беше в това, че при миналата екскурзия, управителят беше жена-културна и любезна българска туркиня, по професия учителка от гр. Шумен, изселена през 1989 година, а сега управителят беше мъж (местен турчин). След кратък отдых една по-малка група от екскурзиантите останаха в града, а друга по-голяма част от групата заминахме на север от Лозенград в Ковчаския район по родните места на предците ни.

Първото село, в което спряхме беше с.Кадиево, на един и половина километра в страни от дясно на шосето Лозенград-Ковчас. Бедно полупланинско село, разположено в подножието на Странджа планина на хълмиста пресечена местност, и околност от оголени чукари. Нищо не беше останало от онова, което знаехме от спомените на нашите родители за горските пасища и пълната със стада (овце и говеда) мера.

Тук с групата беше и Михаил Желязков (журналист в редакцията на в. "Черноморски фар"), чийто род е от тук. Разочарованието ни от това, което видяхме, особено на Михаил Желязков беше голямо. Селото е старо и запустяло, със стари и схлупени, в много случаи почти срутени, къщи, с разградени дворове, обрасли с бодил и други бурени. Хора по улиците не се виждаха. Срещнахме възрастен, състарен на около 65 години човек. За наша изненада, оказа се, че знае не лошо (разбираем) български език. Водихме обширен разговор за условията на живот, и по много други въпроси. Любопитството ни обаче надделя и не удържахме да не запитаме-къде е раждан и откъде знае български език? Отговорът беше *"от майка ми и баща ми"*. А на въпроса: *"Те от къде са?"*, последва отговора- *"От тук"*. Повече въпроси не зададохме, не искахме да ровим раната. Логично беше сами да си отговорим- *"Българи приели исляма"*. Направихме няколко снимки на селото, сбогувахме се с нашия събеседник и си тръгнахме, ние с тъга, а той може би с наранено сърце.

Потеглихме отново на север. Пътят се нижеше и криволичеше по поречието на пресъхнали от сушата малки рекички, слизаше и пак се изкачваше по пресечената местност. Минахме покрай с.Алмаджик - в миналото чисто турско село.

По пътя се вирахме с надеждата и търсехме да видим непроходимите гъсти гори на Ковчаския балкан. Там, където са се укривали хайдутите на Страти Войвода, Филчо Войвода, Божко Войвода, Богдан Войвода, Ахмаджа и много други мъстители на поруганата българска чест, превъплътители се в легенда и възпети

в народното творчество. Там, където се е провеждала военната подготовка на четите и “смъртните дружини” на населението от Лозенградския район, по време на подготовката на Преображенското въстание, под ръководството на войводите Лазар Маджаров и подвойводите Коста Тенишев, Яни Попов, Лазо Лазов, Янко Стоянов и други.

Очаквахме да видим горските пасища и тучните ливади, претъпкани с овце и друг едър и дребен добитък, кошари, чардаци и подслони, тъй както ни беше разказано от нашите предци, това което знаехме от историята за миналото на този край. Уви! Оказа се, че Странджа в тази си част, на юг от българската граница е гола, горите са изсечени. Останали са само тук-там малки въртопчета от храсти (урманчета). Животновъдството (овцевъдството и говедовъдството), както и в българската ѝ част е силно намалено (ликвидирано). И тук, както и в България странджанските села са запустели, населението намалено и остаряло. Стигнахме в с.Ковчас, някогашното Кишерлик. (Имената им са разменени-Кишерлик сега е Ковчас, а Ковчас е Кишерлик). Днешното Ковчас играе ролята на общинско средище (както е нашето Руен, Айтоско), към което се числят 17 села от този район. Разбира се по благоустрояване далеч отстъпва на Руен. Месторазположението на селото е неравно, хълмисто, с наклон на юг. Покрай долния му край минава малка рекичка, приток на р.Текедере. Спряхме в центъра на селото. Тук на площада отново ни посрещнаха стари познати от предишната екскурзия. Бяха много любезни. Поканиха ни на отдых в не голям парк-градина, с големи сенчести дървета, пред местното кафе-магазин. Съдържателят на заведението почерпи всички ни с чай.

с. Ковчас - Център

Една малка група, потомци на бежанци от с.Коджатарла наехме такси и заминахме за селото. И тук бяхме посрещнати гостоприемно. Спряхме се пред кафенето на селото, където бяха насядали местните жители. Впрочем, аз втори път посещавам с.Коджатарла. и тук срещнахме местен възрастен човек, с когото разговаряхме на български език. Оказа се, че е от с.Соколец, Айтоско, изселен от България още през 1951 година. Разговаряхме за условията на живот, за препитанието, за семейното му положение; за миналото, настоящето и бъдещето на селото; за миграционните процеси и по много други въпроси от този характер. Не скри човекът и носталгията си към родния край (България), за желанието му да посети родното село, да види близките си, които са останали в България. Правихме снимки включително и на селото и се разделихме с мъката и носталгията-той за България, а ние с надеждата, че отново ще се срещнем като познати и приятели.

Тук, в Коджатарла е роден баща ми, тук е роден и убит през 1907 година дядо ми Яни. Тук е роден и на два пъти горен в Лозенград пращядо ми Апостол Шаматане-комита и воевода на “смъртна дружина” в Коджатарла. Тук са убити и двамата му братя-Богдан и Димо, а другите му двама братя са отвлечени за откуп, като единият от тях Тодор е отвлечен на два пъти и му отрязани ушите. И още колко мъки и тегло е преживял този род.

с. Коджатарла

Когато се върнахме в с.Ковчас, качен на вратата на автобуса ме чакаше Мехмед (познат от миналата екскурзия), родом от Айтоско (не помня селото), по професия механик, завършил в Бургас, назначен на работа към кметство Ковчас.

Ние, качени на автобуса бързахме да тръгваме обратно за Лозенград, а той залостил вратата питаше и разпитваше и се

молеше *“ама чакайте, още малко, още малко...”*

Изкушавам се и не мога да не споделя някои моменти и от екскурзията от предишната година. И тогава, тук на този площад в Ковчас, бяхме посрещнати от местните жители. Сред посрещачите, освен Мехмед беше и Ахмед-по професия ветеринарен техник от Шуменско, с 20 годишен трудов стаж в България. Заедно с нас те дойдоха до с.Кишерлик (бивше Ковчас), от където имаше много потомци на бежанци от това село. Още с пристигането ни местните турци освободиха местата в кафенето и ни поканиха на чай. Освен с местните жители там се срещнахме и водихме непринудени сърдечни разговори и с народния представител (депутат) за Лозенградския район, също български турчин от кърджалийско, изселен пред 15 години, на 40-50-годишна възраст. Това, което най-силно ни впечатли в разговорите беше недоволството на местните жители от трудностите, които се създават с визовия режим и митническите ограничения, за невъзможността съседни на 4-5 км села от двете страни на границата да нямат достъп помежду си. Протестираха за формалностите, които пречат за по-близки контакти. Припомниха ни за някогашния комшулук между съседните села в района, когато българи са посещавали съседни турски села, а турци са идвали на български сватби и сборове.

Тези разговори, които слушах ми навяваха на мисълта, че не обикновените хорица, а политиците и държавниците създават враждата между народите. Като че ли обикновените хора по-рано са прозрели нуждата от премахване на границите, от общ европейски дом. Направихме си снимки и се разделихме като бъдещи познати и приятели.

Не мога да не споделя и още един случай от разговора, който водих с Ахмед-ветеринарният техник. Наред с многото въпроси, които разисквахме на професионална тема, за намаляването на животновъдството, за миграционните процеси и обезлюдяването на селата в този район (подобно на това, което става и в странджанския край в България), накрая си позволих да му задам и един интимен въпрос: *“Как чувства нашето присъствие?”* Отговорът беше: *“Ох, недей д-р Апостолов, бъркаш в раната. Родината никога не може да се забрави. Така ще бъде и с моите деца. Така е било и с вашите бащи и дядовци. Няма да бъде така може би с моите внуци”*. С това приключи и разговора ни.

На връщане от Ковчас за Лозенград под влияние от носталгичното минало и спомените от преживяното от българското население от този край, с особено възмущение си позволих да разкажа за участието на тази част от Лозенградския район в национално-освободителните борби и хайдушкото движение, за нелегалните комитети и “смъртните дружини” по време на подготовката и провеждането на Илинденско-Преображенското въстание, за дейците и войводите на въстанието-Михаил Герджиков, Лазар Маджаров, Яни Попов, Коста Тенишев, Янко Стоянов. Припомнихме си събитията от Балканската война, за боевете при Петра, Гечкели и Селиолу, за разгрома на деветдесет хилядната армия на Махмуд Мухтар паша и превземането на Лозенград от III Българска армия, командвана от ген.Радко Димитриев.

Вечерта спяхме в Лозенград. Хотелът беше чист и приветлив. На сутринта получихме закуска и потеглихме на юг-посока Лозенград-Малгара. По шосето на 8-9 км от Лозенград спряхме в с.Каваклия-някога с чисто българско население, родно място на един от най-големите български писатели-Константин Петканов.

Каваклия е едно от големите и сравнително добре уредени села в Лозенградския район, с асфалтирани улици и добре уреден център, асфалтов площад, не голям парк-градина, кафе и магазин. Отклониш ли, обаче поглед встрани от центъра, не могат да се скрият от очи старите и останали някои от тях още от българско време къщи, навеси и други постройки.

Спряхме за кратко време. Няколко човека слязохме от автобуса. И тук гостоприемните домакини не пропуснаха да ни поканят на чай. Въпреки тяхното настояване, поради недостатъчното време, с което разполагахме отказахме. Някои обаче успяха да си направят и снимки. В групата имаше само една единствена жена, потомка на каваклийски бежанци. Слезе и тя. Поразходи се за малко по близките улички на родното село, по които някога са ходили и

с. Каваклия - част от центъра

нейните родители. С трепет и тъга на сърцето безнадеждно търсеше да открие нещо останало от спомените на родителите ѝ.

В Каваклия бяхме и по време на миналата екскурзия. Тогава имахме възможност да се срещнем и разговаряме с български турци, изселени от България през 1989 година и настанени тук в отделен квартал-във временни постройки и бунгала, на 2 км извън селото. Наричали ги местните жители *“българистан маджур”* (“български маджури”).

И тук, както и навсякъде другаде, където разговаряхме, тези наши съотечественици ни чувстваха близки и не скриваха тъгата си за България. След краткия престой в Каваклия, отново потеглихме по начертания маршрут. Прекосихме автомагистралата Одрин - Истанбул. Пътувахме (все на юг) през равното, но голо и пусто тракийско поле. Никъде не видяхме овощни и лозови насаждения, нито зеленчукови градини. Нямаше ги и горите, за които бяхме слушали от разказите на нашите предци, в които са се укривали, когато бягали за България през 1913 година. Минахме през Бабаески и Хайробол, сравнително добре уредени градчета, ако се съди от това, което видяхме покрай шосето.

Пътувахме и мислено се пренасяхме и връщаме към ония времена на героични боеве и славни победи, увенчали с бойна слава българската армия през 1912 година. Взирахме се и търсехме във въображението си бойните окопи при Люлебургас, Бабаески, Хайробол и мислено си представяхме барутния дим и мирис над окопите, тътена на оръдията, кръвопролитните битки, ръкопашните схватки и мощното *“Ура!... “На нож!...”*

Наближавахме Малгара. Възбудата от спомените за героичното

минало, спонтанно преля и отстъпи място на мъката и болката от спомените за ония жестоки и непосилни времена, за ужасите и геноцида, извършен над беззащитното българско население след Междусъюзническата война и злокобния Берлински договор.

Колкото приближавахме Малгара, толкова по-силно напираше мъката в душите на потомците на Кадикьой, Лезгар, Теслим и Булгаркьой. Някои не издържаха и посегнаха към микрофона. Пръв беше Яни Петров-потомък на бежанци от с.Кадикьой, Малгарско.

“- *Баща ми*-разказваше той,- Петър Стоянов Минков е роден в село Кадикьой през 1886 година. Завършил е основно училище в с.Лезгар, съседно на с.Кадикьой. Бил е на 27 години, когато дошъл в България. Баща му (дядо ми по бащина линия) Стоян Милков Димитров също е роден в с.Кадикьой през 1869 година. Майка му (баба ми по бащина линия) Стана Петрова Трифонова е родена в с.Теслим, Малгарско.

Майка ми, Мара Вълчева Костадинова е родена в с.Кадикьой през 1886 година. Тя била най-малката дъщеря на граматик Вълчо. Баща ѝ се казвал Вълчо Костадинов Вълчев, роден в с.Кадикьой около 1840 година. В Кадикьой е родена и майка ѝ (баба ми по майчина линия) Смиля Николова.

По спомени на майка ми-разказва Яни-когато през 1913 година българската армия се изтегля и турците безпрепятствено реокупирали Тракия, на запад от линията Мидия-Енос, положението на българското население станало нетърпимо. Започнала насилствена мобилизация на хора, коли и добитък, грабежи, убийства, отвличане на цели стада овце и друг добитък.

Било на ден Петровден (вторник). Рано сутринта пристигнал в селото на кон синът на Гарабет-полицай в Малгара. Търсел баща ѝ граматик Вълчо, който бил близък и доверен човек на баща му. Но баща ѝ го нямало и той се доверил на нея, като ѝ съобщил, че хората незабавно трябва да напуснат селото, защото привечер турски аскер ще го нападне, ограби и избие всички. На връщане, по пътя полицаят срещнал и един от братята ѝ. Съобщил и на него за предстоящото събитие.

Щом стигнал в селото, брат ѝ отишъл най-напред при нея (тя тогава била млада булка) и ѝ казал: “*Стягайте се, тръгвайте с нас да бягаме*”.

Мълвата за предстоящото събитие се разнесла мълниеносно в селото и из землището. Всеки бягал, грабвал каквото свари и тръгвал. Натоварени коли с най-необходимата покъщнина потеглили за България. Майка ми заедно със свекърва си, която имала още три дребни деца, без да дочакат баща ѝ (граматик

Вълчо) и свекър ѝ (гяур Стоян) потеглили с хора от селото, като успели да вземат един шиник брашно, нощвите и под тях седемте пушки на гяур Стоян.

По пътя ги настигнали тревожни вести-мъжкото население в Булгаркьой избито, селото опожарено. Под страх да не бъдат открити от турски аскер, изселническите групи от Кадикьой се движели само нощно време, по пътеките през горите. Движейки се, на утрото на втория ден се отзовали в неголяма кория, където се нагъкнали на много грозна картина. Гората била пълна с окачени по дърветата люлки с деца кърмачета-с избодени от свраки очи, още живи. Майките-кърмачки, под влияние на майчиното чувство се спуснали към децата да ги накърмят, но по-възрастните от предпазливост от зараза не им разрешили. Под страх да не бъдат открити и застигнати от турците, тоя ден те потеглили и при дневна светлина. Изгладнели и изтощени на третия ден, стигнали до Станимька (дн.Асеновград). От там немилли и недраги, голи и боси те тръгнали като чергари, по бежанската неволя в “майка България”, скитали от село на село, връщали ги в Беломорието и отново в България, докато през 1920 година се заселили за постоянно и основали днешното село Лозово, Бургаско.”

Не пропусна микрофона да сподели болката си и Елена Димитрова Иванова-потомка на бежанци от с.Теслим, Малгарско. Майка ѝ Божанка Димитрова Чапарова била на 8 години, когато баща ѝ бил убит, а те с двете ѝ сестрички, баба им ги довела през 1913 година в Сливен.

Баща ѝ Димитър Иванов Гадаков също бил на 8 години, когато през 1913 година, заедно с по-големия му брат и сестричката му баба им ги довел в Сливен.

От Сливен бежанската неволя принуждава и двете семейства да заминат за Беломорска Тракия, а от там през 1918 година отново се връщат в България и се заселват в с.Мандра (дн.Новоселци), Бургаско. Общата съдба, бежанската неволя сближава двете семейства и през 1922 година Божанка и Димитър се задомяват.

“Теслим -разказва Елена,-било смесено село от българи и турци (дошли от Анадола). Вечерта, преди клането в Булгаркьой, теслимци били предупредени от турчин от с.Теслим, който им казал: “*Бягайте ще има голямо клане*” (това било на 4 юли 1913). Теслимци с натоварени на магарета багаж и кой каквото може да вземе на гръб, отиват през гората в Булгаркьой и предупреждават Булгаркьойци. Булгаркьойци обаче, осланяйки се на обявената правителствена наредба, съгласно Лондонския мирен договор, че Булгаркьой остава отвъд граничната линия (в българско) не ги послушали. Тук останали и някои теслимци, които впоследствие

споделили съдбата на Булгаркьойци-мъжете избити, а жените, децата, възрастните и някои по-млади мъже, които успели да се спасят, набили горите и 40 дни се скитали гладни и боси, гонени и преследвани от турски аскер, докато ги изловили и откарали в Мала Азия, откъдето благодарение на застъпничеството на руския консул били натоварени на руски кораби и изпратени в България.”

Не се стърпя и Илия Инджов: “Баща ми Кръстю Илиев Инджов и майка ми Димитрина Янкова Терзиева са родени в с. Булгаркьой. Баща ми е бил на 9 години, а майка ми на 12 години, когато са дошли в България. Те ми разказаха, че когато през 1912 г. турските войски се върнали, а това било през м.юли (жътвено време), армията обкръжава селото и решава да отмъсти на Булгаркьойци затова, че активно са помагали на българската армия през Балканската война. Нарездат на кехаята (селския глашатай) да бие барабана и да съобщи всички мъже да се явят на Буйдиновия мост, където командирът щял да им държи реч.

След като се събрали на поляната пред Буйдиновия мост, където е ставало селското хоро, под команда с картечен залп всички (350) мъже са били избити. Успели да се спасят с бягство само 7-8 мъже. След избиването на мъжете, цветущото и богато село Булгаркьой е било подложено на масов грабеж и опожарено. Че Булгаркьой е било богато село, говори фактът, че самите турци са го наричали “Алтънкьой”.

Моят дядо като чул от кехаята, че турската войска призовава мъжете да се явят при “Буйдиновия мост”, съобразил, че това е клопка на турците и се укрил с двете си момчета в дръвника на двора. Когато чул гърмежите, разбрал какво се е случило. Взема семейството си и по най-бързия начин, заедно с други съседи се укриват в гората. Четиридесет дни са се скитали в гората без храна, без дрехи, без подслон. Изгладнели, мъжете тръгнали да търсят храна. Турски войници обаче ги откриват и ги подгонват. За да се спасят, те се скриват в една изоставена галерия на мина. Турците дошли до галерията, която е била тъмна и не посмели да влязат. Отправили няколко изстрела вътре в галерията. От вътре дядо Илия също им отговорил с изстрел от ловджийска пушка. Вбесени турците запълват отвора със снопи и ги запалват. От гъстия дим от 7-те мъже вътре в галерията двама се задушават и умират.

През нощта дядо Илия предложил на останалите живи да излязат от галерията и да бягат в различни посоки, а той ако турците евентуално охраняват пещерата и стрелят, да ги прикрива с ловджийската пушка, като уточнява и сборното място. По този начин успяват да се измъкнат, а турците остават с убеждението,

че са задушени.

Докато се скитали из горите на два пъти са оставяли леля ми Кица, която е била пеленаче (на няколко месеца), за да не ги издаде с плача си и пак са се връщали да я вземат.

След 40-дневно скитане и преследване, турците успяват да ги изловят и изпратят на заточение в Мала Азия, където са били заточени и останалите заловени българи от Източна Тракия. От заточените в Мала Азия двама успели да избягат, да отидат в Цариград и да съобщят на руския консул, че в Мала Азия има заточени много българи. Това дава повод на руския консул да се застъпи за освобождаването и откарването им на пристанището (което не си спомням). Там ги натоварили на руски кораб. Когато корабът излязъл в Черно море, капитанът им предложил да ги откара в Русия. Те обаче не се съгласили и всички в един глас изразили желание да ги откарат в България и корабът ги стоварил в град Варна.

След като не намерили тук препитание и научили, че Дедеагачко остава в българско, по-голяма част от булгаркьойци изразяват желание и се заселват в Дедеагачко, с.Шехинлар, за да бъдат поблизо и с надеждата, че някой ден ще могат да се върнат в родното си село Булгаркьой. Но уви! Първата световна война ги принудила да потърсят отново убежище в майка България. Връщат се голи и боси и се заселват на 15 км от Бургас и основават сегашното село Новоселци.”

Докато пътувахме на юг от Хайрабол, минахме и през някои села. За наша изненада, очакванията ни, че тук в равнинната част на Тракия ще видим обновени, по спретнати и благоустроени села от тези, които видяхме на север от Лозенград, не се сбъднаха. Напротив, това което видяхме ни изненада и разочарова-стари, едноетажни, с по една-две стаи къщички в много случаи покрити със слама и прикрепени към тях навеси и обори за слама и добитък. Дворовете разградени и буренясали, с разпръснати в безпорядък кладни от снопи и турлуци от слама. Не видяхме никъде засадено дръвче или цвете. Селата им приличаха повече на нашите малцинствени (населени с циганско население) квартали.

Унесени в разказите за спомените, не усетихме как стигнахме в Малгара. Малгара е не голямо, полупланинско градче, разположено в подножието на северните склонове на планината Курудаг, с много добре благоустроен център-с широки и чисти улици, с добре подредени и приветливи търговски магазини и други заведения. Прилича на нашия Ивайловград.

гр. Малгара - Център

Тук, една не голяма група имаме възможност да посетим красивия хотел-ресторант “Рай”, пълно копие на филма хотел-ресторант “Рай”-приказно заведение, разположено на красив, с голям кръгзор хълм. След не дълъг (около два часа) престой в Малгара, където си правихме и снимки, потеглихме на запад по посока Малгара-Кешан.

В Малгара изяви желание и за водач към групата се присъедини един български турчин от Айтоските села, изселен преди години, като ни увери, че познава добре пътищата и селата в този район. Движихме се по автомагистралата Истанбул-Дедеагач. По целия път на юг от автомагистралата пред очите ни се разстилаше планинска верига от планината Курудаг, приличаща на нашата Странджа, обрасла с гъсти гори. Тази планина, която напомняше и навяваше много мъка на потомците на бежанците от Кадикьой, Лезгар, Теслим, Булгаркьой, сега те я виждаха с очите си.

В групата имаше много потомци на бежанци от тези села. Всеки с нетърпение чакаше и се надяваше да види бащината си къща, бащин двор, бащин дюкян, бащина воденица, мегдана, където се е играло хорото, селското училище, църквата, тъй както са били описани от баща му, майка му, дядо му, баба му.

Първото село, в което се отбихме, на един километър южно от магистралата и спряхме, беше Кадикьой. Сравнително не голямо село, разположено в подножието на Курудаг. Когато влязохме в селото бяхме още под впечатление на това, което бяхме чули от Яни за преживяното, за теглото на кадикьойци. Спряхме в центъра на селото, пред селското кафене. Любезно бяхме посрещнати от

хората, които бяха насядали отвън около масите пред кафенето. Завърза се разговор. Интересувахме се за миналото, за историята на селото. Това, което разбрахме е, че след като през 1913 година селото е било опожарено до основи и българите изгонени, тук са били докарани и заселени турци от Анадола и помаци. В селото престояхме около час. Време достатъчно да се разходим по селските улички и да ги разгледаме. Правихме и снимки. Особено възбуден и доволен беше Яни Петров, който успя с помощта на местен турчин да открие дворното място с крушата, там където е била бащината му къща.

с. Кадикьой - Кафенето

Следващото село, което посетихме – на 5-6 км от Кадикьой и на 1,5-2 км в ляво от автомагистралата, беше Лезгар. Средно по големина село, сравнително по-добре уредено от Кадикьой. Тук Яни Петров успя да намери училището, в което е учил баща му, което и сега е запазено и се ползва за турско училище. Запазен е и дюкяна, в който са били затворени, бити и измъчвани задържаните през 1913 година българи.

Захарина Димитрова-потомка на Лезгарци намери двора и старата черница и направи снимки на къщата, която е построена на мястото на бащината (дядовата) ѝ къща, опожарена през 1913 год. За нейно - на Захарина и на Невена Иванова огорчение, поради отдалеченост от магистралата - на 12 км навътре в планината и труден, непроходим за автобус междуселски път, шофьорът не се съгласи и не успяхме да отидем в с.Пишман, откъдето са майчиния род на Захарина и бащиния и майчиния род на Невена, за което можем само да съжаляваме и да им съчувстваме.

с. Лезгар - Центърът (пред Джамията)

От Лезгар излязохме на автомагистралата и продължихме в посока на запад. След 6-7 км път отново се отбихме в ляво от магистралата за с.Теслим. От разклона до селото пътувахме повече от 5-6 км по много труден, тесен и стръмен, с много завои междуселски път.

Теслим е типично балканско село, с тесни и криви улици, сгушено и потънало в дебрите на балкана, заобиколено отвсякъде с планински възвишения, обрасли с гъсти гори, по поречието в долното течение на две дерета. В селското кафене, както и в другите села заварихме много местни жители (и тук само мъже), които бяха любезни да ни поканят на кафе и разговор.

В групата, потомци на бежанци от Теслим бяха: Елена Иванова, която предварително по пътя ни беше вече запознала подробно с поминъка, мъките и теглото в миналото на това село, Яни Петров, на когото както вече знаем баба му (майката на баща му) била от Теслим и Пенка Калфова.

Тук Елена Иванова разказа по спомени на баща си, че навремето жителите на Теслим се препитавали предимно с въглищарство. Въглищата продавали в Галиполи, Родосто, Дедеагач и Гюмюрджина. Като основно транспортно средство използвали камили. Дядо ѝ (дядо Божу) имал 40 камили и няколко магарето, които използвал за пренасяне на въглища, дърва и др.

За малкото време, което отделихме за Теслим Елена Иванова успя да направи снимки на училището, кафенето и на една къща, останала от българско време.

с. Теслим

Тук се случи и една непредвидена неприятност. При навлизането в селото автобусът попадна в една дупка и се изкриви вратата му. С общи усилия аварията беше отстранена, но това помрачи и развали отчасти настроението на шофьора, но продължихме, с тази разлика, че отсега нататък шофьорът стана по-предпазлив в подбора на пътищата.

Последното село, което посетихме в този район, свързано със събитията от 1913 г. е с.Булгаркьой - на един час път от Теслим и на 1-2 км от разклона, в ляво от автомагистралата. Препминахме през нов мост в края на селото, изкачихме се по наклонен и стръмен път и спряхме в центъра-високо и оголено място, откъдето се виждаше цялото село и околността му. Беше по обяд. На сянка пред кафенето се бяха излегнали няколко мъже, а около тях играеха и се боричкаха деца. Очаквахме да видим богатото и цветущо Булгаркьой, такова каквото беше останало в нашите представи от спомените за миналите времена. В действителност, обаче видяхме едно сравнително голямо, но изоставено, с криви улици и стари къщи, с една единствена нова сграда-училището.

с. Булгаркьой - Общ изглед

Това, което се покрива с нашите представи за миналото на Булгаркьой е, че селото е разположено на няколко хълма, в полите на обраслата и сега с гъсти гори Курудаг планина. Около селото се вие като змия не голяма селска река, която с още две дерета пресичат и разделят Булгаркьой на няколко махали. От разговора с местните жители разбрахме, че след опожаряването селото било заселено с българо-мохамедани (помаци) от Гюмурджинско и Кешанско, забравили вече майчиния език. Сега селото се казва Маджур Еникьой (бежанско ново село).

След огледа на селото, по стръмна пътека слязохме до реката, там където е бил Буйдиновия мост, разрушен и сега на негово място построен нов мост. Недалеч от него, близо до реката е и единственият паметник, каменните стени на незавършеното българско училище, останало след опожаряването, за да напомнят, че тук е било българско.

с. Булгаркьой - Недовършеното българско училище

Спряхме се, поклонихме се на тая българска светиня, а Невена Василева Иванова със сълзи на очи, сподавен глас и плач разказа за трагедията на рода си:

“Баба ми Невена от с.Пишман, на която аз нося името, била снаха на кмета на с.Пишман, който имал двама сина Димо и Георги. Тя била омъжена за по-големия Димо. Имали три деца-най-голямото Калина на 5 години, а най-малкото Тодор (на осем месеца).

Когато по време на реокупацията на Тракия, турците нападнали селото, свекър ѝ като разбрал какво ще става (опасността) заедно със сина си Димо, снаха си (баба ми Невена) и трите ѝ деца избягали от селото и отишли в Булгаркьой, тъй като научили, че Булгаркьой ще остане в българско. С тях бил и братът на баба ми Тодор. Когато стигнали в Булгаркьой чули, че викат мъжете на

поляната до Буйдиновия мост, където командирът на турската войскава част иска л да им говори. Без да подозират, че може да се случи нещо лошо отишли и свекър ѝ, мъжа ѝ, и брат ѝ. Тук те споделили съдбата на 350-те мъже от Булгаркьой. Заедно с булгаркьойци били убити и те. Така баба ми Невена (тогава млада жена) останала с трите си малки деца в Булгаркьой без познати и близки.

Когато турците запалили селото и булгаркьойци-жени, деца и останалите живи мъже напускат Булгаркьой и набиват горите, с тях тръгва и тя, заедно с децата си. Преди да стигнат в гората, баба изостанала от групата, решава да се скрие с децата си в един кръстец от снопи. Преследвайки ги, един от турците като минава край кръстеца ги забелязал. Дигнал пушката, но преди да стреля забелязал, че шапката ѝ е покрита с жълтици. Това го съблазнило. Взел той шапката с жълтиците и за да се прикрие от другите, върнал се обратно и им съобщил, че в снопите и в тази посока няма хора. Така тя успява да се спаси. Навлиза с децата в гората и отново търси български групи да се присъедини към тях. Колко време се е скитала сама в гората, не знае. Но когато намерила една българска група, децата били вече пригладнели, боси и с одрани крака. Дали им малко храна и вързали на краката им по едно парче кожа от одрано диво животно. Поради това, че децата плачели и имало опасност да ги издадат, вечерта когато баба заспала я оставили отново само в гората с децата.

Като разбрала, че остава сама в гората и никой не я иска и има опасност да умрат и трите ѝ деца, тя решава да се освободи от осем месечния Тодор и го оставя в някакъв храст. След 3-дневно скитане из гората с двете си деца, объркана тя отново се връща на същото място и намира Тодор пригладнял. Взема го, накърмя го, изкъпва го в близкото дере и пак продължила да се скита из гората. На другия ден, глада, умората и страха отново я принуждават да захвърли Тодор. И пак отново го открива (може би под влияние на майчиния инстинкт). Лутайки се из гората с децата, сега тя срещнала едно младо семейство-мъж с жена си и малко момиченце. Жената била в напреднала бременност и в гората получила родилни болки. Баба ми била по-опитна и ѝ помогнала да роди. Но теглото било голямо и младата жена оставила детето си в гората. Тогава баба ми се изкачила на някакво високо място, от където се виждал пътя, по който се движели турски войски, успяла да се промъкне и оставила Тодор на шосето с благословията *“макар и в турско, но жив да остане”*. От този момент вече не го е видяла и докато е била жива нищо не е чула за него, освен предсказанията на врачките, че Тодор е жив и е в чужда страна.

По-късно, когато турците изловили скитащите се из горите българи, заедно с тях, наговорили и нея и двете деца на руски кораб и ги откарали във Варна. От Варна били изселени в Гюмюрджинско- с.Собашко, а през 1918 година били принудени отново да се върнат в България. Тук, сега те се заселили и основали днешното село Сарафова, Бургаско.”

Ето какво разказва и Пенка Калфова за теглото на близките си, когато бяхме в Булгаркьой:

“Баща ми е роден в с.Теслим, Малгарско. Баща му се е казвал Георги Вълчанов Калфов от с.Теслим, а майка му Елена Караджилова от с.Булгаркьой. Баща ми бил на 3 години, когато починал баща му. Така майка му останала вдовица с още две деца-Райка на 7 години и Вълчан на 5 години. Останала вдовица майка му (баба ми Елена) се върнала и преселила отново в Булгаркьой. Тук тя се омъжила втори път за Георги Бахчеванов, който имал 2 деца. Впоследствие се преродило още едно дете, което починало наскоро след раждането. Това е за рода на баща ми, а сега искам да ви разкажа за рода на майка ми, -продължи по-нататък Пенка Калфова- На майка ми Малама Димитрова Шишитева, баща ѝ се казвал Димитър Гьорганов Шишитев. Той бил заможен и буден човек. Знаел турски и гръцки и бил приятел и близък съратник на Ламбо Мърдев-главен учител в селото, който много пъти бил арестуван, затварят и изтезаван в затворите. Като посветен на комитетските работи, тук в къщата на дядо ми Димитър Шишитев често идвали учители от съседните села и са провеждали тайни срещи и събрания. Тук в неговия дом се е съхранявала и архивата на организацията, тъй като учителят Мърдев бил под подозрение.

По време на Балканската война-разказва по-нататък Пенка Калфова, по спомени на майка си, която тогава била на 12-13 години- българското население активно е подпомагало българската армия с храна и други провизии. В селото е била настанена и част от армията. В къщата на дядо ми са били настанени 12 войници. След Берлинския договор, когато българската войска се оттегля и турската армия безпрепятствено реокупира земите на запад от линията Мидия-Енос, българското население тук било подложено на жесток геноцид.

Отначало турската армия оградила селото и в продължение на два дни не разрешили никой да го напуска. В селото влезли само няколко офицери и войници, които наредили да се събере храна и да се предостави на войниците, които били изгладнели. След два дни наредили кехаята на селото да бие барабана и да съобщи “Всички мъже от 16 до 60-годишна възраст да се съберат пред Буйдиновия мост, където началникът на аскера (военната част)

ще говори, как ще живеят българи и заедно”. Събрали се почти всички мъже останали в селото. Там бил и Мърдев, заедно с дядо Димитър Шишитев.

Офицеринът наредил на българкьойци най-напред да върнат пляката (заграбеното) от турските села при настъплението на българската армия през 1912 година. След като върнали заграбеното попитал: “Кой ще стане кираджия?” Дядо ми изявил желание и когато потеглил с колата, по даден знак започнала стрелбата с картечниците, които били поставени предварително в лонгозите. След като ги избили, залели ги с газ и ги запалили.

Жените и децата от съседните къщи, около 40 на брой, които се били събрали в къщата на Неделя Карапапазова, като чули гърмежите помислили, че това е знак на хубаво. Иван Казаков обаче, който успял да се скрие в Лонгоза и да се спаси, като бягал минал покрай къщата и им съобщил, че мъжете са избити и ги предупредил да бягат към гората, посока “Осойките”. Неделя Папазова от уплаха си забравила детето, което било на една година и посред пътя искала да се върне да го вземе, но майка ѝ не ѝ разрешила. А сестрата (близначка) на писателя Дамян Калфов, който също е от нашия род, като минали покрай кладенеца в края на селото, за да не попадне в ръцете на турците и за да не се гаврят с нея се хвърлила и удавила в него.

Баба ми Мария Димитрова Шишитева избягала в гората с трите си деца (майка ми и другите две по-малки-братче и сестриче). Разправяше майка ми, че като навлезли още в началото на гората пред очите им се изпречили две изоставени пеленачета, покрити с пелени, а лицата им изядени от мравките. След неколкодневно скитане в гората, срещнали Иван Казаков, който бил с ранена ръка. Той им разказал за всичко, което се е случило на Буйдиновия мост. Как са извели пред събраните мъже на Буйдиновия мост учителя Мърдев и стария поп, как офицерът застрелял първо попа, и наредил Мърдев да бъде нарязан жив на парчета, след което го сложили в един чувал и наредили на едно циганче да го занесе до конака в Кишан. А за дядо ми Димитър казал, че след като потеглил и се отдалечил от Буйдиновия мост, оставил колата, влязъл в Лонгоза, видял го е като си развил пояса и какво е станало по-нататък не разбрал. Пуснало се по-късно слух, че са го видели пред конака в Кишан и нищо повече. Дали се е обесил в Лонгоза, или са го убили в конака-не се знае.

Когато бягали из гората разправяше майка ми, се натъкнали на какви ли не трагични картини-видели баща да дави детето си във вир с вода, за да не попадне в турски ръце; много изоставени деца от родители, за да не ги издадат с плача си. Там в гората

родила и сестрата на баща ми Райка и там го оставила и какви ли не още случаи.

След 40-дневно скитане, гонени и преследвани в горите от турците, били изловени и отведени в Теслим. Когато ги водели за Теслим били преведени през Буйдиновия мост, където видели ужасна картина-разкъсани от кучета и разпръснати части от трупове, подути и вмирисани. В Теслим престояли една нощ. Там жените и младите момичета цяла нощ били безчестени от войниците, които ги придружавали и охранявали.

От Теслим ги отвели в Кешан, където ги настанили в една одая към конака. Под страх да не се случи и тук нещо лошо, баба ми, която познавала тук един турчин, когото наричали Сусам ефенди, който бил влиятелен, го помолила и той ги прибрал у тях.

След неколкодневен престой в Кешан, където били хванати от горите и докарани над 1000 булгаркьойци, предимно жени, деца и малко мъже пеша през планината Курудаг на Галиполския полуостров ги отвели в Галиполи. Докато пътували две нощи и два дни жените и момичетата над 10-12 години *“бяха много мъчени и безчестени”*, разправяше майка ми. От Галиполи с лодки били пренесени през Дарданелите на отсрещния бряг в Мала Азия, където ги пръснали, като работна ръка по турските села, за едното парче хляб. Там някои българи успели да се доберат до руското консулство в Цариград и да се оплачат, като разказали, че в Мала Азия има много българи, прогонени от родните места. Тогава руския консул се застъпил и те отново били събрани от селата и от пристанището *“Лапсахи”* били откарани с български кораб във Варна. Там били настанени на хотел (днешния Аквариум). Тук изгладнели и изпокъсани били принудени най-унизително да просят, за да преживяват. От Варна немили-недраги, като чергари тръгват по бежанската неволя и скитат от град на град и от село на село – отиват във Велико Търново, оттам в Полираище, от Полираище в Русе. Навсякъде работят на чужда работа и по фабрики. По-късно се изселват в Дедеагачко, с. Шехинлар. Там майка ми, която била вече на 16-17 години се омъжила. След 2-3 години (след 1918 г.), когато се връщат в България и отново се скитат голи и боси, докато се доберат до Бургас. Оттук отиват в Меден Рудник, оттам в Дебелт, а от Дебелт – в Тръстиково – навсякъде нежелани, гонени, докато най-после се заселили и основали днешното с. Новоселци, което тогава нарекли Константиново, на името на някой си военен инженер, който се застъпил за тях и им оказал съдействие за заселването им на това място. Тук искам да открия една скоба и да ви разкажа за още един интересен случай.

– Когато скитали из гората – разказва Пенка Калфова – наред с жестоките картини, на които били свидетели – изоставени и изгубени деца от родителите си, други останали сираци, гладни и боси, имало и състрадателни хора. Такава била баба Бояджийка от Булгаркьой, която събрала около 40 изоставени, загубени, осиротели, беззащитни деца на различна възраст от 2-3 до 7-8 годишна възраст и ги отвела в Кешан, като карала по-възрастните да носят по-малките. Когато изловили от горите и събрали булгаркьойци в Кешан, тези които познали децата си, си ги взели, другите били раздадени на гръцки и турски семейства. Между децата имало и едно момиченце на име Танаса Шереметева, която някакъв грък я харесал и взел за хранениче. Този грък имал племенник в Америка. Когато пораснал и дошло време да се жени, писал на чичо си, че иска да се ожени за жена от Гърция. Чичо му писал, че при него има осиновено едно хубаво момиче от Булгаркьой. Племенникът дошъл на гости, видял момичето, харесал го и го взел за съпруга.

Там в Америка мъжът ѝ се запознал и завързал приятелство с някакъв българин – лекар. Когато в разговор българският лекар разбрал, че съпругата на гръка е българка, пожелал да се запознаят. Изненадата била особено голяма, когато тя му казала, че е от Булгаркьой, дъщеря на Шереметев. Същият този Шереметев у когото той (българският лекар в Америка) е бил на квартира през Балканската война, като лекар в българската армия, а тя била малко момиченце. Тогава тя го помолила да ѝ помогне да открие роднините си в България. И наистина, чрез Червен кръст успява да открие сестра си в Сливен и другите роднини в Новоселци. След не много време идват с мъжа си в Гърция, на гости, а оттам тя идва в България и се среща със сестра си в Сливен и роднините си в Новоселци.”

Видяното и чуто от разказите на Невена и Илия, на Яни и Елена, на Пенка Калфова за събитията и съдбата на нещастното българско население от този край, потвърждават безрезервно още веднъж спомените, описани в книгата на Милетич за трагедията и разорението на тракийските българи през 1913 година, когато българското население тук е било подложено на жестоки насилия и грабежи, на огън и сеч, на невиджан геноцид. Потвърждават думите на Милетич: “... *Трагедията на Батак бледнее пред тракийската орисия, защото Батак е едно селище, а геноцидът на тракийците през лятото на 1913 година е бил извършен в седемнадесет (цифром и словом седемнадесет) села...*”

Че тракийския български погром няма равен на себе си в новата ни мъченическа история, говорят ужасите, които Милетич описва:

за Кешан, Булгаркьой, Арнауткьой, Дедеагач, Фера и Ятаджик, за Армаганската долина – “долината на смъртта” и колко още други. Но тази трагедия не беше преживяна само в изброените от Милетич села. Тя окървави и обезбългаря цяла Източна и Западна Тракия. Цяла Тракия беше превърната в касапница.

Беше вече 14 часа на 10 септември, когато с мъка в душата и болка на сърцето от това, което чухме от спомените и видяхме с очите си излязохме на автомагистралата и потеглихме, по тоя път в обратна посока. Минахме отново покрай Лезгар и Кадъкьой, през Малгара и се насочихме към Мраморно море. Пътувахме повече от два часа и нетърпението ни почти се изчерпваше, когато пред нас блесна и се откри просторната морска шир. Да, това беше Мраморно море. Спряхме в Текердаг-малко пристанищно градче. Слязохме на плажната ивица. Беше около 16 часа. На плажа нямаше хора. Не носихме бански екипи, но желанието ни да се накувим и опитахме водата на Мраморно море ни овладя (покори). Събухме се, мъжете запретнаха крачолите, а жените дигнаха полите над коленете и нагазихме топлата вода, а Градю Градев най-безцеремонно се съблече гол, както майка го е раждала, цамбурна се във водата и си направи удоволствието да поплува и засвидетелства къпането си в Мраморно море. Провихме снимки.

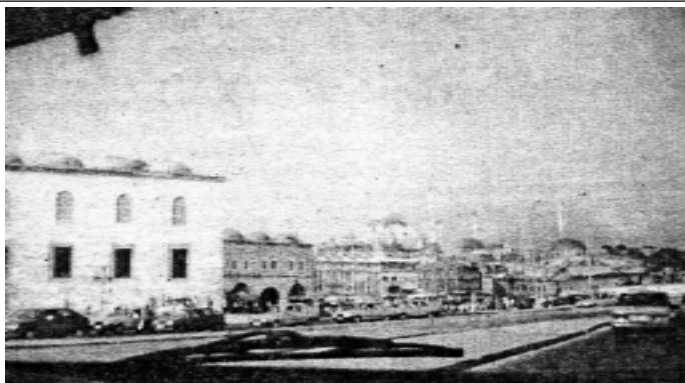
гр. Текердаг - Плажната ивица

Към 17 часа потеглихме по магистралата за Истанбул. Движихме се непрекъснато покрай крайбрежната курортна ивица. Пътувахме ободрени от привечерния морски хлад и се любувахме на необятната морска шир, на крайбрежните пейзажи. Цялото крайбрежие на Мраморно море е в строителство. Усилено се строят и изграждат курортни комплекси. Характерното, което ни направи впечатление беше, че строителството тук е ниско, на 3-4 етаж, във вид на блокчета, оформени в квартали от градски тип, без каквото и да е озеленяване.

Към 20 часа, почти се беше стъмнило, когато влязохме в Истанбул. С нас беше и Надежда Попсава – съпруга на известния наш изпълнител на странджански песни Сава Попсавов. Интелигентна и културна жена. Учила е в българското училище “Фенер” в Истанбул, владееща добре турски език, която използвахме и за преводач. С нейна помощ преди да се установим в хотела, направихме кратка разходка с автобуса на европейската част на града. За ношуване бяхме настанени в хотел “Кар” – стар, неприветлив, от хигиенна гледна точка.

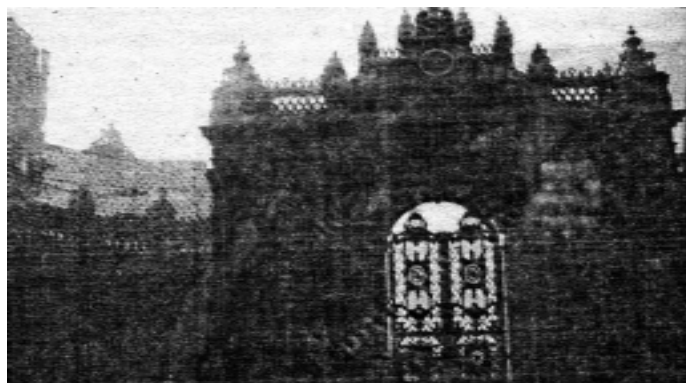
Независимо от краткия престой в Истанбул, някои от поамбициозните и любознателни успяха да видят и Босфора, църквата “Св. София”, Златния рог, дори и Азиатската част на Истанбул и да направят снимки. На другия (третия) ден към 10.30-11 часа потеглихме по начертания маршрут.

Истанбул - Църквата “Св. София”

Преди да тръгнем, за наше улеснение, президентът на турската фирма “Картел”, познат на Димитрова, с която установихме екскурзията, ни предложи да ни изведе от града. Предупредихме го, че настояваме да ни изведе на най-директния път за Деркос и Тарфа, откъдето да продължим за Сарай, Виза и Бунархисар. Дали по недоразумение или умишлено, тъй като с автобуса пътуваше и една българска туркиня, позната на Димитрова, която вземеше от Текердак и искаше да я оставим на връщане някъде по-близо до Текердак, нашият любезен водач ни изведе на автомагистралата Истанбул-София, като ни обясни, че от Чаталджа има разклон за автолинията Истанбул-Сарай-Бунархисар, откъдето можехме да се отклоним за Деркос и Тарфа.

Истанбул - Дворецът "Долма Бахче"

Така ние поехме по автомагистралата, пътувахме и нетърпеливо очаквахме този разклон. Стигнахме до Чаталджа. Взирахме се във всеки указател, но напразно. Може би, най-вероятно от недоглеждане, оказа се, че сме пропуснали разклона. Подминахме Чаталджа. Възможност да се върнем обратно няхахме, тъй като качи ли се превозно средство на аутобана, възможност да се обърне в обратна посока няма. Това налагаше да пътуваме само напред.

Непростимо пропуснахме и последната възможност. Недалеч преди Силиврия (след Чаталджа) спряхме на разклон, северната стрелка на който сочеше Буюк чекмедже. Там имаше спрян трактор с двама турски граждани. Слязохме с г-жа Надежда Попсамова, за да разберем накъде води отбивката. Отговорите им не бяха убедителни, но повече клоняха в полза на нашата цел – посока Деркос-Тафра. Качихме се на автобуса и докато се изяснявахме, шофьорът натисна педала и отново заби по магистралата. Сега вече все повече и повече се отдалечавахме от Деркос и Тафра. Създаде се напрежение и недоволство в групата, особено в сред потомците от Деркос и Тафра. Минахме и покрай Силиврия.

Недалеч от Чорлу, на около 150 км от Истанбул, на разклона за Черкюзкьой, напуснахме автомагистралата и поехме посока на север – към Сарай. След около час пътуване по второкласно, лъкатушещо шосе стигнахме в гр. Черкюзкьой- малко, със селски облик градче.

Черкюзкьой, някога чисто турско село, е свързано с важно събитие от историята на Илинденско-Преображенското въстание. Именно тук, между Синеклий и Черкюзкьой Михаил Герджиков

решава да извърши атентат, да вдигне във въздуха влака на линията Истанбул-Одрин, да привлече вниманието на западните дипломати и да предизвика недоверието на Европа за сигурността и капиталите им в Турция.

Натоварени с динамит и другите необходими пособия и личен багаж с чета от 25 човека в т.ч. Стоян Камилски, Кр. Българията, Иван Варналията, Цеко Куртев, Христо Силянов, Пеню Шиваров и други, Герджиков потегля от Аланкайряк (дн. Ясна поляна) през Странджа, минават през селата Велика, Пенеки, Апартес и се отправят на юг към полския район. След осемчасово пътуване през нощта през полето между гръцки и турски села на 17 февруари 1903 г. четата осъмва на линията между Синекли и Черкласкьой. Тук залегнали в храстите върху замръзналата земя, те прекарали две денонощия, в нетърпеливо очакване за уречения час. Герджиков, Камилски и Българията огледали линията, проследили разписанието на влаковете, уточнили мястото. На завоя до малък мост четници, облечени в турска униформа, заредили динамита под релсите. Оттеглили се на 200-300 метра от линията, залегнали и зачакали. В 1 часа и 15 минути се задал влака. Локомотивът се доближил до мостчето и когато всички очаквали страхотен гръм, чули само слаб пукот (напомня ми за черешовото топче).

Разочарованието на въстаниците било по-голямо от това по време на панагюрското въстание. Динамитът не се възпламенил-фитилът бил мокър. Локомотивът се върнал само малко назад, набрал скорост и с голяма бързина профучал напред.

Изморени, отчаяни и потиснати от неуспеха, на 20 февруари те осъмнали на полето. Отчаян, изпаднал в депресия, готов да се самоубие, Герджиков скоро се съвзема, овладява се и отново повежда четата към дебрите на Странджа.

Тук в Черкезкьой престояхме около един час. Пред крайпътното кафене разговаряхме с местни жители, между които имаше и шофьори. Разисквахме и търсихме възможности да отидем от тук до Деркос и Тарфа, евентуално и с таксиметрови коли. Оказа се, обаче, че всички възможности са пропуснати. Това още повече огорчи, дори и озлоби някои от потомците на Деркос и Тафра.

Отчаяни и с развалено настроение потеглихме отново на север. Стигнахме до Сарай. Без да спираме минахме през центъра на градчето и към 14 часа бяхме вече във Виза. Спряхме и гарирахме автобуса в центъра на града.

Беше много оживено. Оказа се, че този ден във Виза има панаир. Както в България, така и тук на панаира имаше много сергии и продавачи на най-различни стоки. Преобладаваха предимно стоки

от селскостопанско производство. Някои от нас си купиха и подаръци (армаган). Тук във Виза имахме неприятности с турските власти. В групата имаше един мъж и три жени, потомци на бежанци от съседните на Виза села – Яна, Ятрос и Пенека – села взели активно участие в подготовката и провеждането на Преображенското въстание. От последното село (Пенека) е и един от войводите на Преображенското въстание – Тодор Шишманов. Тези хора пожелаха да посетят и да видят родните села на предците си. Наеха за своя сметка такси и заминаха.

Въпреки, че автобусът беше установен на местостоянка със съдействието на полицията, след около час и половина – двама, от същите тези полицаи започнаха да ни притесняват да тръгваме. Обяснихме им, че имаме хора, които заминаха за Яна, Ятрос и Пенека и ги чакаме, че се тревожим за тях, че закъсняха и се страхуваме да не се е случило нещо неприятно. Помолихме ги дори да ни окажат и помощ. Обяснихме им освен това, че от групата има две жени в тоалетната на съседния ресторант. Те обаче останаха бездушни и непримирими и най-брутално и насилствено с бльскане ни качиха на автобуса, вземаха дори и документите на шофьора и ни поканиха да ги следваме след тяхната кола. Изведоха ни на края на града, хвърлиха документите на шофьора през прозореца на автобуса и ни предупредиха да напуснем града. На 2-3 км от града по шосето за Бунархисар спряхме, за да изчакаме тези, които бяха заминали за селата и тези, които бяха останали в тоалетните. Преди да ни изгонят, съобразихме и оставихме в града Димитрова – президентката на екскурзионната фирма и един мъж от групата, които да изчакаат тези от селата и от тоалетните, да вземат таксита и да ни догонят по пътя.

След дългото (повече от два часа) чакане, притеснени изпратихме Яни Петров обратно в града, който ги доведе пеша. Да си призная аз сериозно се уплаших. Какви ли не мисли ми минаваха през ума, включително и най-лошите.

След завръщането им, времето беше вече напреднало, свечеряваше се и въпреки голямото желание на Станка Йорданова и уверението от моя страна, че този път на всяка цена ще посетим Урумбеглия – родното село на майка ѝ, не успяхме.

Поради стеклите се обстоятелство не успяхме да посетим и някои села и исторически места от този район, свързани с национално-освободителните борби, Илинденско-Преображенското въстание и Балканската война. Тук е действала Бунархисарската чета с войводите Тодор Шишманов, Кръстю Българията, Димитър Ташев, Стоян Петров, Георги Тенев, Коста Калканджиев. Не един път са посещавали този район и

ръководителите на въстанието: Михаил Герджиков, Лазар Маджаров, Георги Кондолов. Тук е действал (воювал) и отряда на Михаил Герджиков през Балканската война и е допринесъл много за успехите на III Българска армия и победа, която предреши превземането на Одринската крепост и поражението на турската армия през Балканската война.

От Бунар Хисар е и известната комитка, ятачка и помагачка на революционното дело през Преображенското въстание баба Руса. Тук в нейния дом ставали срещите между войводите, четниците и местното население. Тук в нейния дом, където е бил на квартира учителя Христо Настев-посветен и предан деец на делото, отсяда при посещенията си в Бунар Хисар и легендарния Гоце Делчев. Тук са отсядали и обсъждали народните дела и войводите Лазар Маджаров, Георги Кондолов, Стамат Икономов и други войводи.

Минахме през Бунар Хисар на тъмно. На тъмно пътувахме и до Лозенград. Последното село, което преминахме също на тъмно, преди да стигнем границата беше Дерекьой - разположено на 9 км от българската граница, входната и изходната артерия на главния път (шосето) между България и Турция, по поречието на р. Пирок, от която води началото си р. Резвая, сред дебрите на обраслата с гори Странджа. Когато стигнахме в Дерекьой беше някъде около 21 часа. Някои заведения и магазини все още бяха отворени и ония от нас, на които беше останала някоя лира и български пари, успяха да си купят нещо за армаган. Повече време и възможност имахме да разгледаме Дерекьой на светло по време на предишната екскурзия. Тогава Васил Томов от гр. Средец успя да намери дядовата си къща на два ката (етажа), все още запазена такава, каквато му я беше описала майка му (102 годишната баба Манда), която тогава беше още жива.

Дерекьой е исторически известно и голямо село, което е играло важна роля в национално-освободителните борби, Илинденско-Преображенското въстание, Балканската и Междусъюзническата война. Тук е идвал и отсядал Васил Левски. Тук многократно е пребивавал Гоце Делчев. Тук, в този район са действали четите на Георги Кондолов. Тук, недалеч от Дерекьой на Паспаловата могила е и лобното място на войводата (Георги Кондолов), където изрече последните си предсмъртни думи: *“Бъдете проклетни, ако не продължите делото!”*

Тук, в Дерекьой и района е действала по време на въстанието и четата на войводата Лазо Лазов, която освен агитационна пропаганда е провела и редица бойни акции: за освобождаване на арестуваните по “Коевската афера”, за разгромяване на турския гарнизон, за овладяване на полицейския участък, за прекъсване

съобщенията между Лозенград и Дерекьой, за освобождаването на Дерекьой и околните села.

Отгук, от Дерекьой е и тъста (бащата на съпругата) на Никола Костов, Стоян Маняров, за семейната трагедия, на когото искам да ви разкажа. Бащата на Стоян Маняров се казвал Илия Маняров, а майка му Катерина.

“*Илия Маняров* – разказва Никола Костов по спомени на тъста си Стоян Маняров – бил заможен човек. Живее в центъра на Дерекьой. Притежавал дюкян и кафене. Имал 6 деца, от които две момчета и четири момичета. От тях Никола и Ирина били близначета. Прогонването им, както и на останалите жители от селото през 1913 година станало внезапно. Успели да натоварят на волската кола само най-необходимото. Тогава най-голямото му дете било на 10-12 години, а най-малкото на 2 години.

Когато бягали, на 3-4 км от селото в гората били посрещнати от турски аскер (войници), които свалили жена му Катерина от колата, а тя била хубава, вързали го него и пред очите му и пред очите и писъка на децата я изнасилват най-жестоко и зверски, като се изреждат един след друг, докато тя разкъсана, припаднала. Тогава вземат воловете от колата и изчезват. С неимоверни усилия и състрадание на съселяните си, унижен, Илия Маняров разпръснал децата по колите на съселяните си и се добрал през нощта в с. Гьоктепе (Звездец).

Физически и душевно покрусена и посрамена пред децата, семейството и съселяните си, баба Катерина (тогава била на около 30 години) изпаднала в психическа травма, слага край на живота си, като се обесила. Така децата останали сирачета, разпръснати немилни-недраги по чужди домове. Няколко дни след трагедията на майката, умира от уплаха и простуда и момиченцето- близначе Ирина. Впоследствие, когато братчето й–близначе Никола пораснал и се заселил във Варна, при изграждане на собствения му дом поръчва и извайва скулптура с образа на малко момиченце, което да олицетворява сестричката му, станала жертва на геноцида, извършен над българското население от турците през 1913 година. И днес, който мине оттам, може да я види на ул. “Иван Драсов” №11.

Тъстът ми Стоян Маняров... тогава на 8-годишна възраст, заедно с баща си от Гьоктепе се преселват в с. Стоилово, а от Стоилово в Малко Търново, където се установяват на постоянно местожителство. Тук, пораснал вече, той се оженил и създал семейство, чиято дъщеря е моята съпруга”.

През лятото на 1970 година Никола Костов, заедно със съпругата си, на път за Турция, посетили родното село на баща й и по

многобройните разкази и спомени, намерили бащината ѝ къща. Тук те били посрещнати гостоприемно и поканени в къщи, а на изпращане, виждайки сълзите на очите на съпругата му, която държала в ръката си найлонова торбичка, домакинята – туркиня се досетила, като казала: *“И ние имаме такъв адет”*, изкопала пръст от двора, напълнила торбичката ѝ и я подала, за да я сложи на гроба на баща си и дядо си.

Накрая Никола Костов, като финал на разговора завърши с думите: *“Посетихме и кафенето на дядото на съпругата ми (Илия Маняров), което е запазено и сега се ползва за кафене, Влязохме, пихме кафе и отново изживяхме спомените, разказани от бащата на жена ми”*...

И на всичко това някои хора “българи” и то “историци” му казват *“османско присъствие”* и искат да заличат българската история. Не! Ние, тракийците, които най-добре знаехме за теглото на българите в Тракия, няма да позволим кощунство (гавра) с българската история, с историческата и родова памет на нашите предци.

Проблеми на границата с турските власти този път нямахме. Към 10 часа, преди полунощ, бяхме вече на българска територия. По пътя от Малко Търново за Бургас не пропуснахме, както и при предишната екскурзия да си припомним за бойните действия по време на Преображенското въстание, за конгреса на “Петрова нива”, за историческото Сърмашик (дн. Бръшлян) и героичната смърт на войводата Пано Ангелов и легендарния Никола Равашола; за бойните действия на Стоиловската чета с участък войвода Дико Джелебов; за Граматиковската чета с войвода Пеню Шиваров. Припомним си за участието и героичните подвизи на жените от този край – закрилници, ятчак и помагачки на въстанието, като: баба Стана комитката (мащеха на войводата Янко Стоянов), баба Мария (майка на Лефтер Мечев), баба Ирина (майка на Войно Роянов) и трите от Малко Търново, Руса Попгеоргиева – куриерка по време на въстанието, баба Деспина от с. Паспалово – куриерка за връзка между Паспалово и четите, баба Злата (Панделката) от с. Кладара, баба Тенишка (майка на войводата Коста Тенишев), Кера Михайлова от с. Мокрошево – съхранила и пренесла знамето до конгреса на “Петрова нива” в деня на въстанието и много други знайни и незнайни помагачи на революционното дело.

Въпреки дългият и изморителен маршрут, въпреки трудностите и някои неприятности, които имахме по време на пътуването, определено трябва да кажем, че нямаме основание да не сме доволни. Трудно би могло човек да си представи, че за толкова

кратко време (за три дни и две нощи) би могъл да прекоси Тракия надлъж и нашир – от Одрин и Лозенград до Галиполския полуостров и Мраморно море, да види Истанбул, да посети толкова села и градове, свързани с родовата и историческа памет на нашия народ, да получи толкова много впечатления, които ще оставят трайни спомени в душите ни, на нас потомците на изстрадалите български бежанци от Тракия.

Послеслов

След толкова пролята кръв и оставени кости по родните полета на Тракия, след несправедливия Берлински и злополучния Ньойски договори, дойде и Ангорския - най-несправедливият, най-унизителният и най-предателският договор за България.

Съгласно Ангорския договор имотите на българските бежанци, останали в Югоизточна Тракия и Мала Азия, изчислени по курса на долара за 1983 година възлизат на 1 472 080 808 щ.д., докато останалите турски недвижими имоти в България възлизат едва на 1/10 от имотите на българите останали в Турция. Този нерешен въпрос, за имуществените проблеми на българските бежанци от Югоизточна Тракия, винаги е стоял на вниманието на тракийците и не един път е поставян пред държавните органи - президентство и правителство с настояване, когато се водят преговори за имуществените претенции на изселените турци от България, каквито претенции непрекъснато се предявяват от турските власти и ДПС (турска партия в България), да се постави и въпросът за имотите на българите бежанци от Тракия.

За съжаление, както президентството, (бивши и настоящ президент), така и правителството не намериха смелост и желание да го поставят пред турските власти. Обратното, при посещението си в Анкара, българският президент без да се счита с волята на българския народ, се извини на турския парламент за т.нар. "възродителен процес", докато турското правителство и до днес не е счело за необходимо да се извини за клането, насилията, издевателствата и ислямизирането на българския народ през петвековното турско робство. Ние, тракийците не сме съгласни и не можем да оправдаем този акт на президента.

Не сме съгласни и с подписването на Рамковата

конвенция на Съвета на Европа за **“националните малцинства”**, затова защото на територията на България няма **“национални малцинства”** и по Конституция България е единна държава, в която всички граждани, без разлика на етнически произход и религиозна принадлежност, са равноправни.

Националните малцинства съществуват в страни, които с насилствени промени на държавните граници са присъединили чужди територии, в които е живяло и живее чуждо население. Обратното, от нея насилствено са откъснати български земи, в които е живяло и живее българско население. България не само, че не е присвоила нито педя чужда земя, но граничи отвсякъде със себе си, със откъснати от живота ѝ тяло изконни български земи.

А даваме ли си сметка, какви могат да бъдат последствията от подписването на Конвенцията?

С подписването на Конвенцията, независимо от приложената към нея декларация, България де факто се задължава да признае съществуването на несъществуващи на нейна територия **“национални малцинства”**.

Подписването на Конвенцията и декларацията към нея може да има особено тежки последици за някои райони в страната ни, в които живеят български граждани от друг етнически произход и религия, като ДПС и ОМО-Илинден, които не скриват своите сепаративни претенции.

Ние, тракийците не можем да бъдем безразлични към този въпрос, когато още далеч преди подписването на Конвенцията, а и след подписването ѝ, ДПС нееднократно е поставяло и поставя в Народното събрание въпросът за признаване на турско национално малцинство в България. Кажете ми, в коя съседна на България страна има признато **“българско национално малцинство”**? А да не си припомним-къде са, какво

стана с българите от Източна Тракия.

Ние, тракийците, които най-добре знаем какво значи поробен народ и бежанска съдба, сме особено чувствителни на тази тема и не сме съгласни с подписването на Конвенцията и признаване на “национални малцинства” в България. Становище, което изразихме в декларация на Съюза на тракийските дружества, публикувана във вестник “Тракия” на 12 юни 1997 г. Същевременно в декларацията, настояваме правителството да положи максимум усилия за защита и зачитане правата на българите в съседните и други страни.

Не сме съгласни и остро реагираме и протестираме против предложението на Турция в ЮНЕСКО, за вписване в списъка на официалните годишнини - тържествено честване 700-годишнината на Османската империя, под егидата на ЮНЕСКО.

Не бива една империя, нанесла толкова беди и унижения на човечеството, унищожила културни ценности и спряла с векове цивилизацията и културното развитие на Близкия Изток, Балканите и Европа, извършила нечуван геноцид, днес да бъде чествана и възхвалявана. Не бива днес, когато говорим за човешки права и свободи да се чества юбилей на една империя, отречена с времето. Не означава ли това кощунство с човешката памет, с човешката съвест?

Нима човешката памет е толкова къса? Нима Европа, ЮНЕСКО, Светът, не знаят, не са чували, не помнят или са забравили за геноцида над арменското население, за клането на българите в Батак, Булгаркьой, Арнауткьой, Ятаджик, Фере, Дедеагач, за избити жени, деца, старци в Армаганската долина - “долината на смъртта”, за насилията и ислямизирането на българското население?

Честването на Османската империя означава: Да оневиним деянията на Империя, причинила толкова

тежки последици-изоставане на Балканите и Малоазийските народи; да подхраним турската пропаганда за величието на Османската империя; да подтикнем амбициите, афиширани от някои турски политици и управници, за реставрацията на Османската империя; да се подбудят, възродят и засилят имперските амбиции на пантюркизма и ислямския фундаментализъм на Балканите и съседните на Турция страни с мюсюлманско население, което може да доведе до политически, етнически и верски сблъсъци, несъвместими с интересите на тези страни.

И жалкото е, че някои български политици се правят, че не виждат, проявяват безразличие и примирение към националните проблеми. Изхождайки от лични тясно партийни интереси превиват гръб, готови с дявола ортак да станат, само в парламента да влязат. А не бяха много отдавна изявленията и на един екс народен избраник-депутат, който ни предлагаше република от швейцарски тип, но забравяше, че България не граничи с Швейцария и Австрия. Други “патриоти” пък, които до вчера крещяха по трибуните, ругаеха турската партия (ДПС) и нейния ръководител, наричаха ги какви ли не и се биеха в гърдите за най-върли и достойни защитници на българщината, днес са готови на сделка с ДПС да влязат, но в парламента местата си да запазят. Къде е Ботев да ни възпее “Що за патриоти сме?” А къде е нашият интелектуален елит, къде са нашите писатели, поети? Защо си претъпиха перото?

Ние, тракийците не сме злопааметни, но сме длъжни да помним и да не забравяме девиза на предците ни:

“Не отмъщавайте, но не забравяйте!”

Наш дълг е, да не забравяме героичното и трагично минало на българското тракийско население, да се борим срещу посегателството на българщината и да отстояваме националните интереси - интересите на България.

Длъжни сме да съхраним историческата и родова памет, тракийския народностен фолклор, традиции и обичаи, да запазим тракийската идея и да не позволим отродяването на младото поколение от българщината.

Д-р СТАМАТ АПОСТОЛОВ
доктор на ветеринарно-медицинските науки

ТРАКИЯ
ИЗКОННА БЪЛГАРСКА ЗЕМЯ,
НАПОЕНА С КРЪВТА НА ПРЕДЦИТЕ НИ

Историческа

Българска
Второ издание
ISBN 954-91146-6-X

Графичен дизайн: Петра Лимоза

Печатни коли 10
Формат 84 x 108/ 32

Издателство ЛИБРА СКОРП
Бургас, 2002 година

Печат “Форос Солна Офсет” ООД